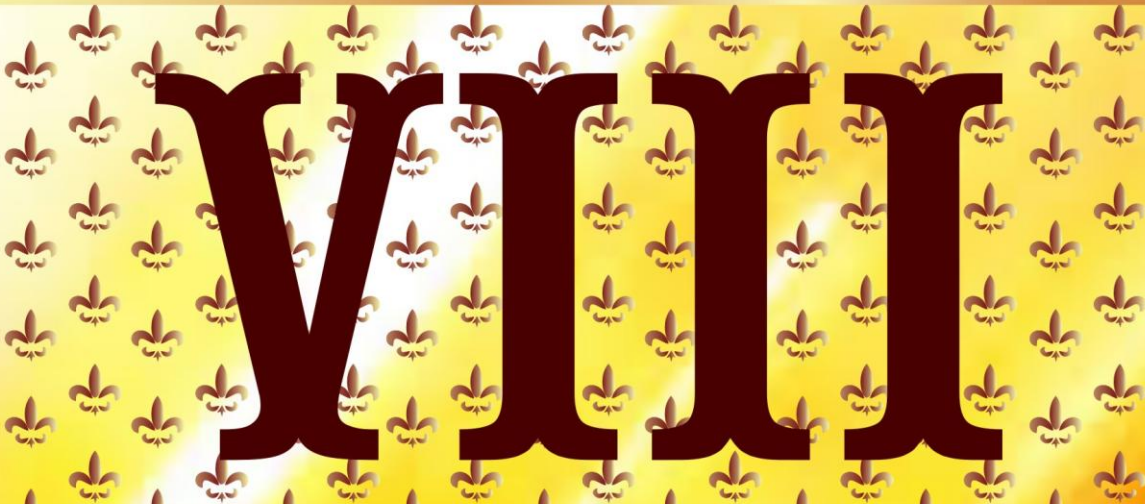

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ ВИПУСКНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОГО
ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«НАУКА ТА ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ
ЮРИСПРУДЕНЦІЇ»**

10 травня-10 червня 2016 року

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**АСОЦІАЦІЯ ВИПУСКНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**МАТЕРІАЛИ VIII ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ»**

*Харків
2016*

УДК 340.12.001
ББК 67.0
П 78

Відповідальні за випуск:

О.О. Нанарова – член Секретаріату Асоціації випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Асоціація випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
П 78 Матеріали VIII Всеукраїнської наукової конференції «Теорія та практика сучасної юриспруденції». – Х.: Асоціація випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – Харків: 2016. – 256 с.

Тези друкуються мовою авторів у авторській редакції.

Адреса редакційної колегії: вул. Пушкінська, 77, к. 222п, м. Харків, 61024, Україна.

УДК 340.12.001
ББК 67.0

© Асоціація випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

*Білий Артем Олександрович
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, Інститут
підготовки кадрів для органів юстиції
України, 1 курс, 10 група*

ОСОБЛИВОСТІ ПУТЧУ

Ще й досі геополітичні явища кінця ХХ-го століття через глобальність своїх масштабів та наслідків не можуть бути повністю осмислені та упорядковані. Історики, вчені досі розходяться у оцінках тих чи інших міжнародним чи внутрішньодержавних подій тих років. Такою подією можна вважати путч 1991 року.

Серпневий путч 1991 року без перебільшення можна віднести до найбільш загадкових, малодосліджених і незрозумілих явищ новітньої російській історії. Однак і сьогодні не зникає враження, що їх закутує якась похмура таємниця. Адаже питань набагато більше, ніж відповідей.

Нині, під серпневим путчем розуміють спробу державного перевороту в СРСР у серпні 1991 року, коли самопроголошений комітет з надзвичайного стану (ДКНС) намагався усунути від влади президента СРСР М. Горбачова.

Основною метою серпневого путчу було недопущення розпаду СРСР та підписання нового всесоюзного договору. Цю спробу державного перевороту безумовно можна назвати переломним моментом, що засвідчив новий етап розвитку суспільства, перерозподіл сил у світі та, найголовніше, утворення низки нових незалежних держав, в тому числі і України.

Саме тому, досить важливо розглянути особливості цієї події світового масштабу та виявити ознаки, притаманні саме серпневому путчу, що виділяють його з-поміж інших державних переворотів.

Однією із головних рис цього державного перевороту є його коротко тривалість. Адаже, відомо, що фактично серпневий заколот тривав лише три дні (з 19 по 21 серпня).

Другою особливістю путчу є наявність значної кількості високопосадовців як зі сторони ДКНС, так і зі сторони сторонників М. Горбачова. До прикладу, одним із основних путчистів та головою ДКНС був віце-президент СРСР Г. Янаєв, а опозицію очолив президент РСФСР Б. Єльцин.

Також, ознакою серпневого путчу 1991 року можна справедливо вважати практичну відсутність (за винятком кількох осіб) кровопролиття, що зазвичай є невідомою частиною будь-якого перевороту (до прикладу, події Жовтневого перевороту 1917 року тощо.). Тобто, путчисти захопили владу в країні без жодного пострілу, заблокувавши М. Горбачова із сім'єю в Криму. Так само заколотники і були заарештовані 21 серпня 1991 року – без єдиного пострілу.

Однією із основних особливостей серпневого путчу є наявність значної підтримки у населення. Інша справа, що вона була в основному в регіонах, на периферії СРСР. До того ж, як показує практика, за будь-яким «стихійним» виступом стоїть чітка організація та планування, якої, на відміну від демократичних сил, у заколотників не було. Серед них не знайшлося жодного харизматичного лідера, який готовий би був повести маси за собою та продемонстрував би незламну волю та рішучість до перемоги.

Однією із важливих ознак серпневого путчу є наявність у заколотників владних повноважень, оскільки більшість з них представляли офіційну владу та мали у своєму розпорядженні повноваження та ресурси для реалізації та введення запланованого режиму надзвичайного стану. Але, на той час, заколотники сприймалися як спадкоємці горбачовського режиму, а це був не надто сприятливий тренд. До того ж, в основному це були літні люди. Звичайно, вони не були геронтократами брежнєвської епохи, але, тим не менш, росли в рамках командно-адміністративної системи. Тобто, це були апаратники, які брали участь в процесі, але кожен з них боявся цей процес очолити. Ніхто з них не був готовий стати потенційним диктатором.

До того ж, до особливостей серпневого перевороту 1991 року можна віднести відсутність значної підтримки путчистів народом. Наступ заколотників

наштовхнувся на опір мас, не був підтриманий він основною масою армії, а також військ КДБ і МВС, й вже на третій день зазнав поразки.

Більше того, важливою особливістю серпневого путчу для України стала можливість скористатися ситуацією та оголосити про незалежність практично одразу після провалу державного перевороту. Так, 24 серпня 1991 р. відбулася позачергова сесія Верховної ради УРСР. Найвищий законодавчий орган України, виходячи з ситуації, що склалася внаслідок ліквідації серпневого заколоту, прийняв Акт проголошення незалежності України. Це був документ величезної історичної ваги.

Верховна рада проголосила незалежність України як самостійної держави, правочинність на її території тільки українських законів. Одночасно з виборами президента, призначеними на 1 грудня, тепер мав відбутися референдум на підтвердження Акта проголошення незалежності. З метою упередження нових спроб військового перевороту Верховна Рада України визнавала необхідним створення власних збройних сил та національної гвардії. Раді міністрів доручалося організувати перехід у власність України підприємств союзного підпорядкування, ввести в обіг власну грошову одиницю і забезпечити її конвертування.

Як висновок можна зазначити, що Серпневий путч 1991 року безумовно став переломною подією не тільки для України, а й для всього світу. Він знаменувався рядом особливостей, що фактично виділяють його з-поміж інших державних переворотів. Наявність цих особливостей дає підстави говорити про певну неорганізованість, сумбурність цього перевороту, який через свою неспланованість був практично приречений на провал.

*Булгаков Артур Олександрович
Асистент кафедри історії держави
та права України і зарубіжних країн
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

Незалежність як ключовий фактор розвитку державності

Незалежність являє собою одну із ключових системоутворюючих категорій державності, а також фактором суверенної влади, народу і державній системи, в цілому.

Як філософська категорія незалежність це така категорія буття і пізнання, що визначає наявність у об'єктів і систем власного початку, що не визначається їх зовнішнім оточенням і не залежить від буття інших об'єктів і систем. Наявність самоцінностей об'єктів і систем визначає їх специфіку і утворює необхідну умову різноманітності в світі.

Таким чином, незалежність може проявлятися в різних соціальних зв'язках, від незалежності громадян один від одного до незалежності держави в рамках міжнародних відносин. В усьому різноманітті елементів суспільства відображаються фактори незалежності, а для державного апарату, як обов'язковість і можливість існування в світі.

Без отримання реального визнання держави, як незалежної, в міжнародному співтоваристві не можлива його подальша доля. Оскільки, незалежність - це визнання наявності власного початку у об'єктів і систем, визнання їх самоцінності. Це виражається через параметри та властивості, завдяки яким можливе протистояння зовнішньому тиску на державу. Таким чином, для отримання незалежної держави, окрім стандартних ознак держави, необхідною умовою здобуття незалежності, являється наявність внутрішніх імпульсів, що мають самостійність в здійсненні дій, а також, можливим моментом, що ставить перед собою подальше існування самої держави це саме коли ці внутрішні чинники мають вдосталь сил, щоб переважати над зовнішнім тиском.

Українська боротьба задля отримання незалежної держави пам'ятає випадки, коли ми мали більшість факторів для отримання своєї незалежності, але

вони не могли боротися з зовнішнім тиском, що приводило до руйнації народних ідей.

А пройшовши довгий та тернистий шлях народ та влада маючи всі фактори незалежності змогли 30 років назад отримати Незалежну Україну.

Незалежність являється виключною цінністю, яку отримав народ.

Воронова Марія Юріївна

*аспірант наукової спеціальності 07.00.06. –
історіографія, джерелознавство та
спеціальні історичні дисципліни
Національного університету «Острозька
академія»*

СИСТЕМА ПРАВОСУДДЯ У СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ СКАНДИНАВІЇ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ОМЕЛЯНА ПРІЦАКА

Однією з домінуючих категорій скандинавської культури Середньовіччя є право. Зведення законів були зафіксовані у письмовому вигляді уже після прийняття християнства у цьому регіоні. Самобутнім шляхом, значною мірою незалежно від факторів, що діяли в континентальній Європі, відбувалося формування права в Скандинавських країнах. Вивчаючи соціальні структури середньовічної Скандинавії, О. Пріцак звернувся до дослідження тогочасної системи правосуддя.

Передувала таким дослідженням праця у центрах давньоскандинавських досліджень та з колекціями рукописів, а саме у бібліотеках Копенгагена, Рейк'явіка, Стокгольма, Уппсали, Гетінгена, на семінарах зі скандинавістики в університетах Гамбурга та Мюнхена. Також О. Пріцак проводив дослідження, працюючи у бібліотеці Гарвардського університету, де йому допомагали колеги та спеціалісти в цій галузі Е. Гауген та Т. Андерсен.

За всі юридичні питання у середньовічній Скандинавії відповідало віче – тінг – обов'язкові збори усіх вільних селян округи (хераду), які скликалися, щоб чинити правосуддя. Головував на таких зборах обраний суддя. О. Пріцак акцентує увагу на тому, що теоретично посада судді була виборною, але на практиці наступником судді на посаді ставав його син або інший близький родич.

Зазвичай збиралися місцеві та загальні тінги. На місцевих тінгах могли судити за кримінальні та цивільні злочини згідно з традиційними законами, проте не мали права ухвалювати нових законів. Після того, коли округи стали частинами більшої територіальної одиниці – землі, місцеві окружні судді вже підпорядковувалися земельному судді. Судові дебати, як у кримінальних, так і в цивільних справах, відбувалися на окружних тінгах.

О. Пріцак найбільшу увагу у своєму дослідженні системи правосуддя середньовічної Скандинавії звернув на види покарань, при цьому майже випустив із поля зору сам процес розгляду тої чи іншої справи та остаточне призначення покарання.

В ісландських сагах, наприклад, зустрічається більш детальний опис подій, що мали місце на тінгах. Зокрема, учасниками процесу виступали родові колективи, однак для винесення остаточного вироку часто одна із сторін зверталася за підтримкою до представників знаті, з якими підтримувала дружні стосунки. Із цього слідує, що останні мали певний вплив на суддю. «Сага про Ньяла» описує процес, в якому сторони звертаються до третейських суддів з метою залагодження конфлікту і укладання мирової угоди.

За законами свеїв Західного Гаутланду вбивця був зобов'язаний оголосити про свій злочин. Він повинен був це зробити на третьому тінгу. На цьому ж тінгу спадкоємець убитого порушував обвинувачення та називав вбивцю. Після цього тінг призначав так званий *endag*, коли спадкоємець біля будинку вбивці з клятвою, підтвердженою 24 присяжними, представляв шістьох свідків тінга для підтвердження обвинувачення. Далі відбувався вирішальний *sögnarþing*, на якому, після підтвердження спадкоємцем вбитого законності процедури, проведеної в *endag*, виносився вирок вбивці.

Ще один важливий момент судового процесу, пропущений О. Пріцаком, описаний у «Сазі про Хравнкеля, годі Фрейра» – це те, що ніякого голосування на скандинавському тінгу не було. Найчастіше сторону опонента перекрикували, не давали говорити, користуючись чисельною перевагою.

Покарання, що застосовувалися за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні певного злочину спиралися на систему вергельду (грошовий штраф, який сплачувався убивцею та його родиною родичам убитого за їхню відмову від кровної помсти). О. Пріцак на основі опрацьованих правових текстів середньовічної Скандинавії та саг визначив наступні види покарань:

1. Відшкодування грішми.
2. Оголошення поза законом, яке можна було обмежити сплатою відшкодування.
3. Оголошення поза законом, яке не можна було обмежити сплатою відшкодування.

Право на негайну помсту зберігало чинність тільки у тих випадках, коли йшлося про близьких родичів.

«Поєдинок на острівці», що мав назву *hólmanga* («ходіння на острівцець») був свого роду останньою апеляцією або «Божим судом», щоб залагодити суперечку між двома чоловіками.

У випадках, коли бракувало фактичних доказів, те або інше випробування було остаточним способом підтвердити дані під присягою свідчення. Найпоширенішим випробуванням було *jarn-burdr* – «випробування (розпеченим) залізом».

Таким чином, дослідивши правові тексти та саги, О. Пріцак дав дуже стислу характеристику системи правосуддя середньовічної Скандинавії, випустивши зі своєї уваги важливі процесуальні моменти. Він зосередився на видах покарань, але не дослідив порядок їхнього призначення. Тим не менше, ці висновки доповнюють загальну картину його досліджень соціальних структур Скандинавського регіону періоду середньовіччя, результати яких опубліковані у другому томі праці О. Пріцака «Походження Русі».

*Завгородня Наталія Олександрівна
Національний юридичний університет імені
Ярослава Мудрого, Інститут підготовки
кадрів для органів юстиції України, 1 курс,
16 група*

Особливості правового регулювання майнових прав в Кароліні

Кароліна, як звід кримінальних та кримінально-процесуальних законів, складений в 1532 році у Німеччині, поклала початок загальному кримінальному праву.

До кінця XV століття становище кримінального права та правосуддя було у жахливому стані. За відсутності кодифікації плутанина була такою, що відсилання справ для постановки вироку й отримання нижчим судом повчання від вищого, більш знайомого з правом, було звичайним та необхідним явищем. Вся справа правосуддя, направлена на те, щоб через тортури отримати від підсудного зізнання в злочині, часто призводило до самочинства та підрахунку формальних доказів. Про права підсудного не було й мови. Усвідомлення цих недоліків вело до спроб кодифікувати і частково створити нові норми кримінального права і процесу. Під злочином в Кароліні розумілося порушення «королівського миру», зазіхання на встановлений правопорядок. Кароліна не класифікувала склади злочину, а лише зазначала їх, зводячи у більш-менш однорідні групи.

Насамперед, вказувалися злочини:

- проти релігії (богохульство, блюзнірство, чаклунство);
- поширення наклепницьких пасквілів, підробка монети, документів, мір і ваг, об'єктів торгівлі;
- проти моральності (перелюбство, двошлюбність, кровозмішення, звідництво, згвалтування, викрадення дівчат та жінок);
- проти держави (зрада, бунт проти влади, різні види порушень «земського миру»);
- проти особистості (різні види вбивства, а також самогубство злочинця);

- проти правосуддя (лжесвідчення, незаконне звільнення ув'язненого охоронцем, неправомірний допит під катуванням);
- проти власності (численні види крадіжки, несумлінне розпорядження довіреним майном). Спеціально обумовлювалася крадіжка у церкві, а також такі види крадіжки, які були характерні для незаможних слоїв населення (плодів і врожаю, риби, лісу).

Головною метою покарань було залякування. Такий підхід визначався відношенням, що змінилося, до злочину, за яке переслідував не тільки потерпілий, але й публічна влада.

До майнових покарань належали штрафи, конфіскація майна. Докладну аргументацію В Кароліні отримала крадіжка: їй присвячені 18 статей (ст.157-175). Настільки глибока розробка, по всій видимості, пояснюється широким поширенням даного злочину середньовічної Німеччини, а також вплив норм реципованого римського права, в якому даний інститут також займає значне місце. Особливо суворо карався злочин за статтею 159 «Про ще більш важку і небезпечну крадіжку, скоєну в перший раз, шляхом вторгнення або злому». Якщо злодій для вищезгаданої крадіжки вдень або вночі влізе або шляхом злому проникне в чиєсь житло чи сховище або піде на крадіжку зі зброєю, маючи намір поранити того, хто надасть йому опір, то така крадіжка визнається, як зазначено вище, особливо небезпечною, навмисною крадіжкою зі зломом або вторгненням, незалежно від того чи буде ця крадіжка перша чи повторна, велика чи мала і чи буде (злодій) зустрінутий або помічений до або після того. Також при крадіжці, скоєній зі зброєю, слід побоюватися насильства або нанесення ран, тому в подібних випадках чоловік повинен каратися повішенням, а жінка – утопленням чи іншим шляхом, згідно положенню осіб і на розсуд судді, виколуванням очей або відсіканням однієї руки або іншим подібним тілесним покаранням.

А також, згідно з статтею 170 « Якщо хто-небудь навмисно і небезпечним чином, на шкоду довірителью, поводитьсь з майном, яке було йому дано з доброї волі на отримання та збереження, та подібне зловживання вважається крадіжкою».ⁱ

Стосовно майнових правопорушень широко передбачалось також покарання, пов'язані з покаліченням (відрізання вух та язика, виколювання очей, відрубання рук та пальців) наведені в статті 159; тілесні покарання (різки). Але все-таки основним покаранням була смертна кара, яка виконувалась різними способами (Четвертування, колесування, спалення, повішання, потоплення, закопування живцем у землю, відрубання голови мечем, посадження на палю тощо.) Таке покарання передбачала стаття 160 «Про те, що у випадку першої крадіжки вартістю 5 гульденів або більше, але без інших обтяжуючих обставин».

Отже, аналізуючи Кароліну, а саме правове регулювання майнових відносин, можна відмітити, що її процесуальні норми та положення носять каральний характер, а вся система покарань визначалась основною метою – залякування.

Комарінець Анастасія Андріївна
Національний юридичний університет ім.
Ярослава Мудрого
04-15-04

Геноцид українського народу 1932-1933 років - згубна діяльність радянського уряду

Голодомор – умисно створений у 1932–1933 роках більшовицьким режимом СРСР голод, від якого загинули мільйони українців. Аналоги подібним злочинам у світовій історії як за масштабом, так і за жорстокістю й цинізмом методів його здійснення важко знайти. Багато десятиліть у Радянському Союзі тема Голодомору перебувала під суворою забороною. Навіть люди старшого покоління, яким вдалося пережити цю трагедію, не наважувалися говорити про неї публічно. І лише після здобуття Україною незалежності правда про Голодомор повертається до пам'яті народу, стає його болем, реквіємом і одночасно символом незнищеної нації.

Нині нам, громадянам незалежної і самостійної держави, вкрай необхідно знати правду про події, які відбувалися в той страшний час, а також дати належну оцінку організаторам масового знищення українського народу й інших народів нашої землі. Знання правдивої історії, а також усвідомлені належним чином

висновки – це важлива складова розвитку духовності держави, яку ми будемо сьогодні й в майбутньому передамо у спадок наступним поколінням.

Це одна з найтрагічніших сторінок в історії українського народу в ХХ ст. Від голоду померло, за різними підрахунками, від 7 до 10 мільйонів мешканців радянської України. Українці склали понад 80% померлих. Голодування зазнали всі категорії населення, але тотального голодомору зазнали переважно селяни. Напередодні цього жахливого лиха в межах УСРР налічувалося приблизно 20 мільйонів селян. Отже, голодомор забрав життя щонайменше кожного третього українського хлібороба.

Жорстокість Голодомору полягає перед усім у тому, що голод не був наслідком стихійного лиха, посухи або неврожаю, він став результатом навмисної політики більшовицького режиму. Шляхом насильницького вилучення продовольства, блокади сіл та цілих районів, заборони виїзду за межі охопленої голодом України, згортання сільської торгівлі, репресій супроти незгодних, тоталітарна система створила для українців умови, які були несумісні з життям. Така політика більшовицького режиму – злочин проти людяності, який відповідає Конвенції ООН про геноцид. Слід зазначити, що згідно зі статтею 2 Конвенції геноцидом визнаються дії, які вчиняються «з наміром знищити, цілком або частково, яку-небудь національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку», зокрема через «навмисне створення для якої-небудь групи таких життєвих умов, які роз раховані на її повне чи часткове фізичне знищення».

Фактичні матеріали досліджень науковців також свідчать, що голод 1932-1933 рр. був наслідком злочинної політики комуністичного режиму, передусім тогочасного його керівництва – Йосифа Сталіна, Вячеслава Молотова, Лазара Кагановича, Станіслава Косіора, Павла Постишева та їх підручних.

Наслідки Голодомору відбилися на всіх сферах життя суспільства – політичній, економічній, соціальній, культурній. Частина з них залишилися неподоланими ще й донині. Вони є одною з причин тих труднощів, які постали перед українським народом на шляху до утворення незалежної держави і побудови демократичного суспільства.

Осмилення драматичних сторінок історії Голодомору 1932–1933 рр., який став небаченим у світовій історії випробуванням на виживання, міцність, незламність і витривалість української нації, не припиняється упродовж восьми десятиріч. Незважаючи на численні праці, створені в Україні і закордоном, актуальність дослідження цієї проблеми, інтерес до неї не згасають, тому що неможливо збагнути мотиви політики штучної смерті, змиритися з масштабами її жертв. Досі залишається багато прихованих обставин голодомору і нез'ясованих питань, відповіді на які можна отримати лише шляхом поглибленого вивчення архівних документів та свідчень очевидців, як опублікованих, так і тих, що ще залишилися неопублікованими.

Час лікує душевні рани, але рана в серці України ще довго нагадуватиме про час, коли над українцями панував московський імперський центр і проводилися такі жахливі соціальні експерименти. Висвітлення історичної правди сьогодні – це імператив, борг перед тими мільйонами, які загинули жахливою голодною смертю.

*Колеснік Владислав Олександрович
Студент 1 факультету, 4 групи, 1 курсу
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

Виборчі технології на Україні у складі Російської імперії у XIX-XX століттях (1850-1917 роки)

Служба по виборам, а саме так вона називалась тоді, незважаючи на перебування у тіні, якщо порівнювати з призначуваною від уряду, займала досить вагоме місце у бюрократичній системі Російської імперії. Вона стала своєрідним інструментом формування місцевих урядів. За її допомогою верхній владі удалося утвердити власне верховенство, легімітизуватись, проникнути у всі прошарки суспільства, та зміцнити державну владу, як таку, а також, не в останню чергу, мати недорогий управлінський апарат. Вражають також чисельні параметри виборної служби. Адже в загальному, скажімо, дворянське губернське зібрання першої половини 19 ст. обирало 1/3 штату місцевих чиновників, серед яких такі поважні посади, як голови палат цивільного і кримінального суду,

засідателі цих палат, совісний суддя, повітові судді і засідателі повітових та совісних суддів, а також земські справники і засідателі земських судів. За підрахунками професора історії Харківського університету М. В. Ключкова дворянство губернії в останній чверті 18 ст. обирало 94 особи [1, с. 438]. Л. Ф. Писарькова уточнила ці дані. За її підрахунками чисельність виборних посад у бюрократичному апараті Російської імперії після губернської реформи 1775 р. становила від 11 до 12 тис. осіб, що складало майже третю частину державних службовців, причому у складі губернської адміністрації переважили коронні чиновники, а у повітовій 1/3 частину становили виборні посадовці [2, с. 432].

Виборна служба як і служба бюрократичного походження мала власний звід законів під назвою – «Устав о службе по выборам».

Уже традиційно історія виборної служби поділяється на два періоди – від запровадження Катериною II до часу Великих реформ її прийнято вважати становою, а після реформ – всестановою. Хоча цей поділ, як і будь-який інший досить умовний, особливо якщо зважати на те, що трансформація соціальної структури суспільства в Росії відбувалась млявоплинно, і стани остаточно були ліквідовані лише у березні 1917 р. Ця часова лінія розподілу не зовсім прийнятна для Правобережної України, оскільки там реформи не співпадали у часі з реформами внутрішніх губерній імперії і обумовлювалися не стільки відмінністю соціоетнічного складу населення, як обмеженням прав еліти на місцеве врядування за її участь у Листопадовому 1830 р. та Січневому 1863 р. польських повстаннях.

Детальне регламентування дворянських виборів, яке існувало на той час, пояснюється прагненням верховної влади підібрати визначене коло осіб, яким вона могла довірити владу місцевого рівня. Адже виборна дворянська служба, починаючи від указу 1 серпня 1801 р. прирівнювалася до державної, а вже 1818 і 1822 рр. губернський предводитель дворянства зараховувався до 5 класу Табелі про ранги на час обіймання цієї посади, а депутати дворянських зібрань, які не мали чину – до 9 класу [3, с. 166]. Микола I уже не дотримувався зайвої церемонії з дворянством, і указом від 6 грудня 1831 р. виборна служба набула різновиду

державної. Як зазначив О. Б. Каменський дворянська станова організація стає частиною державного апарату, бо виборні посади узгоджуються з Табелю про ранги [4, с. 120]. Вона, як і урядова, супроводжувалася формулярними списками, документом, який був основною формою обліку служби чиновника Російської імперії.

Так готувалися і відбувалися вибори у російських центральних губерніях, та тих приєднаних земель, які отримували статус внутрішніх. На відміну від інших набутих земель, де верховна влада понижувала вимоги до виборної служби, добуваючи у такий спосіб лояльність місцевої еліти, у правобережних, шляхта яких не поспішала йти на службу російському монархові, закон передбачив значні обмеження виборних прав. Зокрема, у Волинській і Подільській губерніях посади голів карних палат, земських справників і засідателів земських судів не обиралися, а призначалися урядом. Для ілюстрації звернемося до дворянських виборів вересня 1838 р. у Подільській губернії, до яких за ініціативою київського військового, подільського і волинського генерал-губернатора місцеве дворянство розпочало підготовку ще з березня місяця. Їх особливість полягала не лише в тому, що відбувалися вони відразу після поразки Листопадового повстання 1830 р., а й в тому, що місцеве дворянство вперше обирало совісного суддю та засідателів до совісного суду.

Отже, вибори дворян губерній Правобережної України супроводжувалися більшою кількістю діловодних документів, оскільки державна влада організовувала тут жорсткіший контроль за виборами, ніж у центральних губерніях, хоча і там їх не бракувало. З іншого боку, процес документування виборів сприяв появі такого елемента, як гласність, бо за допомогою різноманітних списків дворян не лише держава контролювала виборчий процес, а й самі дворяни ретельно стежили за виборами, адже це був їхній шанс кар'єрного зростання, особливо безземельного дворянства. Бо воно, не маючи голосу на виборах, мало право висувати свої кандидатури для балотування на посади.

Список використаної літератури

1. Аскоченский В. И. Дневник. С примечаниями и объяснениями Ф. И. Булгакова // Исторический вестник. – 1882. – Кн. 7. С. 30–52.
2. Писарькова Л. Ф. Государственное управление России с конца XVII до конца XVIII века: Эволюция бюрократической системы. – М., 2007.
3. Елпатьевский А. В. Документирование прохождения государственной службы в России 18 – начале 20 веков // Труды ВНИИДАД. – М., 1974. – Т. 5. – Ч. 1. – С. 164–182.
4. Каменский А. Б. Элиты Российской империи и механизмы административного управления // Российская империя в сравнительной перспективе: Сборник статей / Под ред. А. И. Миллера М., 2004. – С. 115–139.

Корунчак Костянтин Олексійович
Студент Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції 1 курсу 10 групи
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

Становище української шляхти у XVI столітті

Верхівкою суспільної ладу точасного українського суспільства займала родова українська аристократія — шляхта. Слово шляхта позначає аристократію — привілейований стан людей здебільше відомого та благородного походження. Верхівку шляхти посідали князі. За ними йшли пани, потім середня та дрібна шляхта. Така структура панівної верстви утвердилася в Україні з XV ст. Найбільше це спостерігалось на Волині та Центральній Україні до кінця XVI ст.

Князі мали особливе становище в тодішньому суспільстві. Ніякі привілеї — ні багатство, ні вплив, ні високі посади, до цієї ланки не давали доступу до цієї найвищої групи привілейованого стану, князем потрібно було народитися. Дослідники налічують понад 50 князівських родів, саме в яких українські мислителі XVI ст. вбачали спадкоємців князівських родів Київської держави. Українські князі, як і раніше, символізувались як образідеї незалежності. Проте з посиленням польського впливу на землі Великого князівства Литовського українські князі втратили здатність на державному рівні вирішувати долю своєї батьківщини, від того часу вона цілком залежала від волі чужих столиць: Вільна

та Кракова. Однак княжі роди (Острозькі, Вишневецькі, Корецькі, Чорторійські, Збараські ...) мали невеликий вплив й авторитет на рівні місцевого врядування. У їхніх володіннях діяло князівське право з власними податками й судом. Була своявійськова та митна система.

Таке становище князів було традиційним від часів Київської Русі. Власне, тому представники княжих родів пов'язували свій родовід із князями Київської Русі. Можна сказати що, Костянтина Острозького сучасники вважали «паростою Володимира Великого, який Руську землю охрестив». Рід Острозьких у житті тогочасної України і справді посідав особливе місце. Ім'я Костянтина Острозького та його молодшого сина Василя (Костянтина) протягом століть залишалися символом самобутності Русі-України.

Князь Василь (Костянтин) I Костянтинович Острозький (1526—1608) — одна з найвпливовіших політичних осіб того часу. З 1559 р. він був київським воєводою та володарем українського кордону. Видатний культурно-освітній діяч. Наприкінці XVI ст. — найбільший після короля землевласник Речі Посполитої. Князь Костянтин мав в управлінні, крім волинської вотчини, також мав 14 міст з прилеглими селами на Київщині, 8 — на Брацлавщині, 4 — в Галичині, 32 населеними пунктами в Сандомирському, Краківському, Люблінському та Мазовецькому воєводствах. Прибуток князя за рік дослідники оцінюють у 10 млн злотих, а готівкову сумму обчислюють як два річні бюджета Речі Посполитої за мирного часу.

Костянтин Острозький мав можливість у найкоротший термін зібрати 15—20-тисячне військо, що складалося з його бояр і спадкоємної шляхти — васалів дому Острозьких, які за таких умов служби князеві мешкали найого землях. Найбільш видимим є той момент, що при княжому дворі постійно перебувало близько 2 тисячі шляхетних юнаків-слуг, які відбували тут лицарський вишкіл. З ініціативи князя Костянтина (Василя) Острозького 1576 р. в місті Острозі було створено культурно-освітній осередок, з діяльності якого розпочалося відродження української школи. У 1578 р. тут виникло «слов'яно-греко-латинська» школа — це був перший вищий навчальний заклад в Україні.

Після смерті польського короля Стефана Баторія (1586 р.) Костянтин I Острозький вважався одним із можливих претендентів на престол. На боці князя важалося було дві переваги: по-перше, він був найзаможнішою та найвпливовішою людиною у державі, по-друге, його всі шанували як розсудливу й гідну людину, єдине, що заважало князевіце «русином і вождем схизматиків».

До вищої ланки тогочасного українського суспільства, крім князів, належали також пани. Слово "пан" у XVI ст. позначало своєрідне лице. Так, у Київщині й Брацлавщині першої половини XVI ст. серед 450 шляхетських родів панськими родинами називалися близько сотні сімейств. Головною ознакою пана було те, що він володів хоч і невеликою землею, але власною, яке дісталось йому від батька, діда чи прадіда. Як відомо, ще в часи Київської Русі численною була верства лицарів-бояр, що тримали землі-визлуги — маєтки, що надавалися великим князем за військову службу. Зберігалися вони й за пізніших часів. Панові, на відміну від боярина, який мусив оселятися там, де подарує йому землю князь, було гарантоване спадкове право на володіння землею своїх предків.

Нижчу верству шляхти мали представники військових, які перебували на службі у князя, — дрібна й середня шляхта. До цієї категорії входили вихідці з різних верств населення. Наприклад, дрібною шляхтою ставали міщани або селяни, які виконували військові обов'язки.

Особливою ознакою життя України кінця XVI ст. було те, що, шляхта прагнула здобути собі загальні права й привілеї, а отже, «відділитись» остаточно від решти суспільства.

Отже, впродовж XIV—XVI ст. в українській державі відбувалися зміни суспільних ролей. Шляхта, яка споконвіків тримала державні важелі, почала втрачати здатність вирішувати подальшу долю батьківщини. Однак, міцно тримаючись за кермо на місцях, вона ще довго зберігала традиційний образ життя від княжих часів для України. Тож українська шляхта за умови бездержавності приберегла урядові звичаї князевого Києва й дала їх козацтву — головному прошарку українського громади нової часу.

*Коцаба Юлія Василівна,
студентка I курсу Інституту підготовки
кадрів для органів юстиції України
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

Берестейська церковна унія та її наслідки для України

Одразу з моменту розколу християнства у 1054 р. на католицьку та православну гілки, виникає питання щодо розподілу сфер впливу цих напрямів або ж зворотному поєднанні їх в одне, тож ідея об'єднання (унії) завжди гостро поставала. Якщо православні визнавали, що об'єднання можливе лише за відмови Папи Римського від ієрархічної першості в християнській церкві, то основною вимогою католиків було визнання православними зверхності Папи.

Уже в XIV ст. після об'єднання польського, литовського та руського народув одну державу на теренах тогочасної України виникло питання релігійного характеру між православною та католицькою церквами. Ситуація загострилась у XVI ст., коли Українська Православна церква стала потребувати глибокого реформування, що й стало причиною пришвидшення уніатських процесів.

Життя в середині УПЦ потребувало серйозних змін: на єпископських престолах сиділи одружені люди, богословська освіта була надто низькою, посади ставали платними. Духовенство користувалось своїми вірними збираючи з них величезні кошти. Іпатій Потій, Кирило Терлецький та деякі інші священнослужителі розуміли, що їм необхідна людина, яка б навела порядок у церковних справах, своїм спасенням вони бачили Папу Римського.

Берестейська церковна унія 1596 року призвела до утворення на українських землях уніатської (греко-католицької) церкви, яка зберігала православні обряди, традиції, рідну мову богослужіння, однак визнавала зверхність Папи. Православна церква опинилась офіційно поза законом, а це в свою чергу сприяло тому, що населення руських земель поділилося в конфесійних питаннях. Після Берестейської унії виявився трагізм Української Уніатської Церкви: православні ненавиділи уніатів за зраду (під час Національно-визвольної війни 1648-1654рр. на них також обрушиться хвиля народного гніву), а Римо-

Католицька (Польська) Церква не вважала їх за повноцінних громадян, бо вирішальним для неї було питання національності.

Проте не можна сказати, що Берестейська церковна унія завдала лише шкоди українському народу. По-перше, завдяки цій події українська шляхта, яка прийняла унію, по суті зрівнювалась у правах з польською: вона звільнялась від сплати податків, отримала право обіймати державні посади на рівні з римо-католиками. По-друге, унія дала поштовх для розвитку як православної, так й унійної церков. Підтвердженням цього є поширення полемічної літератури – підбірки текстів різних авторів, що обговорюють проблемні релігійні питання між католицькою та православною церквами з метою їх об'єднання, головною ідеєю якої була ідея про єдиний руський народ. Одним з найяскравіших представників полемічної літератури є Іван Вишенський.

Українська греко-католицька церква виникла на основі ідеї об'єднання католицизму та православ'я, що з'явилась вже після початку розколу єдиної Вселенської християнської церкви. Мета унії була загалом позитивною, однак насильницькі методи, які застосовувались для її впровадження, призвели до конфлікту всередині українського суспільства. Це підтверджує необхідність створення та підтримки релігійних інститутів, вивчення різних вірувань, пошук спільних рис та поступове й добровільне об'єднання споріднених християнських конфесій для підтримки миру та суспільного блага.

Кравцова Лілія Віталіївна

*Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України НЮУ ім. Ярослава
Мудрого 1 курс, 10 група*

ОСОБЛИВОСТІ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ОСНОВНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ПІД ЧАС ПРИЙНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Права та свободи людини є складним і багатовимірним явищем. Сьогодні ми не можемо собі уявити сучасний світ без прав людини, які базуються на принципах свободи, рівності та справедливості. В останні роки

загальносуспільного масштабу та політичного значення набули теми, що стосуються прав людини та механізмів їх захисту. Більше того, у будь-якій демократичній та правовій державі, а саме таку конституційну рису України закріплює ст. 1 Конституції України, права та свободи людини і громадянина є найважливішим політико-правовим та соціальним інститутом, мірою розвитку суспільства та нації. Чинна Конституція України вперше замість фрагментарного набору прав і свобод визначила їх систему в усіх сферах суспільного життя, передбачивши, зокрема, такі як громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права і свободи людини і громадянина.

У Конституції України 1996 р. на відміну від Конституції УРСР 1978 р. повному розташованій порядок закріплення основних прав і свобод. Якщо в старому Основному Законі на першому місці виступали соціально-економічні права, то в чинному — громадянські та політичні. Ці та інші статті краще відпрацьовані і в юридично-технічному аспекті, аніж у радянських конституціях

Конституція України, встановлюючи систему конституційних прав і свобод, їх всебічно гарантує, шляхом передбачення механізмів забезпечення та охорони. Про це свідчить, передусім, система конституційних нормативно-правових гарантій, зокрема, юридичної відповідальності за порушення прав, недопустимість скасування, звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Проте, як доводять останні події в життєдіяльності української держави та українського народу, такі гарантії не виконують свого юридичного призначення. У зв'язку з цим, особливого значення набуває не лише позитивне, законодавче закріплення прав і свобод людини і громадянина, а й запровадження ефективних засобів правового захисту таких прав і свобод у разі їх порушення. Слід зазначити, що на законодавчому рівні запровадження таких правозахисних механізмів передбачається окремими положеннями Конституції України. Особливо важливим з яких є ст. 55, що гарантує кожному право звернутися за захистом своїх прав та свобод до національних судових органів, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а також після вичерпання національних

засобів захисту – до відповідних міжнародних судових установ чи до міжнародних організацій, членом або учасницею яких є Україна.

Як показав час, що минув після прийняття Конституції України, перш за все, громадянські та політичні права набули реального наповнення. Так, завдяки їх реалізації скасовано смертну кару в Україні, засновано та функціонують численна кількість політичних партій та громадських організацій, відбулося становлення громадянського суспільства як невід'ємного елемента правової держави, якою і прагне стати Україна.

*Левенець Аліна Андріївна,
студентка 1 курсу Інституту підготовки
кадрів для органів юстиції України
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

РЕФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ КНЯГИНИ ОЛЬГИ

Після смерті князя Ігоря державою починає управляти його дружина – княгиня Ольга. Вона виявилась гнучким та розумним політиком. Залізною рукою навела лад у державі. Через численні дипломатичні зв'язки підвищувала авторитет Русі. Навіть коли до влади перейшов її син Святослав, вона все ж продовжувала займатися державними справами, оскільки Святослав постійно перебував у походах. Княгиня повела себе рішуче з убивцями чоловіка. Вона приборкала повстання деревлян, щоб помститися та запобігти бунту в інших племенах. Була накладена велика данина.

За час правління княгиня провела реформи спрямовані на зміцнення держави: запобігання місцевим бунтам, непокора київській владі збоку племінних можновладців. Було створено спеціальні укріплені пункти – становища, або погости на яких представники княгині приймали данину згідно наперед визначених розмірів – уроків. Дві частини данини відправляли до Києва як державний прибуток, третю частину — до Вишгорода в Ольжин двір і вона була прибутком княгині (Вишгород — місто княгині Ольги). Встановила систему погостів, центрів торгівлі та обміну. Під керівництвом княгині активно відбувалась розбудова Києва, а також закладалися нові села, міста. Ольга

наставляла у них своїх урядників. Розпочалось будівництво кам'яних споруд у містах. Першою кам'яницею були палац та заміський терем палацу Ольги.

Закладалися основи нового державного апарату та державного управління. У найважливіших містах Русі влаштували опорні пункти, де зосереджувалась адміністративна та судова влада. Адміністративна і судова системи Київської держави поширювалися на всі підвладні Києву землі племінних князів.

Під час правління княгині Ольги розпочалось впровадження інституту князівських намісників, який призвів до централізації країни, зростання внутрішньої єдності, політичної, економічної та військової могутності Русі. Для того, щоб обмежити прерогативи місцевої знаті, вона закріпила зв княжою казною права на землі багаті хутовим звіром. Тому прибуток йшов постійно до скарбниці. Діяльність княгині була не лише добре продуманою, але й цікавою. На деревах, каменях та стовпах вона наказала робити позначки, що означали князівську власність на мисливські угіддя. На відміну від своїх попередників, зовнішньополітичні проблеми вирішувались мирними способами. У 957 р вперше в історії Київської держави відбувся візит руського володаря до столиці Візантійської імперії - Константинополя. Княгиня у супроводі великого посольства з понад 100 осіб відвідала Константинополь і була прийнята візантійським імператором. У Царгороді вона прийняла хрещення. Спочатку вона сповідувала язичництво, але згодом побачила перевагу хрестової віри. Ця подія мала не лише церковну, але й політичну вагу. Літописець згадує у своїх літописах, що Ольга вела розмову з імператором Багрянородним. Предметом обговорення стали питання поширення християнської віри на Русі, взаємних відносин, поживлення торговельних зв'язків. Візантійський імператор Константин Багрянородний у творі "Про церемонії" описав цей візит. Ольга вела розмову з імператором сидячи, що було надзвичайним привілеєм, яким до того іноземне посольство не користувалося. У зовнішніх зносинах надавала перевагу дипломатії, переговорам, не займалась веденням війн. Княгиня налагодила контакти із Західними країнами. У 959 року вона вислала посольство до німецького імператора Оттона I. А 962 року до Києва прибули послы від німців на

чолі з єпископом Адальбертом. Поховали її за християнським обрядом, пізніше церква визнала її святою, за заслуги перед християнською вірою

Княгиня Ольга майже 20 років мирно, а не силою управляла своєю великою державою, приділяючи основну увагу внутрішнім справам. Значно зміцнила Київську державу, що заклало традиції державотворення на території сучасної України.

Лисенко Анастасія Валеріївна
студентка Полтавського юридичного
інституту НЮУ імені Ярослава Мудрого

МУСУЛЬМАНСЬКА І ХРИСТИЯНСЬКА ТРАДИЦІЇ У ПРАВІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Формування правових систем держав світу є складним багаторівневим процесом. Особливість права цих країн у історичному аспекті залежить від багатьох чинників, зокрема від релігії. Право і релігія виступають основними регуляторами суспільних відносин на всіх етапах розвитку держави. Проте кожен історичний етап характеризується різними відношеннями між церквою та державою.

Таким чином, протягом століть сформувалися дві потужні релігійні правові сім'ї: мусульманська та релігійна. Релігійна традиція у праві — це поняття, яке характеризує специфіку ідеального і матеріального буття права у контексті уявлення про його історичний розвиток. Тенденції релігійних сімей продовжують впливати на право, є його рушійною силою.

Важливим є дослідження окремих аспектів відносин між державою і церквою, що зумовлює виокремлення характерних особливостей для обох традицій релігійного типу. Варто наголосити на проблеми регулювання суспільних відносин, що виникають при впливі мусульманської та християнської традицій на право. На прикладі християнської і мусульманської традиції у праві варто розглянути особливості впливу на регулювання суспільних відносин. Особливості слід вирізняти з-поміж спільних і відмінних рис.

Дослідження християнської правової традиції дозволяє виділити такі основні ознаки: 1) загальність; 2) єдність; 3) особливості релігійно-правових джерел.

У мусульманській традиції у праві варто відокремити такі риси: 1) персональний характер дії права незалежно від територіальної дії; 2) загальність; 3) особливості релігійно-правових джерел;

Першою і основною рисою є загальність, яка простежується як у мусульманській, так і в християнській традиції у праві. Загальність виявляється у присутності у правових системах релігійних тенденцій мусульманського та християнського типу, що є не характерним для традицій локального типу.

При співвідношенні найбільших релігійних традицій у світі варто виділити ще одну їх спільну рису – особливість релігійно-правових джерел. До останніх можна віднести священні книги, різноманітні акти церков, праці авторитетних богословів, практику діяльності церков і релігійних громад. Проте вони мають досить суперечливий характер через свою консервативну природу.

У різні історичні часи канонічне право та церковна діяльність виконувала не лише роль джерел, а й проявів традиції у праві. Релігійні норми були основними регуляторами відносин у суспільстві. На сучасному етапі розвитку людства джерела релігійного права вважаються застарілими по відношенню до сучасного законодавства, тому постає проблема їх недоцільного використання.

Наступною рисою християнської правової традиції є її єдність, яка виражається в тому, що вплив християнства на будь-яку правову систему або її складові має схожі прояви, незалежно від специфіки кожної правової системи або особливостей певної християнської конфесії. Ця ознака, притаманна християнській традиції у праві має схожості і з мусульманською. Проте мусульманська традиція поширена лише на право, яке виникло в результаті взаємовідносин, що склалися у релігійному суспільстві. Мусульманська традиція у праві має більш замкнутий характер, ніж християнська.

Проте мусульманська релігійна традиція у праві має свої особливі ознаки. Зокрема, персональний характер дії права незалежно від територіальної дії являє собою основний закон буття віруючої особи.

Мусульманські традиції у праві поширюють свою дію тільки на осіб, які сповідають певну релігію незалежно від того, на якій території вони проживають оскільки мусульманське право у найзагальнішому трактуванні являє собою релігійно-правову систему, що регулює відносини всередині громади, яка сповідує іслам. Закони шаріату поширюються і на іноземця, який тимчасово перебуває у мусульманській країні.

Сучасне законодавство країн світу кваліфікує такі тенденції у мусульманстві непристосованими до сучасних реалій у суспільстві, оскільки вважаються антидемократичними.

Роль мусульманської і християнської традицій у праві залежить від місця церкви в державі, моделі їх взаємовідносин. Так, наприклад, християнська традиція у праві європейських держав простежується мінімально, оскільки діє секуляризована модель відносин держави із церквою: діяльність церкви і держави повністю відокремлена одна від одною.

У такому випадку держава не регламентує діяльність релігійних інституцій, серед засад функціонування держави і церкви основним є принцип верховенства права, саме на його основі мають розвиватися відносини двох головних інституційних утворень в суспільстві.

Мусульманська традиція пронизує право країн, де вона вважається популярною. Така ситуація відбувається через роль історичного аспекту, оскільки право у мусульманських країнах являє собою синтез релігії і природного права.

Таким чином, мусульманська і християнська традиції у праві – це невід’ємні чинники формування права тих країн, де поширені ці віровчення. Релігійні традиції сформувалися у наслідок тривалої історичної адаптації права до релігії. Спільні і відмінні риси характеризують християнську і мусульманську релігії як схожі, проте не тотожні явища у праві. Демократизація суспільства вимагає сучасного, адаптованого до сучасних реалій життя, права, тому мусульманська

традиція вимагає запозичення іде християнської традиції права, що надасть динаміки і розвитку правій системі сучасності.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри теорії та історії держави і права ПЮІ НЮУ імені Ярослава Мудрого Любченко М. І.

*Мананкова Ірина Валеріївна
НЮУ ім. Ярослава Мудрого, студентка,
Інститут прокуратури та
кримінальної юстиції України,
I курс, 4 група*

Органи державної влади Гетьманщини у другій половині XVII-XVIII ст.

З початку утворення Гетьманщини або як її ще називали Козацької держави, система органів публічної влади мала досить структурований ієрархічний характер, адже виділяють генеральний (уособлений такими органами державної влади як Гетьман, Генеральна рада, рада старшин, а також генеральний уряд), полковий (полкові козацькі ради, полковники й полкові уряди), та сотенний (представлений сотниками, сотенними урядами та козацькими урядами). На формування як держави, так і органів державної влади безпосередньо впливали майже постійні бойові дії на її території.

Інститут гетьманства вважається самобутньою формою організації вищої влади в Україні. Слово "гетьман" стало популярне в Україні в 15-16 ст. і означало ватажка козацького війська, обраного демократичними виборами безстроково. Крім того, він мав широкі повноваження у законодавчій, виконавчій та судовій сферах, мав право встановлювати податки та розпоряджатися фінансами, визначав напрямки зовнішньої та внутрішньої політики, очолював військо та ін. Протягом 1750 року посада гетьмана була тимчасово скасована, а у 1764 році наказом Катерини II вже остаточно ліквідована.

Генеральна рада гетьманської України у 17-18 ст. являла собою орган центрального державного управління. За допомогою Генеральної ради можливо було досягти залучення широкого кола козацького загалу (адже брати у ній участь могли як козаки, так і міщани з духовенством), для вирішення важливих

загальнодержавних питань, як от питання війни та миру, обговорення внутрішньої та зовнішньої політики держави, обрання гетьмана і тд. Генеральна рада скликалась гетьманськими універсалами, а рішення приймалися більшістю голосів. Але вже під кінець 17 ст. Генеральна рада почала втрачати своє значення як центральний орган державної влади, на користь ради старшин.

Старшинська рада - ще один орган центральної влади Гетьманщини, участь в якому брали генеральна старшина разом з гетьманом, полкові делегації з полкової старшини, а також сотники. До компетенції ради старшин відносили питання війни та миру, політика міждержавних відносин, проведення переговорів з іноземними посольствами, виконання доручень гетьмана, вирішення проблем фінансової сфери, а також розгляд судових справ та апеляцій.

Генеральний уряд - один з центральних органів державної влади, на який покладені виконавчі, розпорядчі та судові функції. Генеральний уряд обирався спочатку на Військовій раді, а згодом - на раді старшин. Його очолював гетьман, оскільки він був главою держави, вищим суддею, верховним головнокомандуючим та мав право законодавчої ініціативи (видавав універсали, обов'язковість яких поширювалась на всю територію держави). Окрім гетьмана до складу Генерального уряду входили генеральні старшини (здійснювали керівництво окремими галузями управління), генеральний писар (до його повноважень відносились регулювання зовнішніх відносин та керування канцелярією), генеральний суддя, генеральний підскарбій (регулювання фінансових питань держави), генеральний бунчужний (до його обов'язку відносились охорона гетьманських клейнодів та виконання особистих доручень гетьмана), генеральний обозний, генеральний осавул, а також генеральний хорунжий. Протягом 18 ст. повноваження Генерального уряду щодо державних справ України, її внутрішньої та зовнішньої політики всіляко обмежувались царським урядом, а вже наприкінці того ж 18 ст. Генеральний уряд гетьманської України перестав існувати як адміністративний орган.

Органи місцевого самоврядування представляли полкові та сотенні козацькі ради. У період Національно-визвольної війни вони мали досить широкий спектр

повноважень щодо місцевих справ, козацького самоврядування, мали право на усунення полковників і сотників з посади у випадку їх свавілля і тд. Полковий уряд очолювали полковники адже саме вони були представниками влади на території полку , а також виконували гетьманські укази та розпорядження інших владних органів безпосередньо на місцях. Полковники мали військові, адміністративні, судові та фінансові повноваження, а також забезпечували боєздатність та дисципліну підвладних їм полків.

Щодо сотенного рівня , він був дуже схожий на адміністративний устрій полків. Сотенний уряд складали сотник, городовий отаман, сотенні старшини, сотенна рада старшин, сотенна канцелярія. Сотникам, в межах підвладної їм сотні належав широкий спектр повноважень, як виконання рішень вищого уряду, стягнення податків, виконання правоохоронних функцій. Крім того, він очолював колегію сотенного суду. Але законодавчо повноваження сотників не були закріплені. Також існувала сотенна старшина, яку складали осавул, писарь, хорунжий, а також курінний отаман.

Керування містами було в компетенції виборних міських старшин , селами - сільських отаманів. Великими привілейованими містами керували магістрати, в той час як управління маленькими містечками здійснювалось городовими отаманами .

Отже, можна зробити висновок, що Гетьманщина мала всі ознаки, притаманні державі. Власна територія , населення , яке підкорялося волі гетьмана, збройні сили, а також розвинена система органів державної влади. Органами центральної влади були перш за все гетьман , Генеральна рада , старшинська рада та генеральний уряд. Козацька держава була демократичною, але зберігала становий характер. Тому, зважаючи на вищезазначені ознаки, можна припустити, що Гетьманщина була суверенною та незалежною державою.

*Мандель Роксолана Ярославівна,
аспірантка кафедри теорії держави і права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У СПРАВАХ ЩОДО ЗАБОРОНИ ДИСКРИМІНАЦІЇ

Згідно із Загальною декларацією прав людини визнання рівних і невід'ємних прав людини є основою свободи, справедливості і миру. Гарантування рівності є показником правової держави. Лише в умовах, коли цей принцип втілений на практиці, можливо забезпечити реалізацію прав і свобод людини і громадянина, рівні умови доступу до суспільних благ.

Дискримінація – найбільш очевидне порушення принципу рівності.

Право на захист від дискримінації є одним із фундаментальних прав людини, яке визнане міжнародним правом і має бути забезпечене сучасними державами.

Головним нормативним актом в сучасній європейській системі захисту прав людини є Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція), ст. 14 якої забороняє дискримінацію.

Зважаючи на важливу роль Європейського суду з прав людини (далі – Суд, ЄСПЛ) у питаннях тлумачення і застосування Конвенції, видається актуальним здійснити аналіз практики Суду щодо розуміння дискримінації.

Практика ЄСПЛ щодо застосування ст. 14 характеризується відсутністю її незалежного використання, тобто зазначена стаття не створює додаткове право, а лише доповнює права, передбачені Конвенцією. Однак, як справедливо зауважила Н.Дрьоміна-Волок, Суд наділив цю статтю «автономним» характером. ЄСПЛ може встановити порушення ст. 14 навіть після рішення про відсутність порушення матеріальної норми, у поєднанні з якою було заявлено недотримання ст. 14 [1; с. 323]. Так, у справі *Marckx v. Belgium* Суд зазначив: «...ст. 14 не має незалежного існування, проте дискримінаційний характер положення, яке саме по

собі відповідає Конвенції, є несумісним зі ст. 14, і, таким чином, порушує дві статті, розглянуті у поєднанні» [2].

Термін «дискримінація» ЄСПЛ визначив у рішенні у справі *Willis v. the United Kingdom*, вказавши, що дискримінація виявляється у різному не обумовленому жодними розумними чи об'єктивними причинами ставленні до людей, які перебувають у порівняно аналогічних ситуаціях. Таке поводження зумовлене наявністю в особі певної ознаки. При цьому слід звернути увагу на те, що у Конвенції наведено невичерпний перелік захищених ознак. Так, простежується тенденція розгляду Судом справ щодо заборони дискримінації на основі тих ознак, які не передбачено у статті 14, зокрема сексуальна орієнтація (наприклад, справа *Maruko v. Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen*).

Важливою стосовно тлумачення дискримінації видається справа *Thlimmenos v. Greece*, де Суд вказав: «...Право на захист від дискримінації порушено під час застосування однакового підходу до осіб, які перебувають у різних ситуаціях, за умови, що таке поводження не виправдане об'єктивною чи розумною метою...» [3; с. 126].

Таким чином, Суд вказує на наявність дискримінації не лише тоді, коли до осіб, що знаходяться в аналогічних ситуаціях, необгрунтовано ставляться по різному, але й у випадку однакового поводження з особами, ситуації яких відрізняються.

У процесі розгляду справ, пов'язаних з порушенням ст. 14 Конвенції, ЄСПЛ систематизував елементи, що утворюють дискримінацію, а саме:

- 1) мають бути встановлені факти, що свідчать про різне ставлення;
- 2) ця відмінність у ставленні не виправдана легітимною метою, тобто відсутнє об'єктивне і розумне обгрунтування мети і результатів відповідного заходу;
- 3) відсутня розумна співмірність між засобами, що використовуються, і метою, що досягається.

Отже, дослідження справ щодо дискримінації у практиці Європейського суду з прав людини дає змогу зробити висновок про те, Суд не лише утвердив

загальну концепцію недискримінації, але і розвинув, інтерпретуючи вияви дискримінаційного ставлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дрьоміна-Волок Н. В. Принцип недискримінації у практиці Європейського суду з прав людини / Н. В. Дрьоміна-Волок // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». - 2013. - Т. 13. - С. 321-332.

2. Marckx v. Belgium. Application No. 6833/74 // ECHR Judgment. — 1979. — 13 June. — Para. 32.

3. Решение Европейского Суда по правам человека по делу «Тлимменос (Thlimmenos) против Греции» 2000 г. [Извлечения] // Защита личности от дискриминации: хрестоматия : в 3 т. Т. 3. – М. : Нов. юстиция, 2009. – С. 115–127.

Матвеева Татьяна Алексеевна
Кандидат юридических наук, доцент
(Национальный юридический Университет
им. Ярослава Мудрого, кафедра истории
государства и права Украины и зарубежных
стран)

СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ КОНТИНЕНТАЛЬНОГО ПРАВА В 19-20 СТ.СТ.

Эволюция французского права. Объединение права во Франции восходит к революции и империи - революция принимала новые принципы, Бонапарт осуществил выдающуюся кодификацию. Гражданское право сыграло роль основополагающей отрасли права, охватив вследствие расширения предмета своего регулирования большинство социальных отношений в области частного права. Принимая во внимание способ построения Гражданского кодекса, гражданское право было с высоким уровнем обобщений, с ясными нормами. Однако скоро начнут обособляться и другие отрасли права, в то время как гражданское право изменит свои черты.

Французское право после окончания Второй мировой войны: глубоко изменилось, научная классификация отраслей права, их развитие привели к

представлению о менее зависимом положении отраслей по отношению к гражданскому праву и даже об их автономии. Изменился сам образ гражданского права. Право недвижимого имущества с такими его разветвлениями, как градостроительное право и право окружающей среды вышло за пределы вещного гражданского права. Потребительское право сначала целиком охватывалось договорным правом, но постепенно уплотнилось и пошатнуло принципы гражданского права. Семейное право стало регулироваться большим законодательным массивом.

Несмотря на столь эффективный характер эволюции французского права, теперь оно вынуждено учитывать и фундаментальные международные основания. Право европейского союза освятило свою власть знаменитыми постановлениями Кассационного суда и Государственного совета. Однако это влияние ограничивается экономической сферой и верховенство конституционных французских норм остаётся незыблемым. Это новое фундаментальное право базируется прежде всего на судебной практике. Поэтому эволюция происходящая во французском праве, не только имеет значение для позитивного внутреннего права, но и представляет большой интерес для сравнительного правоведения.

Образование и эволюция немецкого права . Эволюция уголовного права интересна нам потому, что она иллюстрирует роль закона, писаного права для обеспечения унификации права в важной сфере социальной жизни. Так в Баварии, где кодификация началась с середины 18 ст. в 1751 году был принят Уголовный кодекс. Однако он не был отмечен влиянием новых идей: он по-прежнему считал колдовство преступлением и сохранял жестокие наказания. Вскоре он будет заменён кодексом, разработанным Фейербахом, покоящимся на понятиях морали, переосмысленных школой естественного права и Кантом, учеником которого и был Фейербах.

В том, что касается процесса, эталоном станет французский Уголовно-процессуальный кодекс. Некоторые его принципы и институты будут заимствованы. Законодательство Франкфурта заимствует принцип предъявления уголовного иска прокуратурой, Пруссия введёт в уголовный процесс прокуратуру

и следователя, закрепит принципы устности и публичности процедуры вынесения приговора, станут привлекать граждан к участию в процессе предоставляя им право свободной оценки доказательств. Таким образом можно говорить о реформе германского уголовного процесса. Но из всего этого ансамбля нормативных актов в период кодификации, когда речь пойдёт о создании институтов Рейха, во внимание будут приняты именно прусские акты.

В противоположность уголовному праву частное право вплоть до середины 18 ст. покоится главным образом на обычае. Затем начнётся эпоха кодификаций, которые не приведут к унификации права, но только сделают его менее противоречивым. Была проведена успешная кодификация в Пруссии, предпринятая по инициативе императора Фридриха Великого. Спустя некоторое время появился Рейнский кодекс, который не представлял собой ничего, кроме заимствования Гражданского кодекса Франции: он будет применяться в Вестфальском королевстве. В 1865 году своим кодексом обзаведётся королевство Саксония. Этот кодекс считается образцом будущего Германского гражданского уложения, что по сути было второй рецепцией римского права.

Затем антигуманные цели нацизма приведут его к настоящему попранию права, в особенности уголовного и публичного права. Это прекрасно демонстрирует, к каким последствиям может привести абсолютизированная концепция юридического позитивизма. После второй мировой войны будет его возрождение.

После краха нацистского государства Германия окажется разделенной. С позиции юридической техники немецкое право сохранит свою самобытность в рамках ФРГ, в то время как ГДР навязываются чуждые институты под влиянием СССР. Возврат к национальному единству предаст забвению разобщенность.

Если сразу же после войны Западная Германия, пережив драму нацизма восстановила «романо-германское» наследие, то оно предстало значительно реформированным под влиянием новых демократических требований, сформулированных в Конституции ФРГ 1949 года.

*Мельник Оксана Олександрівна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
Полтавський юридичний інститут,
студентка, 1 курсу, 11 група*

ІДЕЇ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ УКРАЇНИ У КОНСТИТУЦІЙНИХ ПОГЛЯДАХ ІВАНА ВИГОВСЬКОГО

Конституційні погляди І. Виговського стали відображенням складної політичної ситуації, у яку потрапила Україна після смерті Б. Хмельницького. Протягом двох років свого гетьманства (1657 – 1659 рр.) він намагався зберегти залишки української автономії, тому спирався на всіх можливих союзників – Московську державу, Польщу, Швецію, Туреччину, Крим.

Погляди І. Виговського стали поштовхом для аналітичних роздумів над витоками української державної ідеї, самостійності української території і українського народу. На сьогодні конституційні ідеї гетьмана вважають першою спробою євроінтеграції України. Проте розвиток його державотворчої думки відбувався у два етапи. Першим етапом було продовження політики Б. Хмельницького, бажання утвердити статус автономії України у складі Московського царства (жовтень 1657 – травень 1658 рр.). Другий етап – створення на колишній території Речі Посполитої конфедерації трьох самостійних держав: Польщі, Литви і України (травень 1658 – червень 1659 рр.).

Аналізуючи зовнішньополітичні орієнтири І. Виговського на першому етапі, можна стверджувати, що той спочатку хотів триматися по можливості нейтрально між Москвою і Швецією, Кримом і Польщею, щоб забезпечити спокій в Україні, зміцнити її новий лад і порядок та своє власне становище.

На особливу увагу заслуговують міжнародні договори, укладені гетьманом, зокрема українсько-шведський договір від 6 жовтня 1657 року. Проте жоден з них не мав юридичної сили, оскільки через низку причин, що склалися очевидними союзниками для України стали Польща і Московська держава. На першому етапі основною конституційною ідеєю І. Виговського була автономія у складі Росії. Тому гетьман намагався дотримуватися вимог Москви з надією, що остання припинить свої зазіхання.

Таким чином, це свідчить про те, що конституційні ідеї І. Виговського стали відображенням дипломатії Б. Хмельницького, запорукою якої було забезпечення української автономії.

Політика царя проти України зумовили зневіру І. Виговського щодо співпраці із Москвою, тому він почав діяти за допомогою власних засобів, налагоджувати нові зовнішньодержавні зв'язки.

На другому етапі формування конституційної думки у державницькій діяльності І. Виговського помітною була спроба відокремити Україну від Московської держави. Основною конституційною ідеєю гетьмана стала автономія у складі Польщі. Особливе місце в цьому процесі посідає Гадяцький трактат, який являє собою перший крок України до системи європейської колективної безпеки.

Гадяцька угода 1658 р. визначала державно-правовий статус України. Згідно з умовами Гадяцького договору, Україна втрачала незалежність і поверталася до складу Речі Посполитої як автономія під назвою Руське князівство у складі Київського, Чернігівського і Брацлавського воєводств. Решта українських земель, які не ввійшли до складу зазначених воєводств ставали польськими територіями. На цих територіях відновлювався старий польський адміністративно-територіальний поділ, встановлювалися форми землеволодіння, що існували до 1648 р. Це свідчить, що обсяг суверенних прав автономії України був вужчий, ніж той, що був передбачений Зборівським договором 1649 р. Попередні намагання Б. Хмельницького визволити Україну з-під польської влади були зведені нанівець.

Повноваження вищої законодавчої влади на території Руського князівства передавалися виборному парламенту – Національним зборам, що не суперечило козацькому звичаєвому праву. У пункті 4 зазначено, що вища виконавча влада зосереджувалась у руках гетьмана. Посада цяповинна була бути виборною на все життя і затверджувалась королем. Що стосується останнього, то він мав також обиратися при спільній участі суб'єктів федерації й мав символізувати єдність федеративної держави, про що зазначено у пункті 2 Гадяцького договору.

Інститут судочинства, згідно із статтею 4 договору, був представлений найвищою судовою установою – Генеральним судом при гетьманові, який розглядав апеляційні справи полкових і сотенних судів, до його складу входили двоє генеральних суддів і судовий писар та місцевими судами, очолюваними полковниками або сотниками. Козацьким судам підлягали не тільки козаки, а й міщани та селяни.

Таким чином, Україна отримала тільки автономію у складі Речі Посполитої, яка поширювалася на частину українських етнічних територій, а не на всі українські землі. Гадяцький договір 1658 р. не був реалізований, проте він є відображенням конституційних поглядів гетьмана І. Виговського.

Ідеальною формою правління для гетьмана була олігархічна республіка, він відкидав ідею спадкоємного гетьманату, тобто монархічну модель управління. На відміну від Б. Хмельницького, який залучав до державного будівництва широкі народні маси, І. Виговський вважав, що «чернь», тобто просте, рядове козацтво, відіграло свою роль, тому спирався на козацьку старшину і шляхту. Це говорить про антидемократичний характер державотворчої діяльності гетьмана.

Таким чином, формування конституційних ідей І. Виговського відбувалося у два етапи: Московський (жовтень 1657 – травень 1658 рр.) та Польський (травень 1658 – червень 1659 рр.). Ідеї гетьмана на будь-якому із двох періодів були спрямовані на досягнення автономії: спочатку – у складі Росії, потім – у складі Польщі. Формою правління для обох випадків передбачалась республіка із олігархічним політичним режимом. Конституційні ідеї І. Виговського не були втіленими в життя, оскільки жоден з укладених договорів не набув юридичної сили.

Науковий керівник – д.ю.н., доцент Козаченко А. І.

Молошна Юлія Сергіївна
НЮУ ім. Ярослава мудрого
Факультет юстиції, 1 курс 10 група

Вплив референдумів на отримання незалежності України

У 1991 р в СРСР поряд з соціально-економічними проблемами гостро постало питання про зміну державного ладу країни. 17 березня 1991 відбувся Всесоюзний референдум з питання збереження Радянського Союзу. В Україні під час проведення цього референдуму, для посилення своїх позицій в переговорах з Москвою, Верховна Рада запропонував жителям республіки додаткове запитання: «Чи згодні Ви з тим, що Україна повинна бути в складі Союзу радянських суверенних держав на засадах Декларації про державний суверенітет України? ». Народ України відповів позитивно як на основний (70,2% від які взяли участь в голосуванні), так і на додаткове запитання (80,2%). Не дивлячись на суперечливість результатів референдуму і опитування, було очевидно, що громадська думка в Україні схиляється в сторону незалежності. Цікаво, що обласні ради Тернопільської та Львівської областей провели і свої референдуми - про незалежну українській державі - і отримали 88% голосів.

Наступний референдум відбувся на підтвердження Акта проголошення незалежності Верховна Рада України вирішила провести 1 грудня 1991 р. республіканський референдум. Він був потрібен, щоб нейтралізувати політичні спекуляції противників української незалежності, особливо у східних і південних областях республіки, які заявляли, що народ буцімто не підтримує Акт про незалежність. Союзне керівництво на чолі з президентом СРСР М. Горбачовим, не втрачаючи надій на укладення нового союзного договору, вело активну роботу в цьому напрямі. Крім того, світове співтовариство не поспішало з визнанням самостійності України, вичікуючи, як розгортатимуться події. На всеукраїнському референдумі кожен громадянин мав чітко відповісти "Так, підтверджую", або "Ні, не підтверджую" на запитання: "Чи підтверджуєте Ви Акт проголошення незалежності України?"

Із 37885,6 тис. громадян України, котрі були внесені до списків для таємного голосування, взяли участь у голосуванні 31891,7 тис. (84,18%). Із них позитивно відповіли 28804,1 тис. виборців (90,92%). Зокрема, у Криму відповіли на запитання референдуму "Так, підтверджую" 54,19% громадян, у Севастополі — 57,07%; у Донецькій, Луганській, Одеській, Харківській областях підтвердили Акт про незалежність понад 80% виборців; в Івано-Франківській, Львівській, Тернопільській, Волинській, Рівненській, Житомирській, Київській, Хмельницькій, Черкаській, Вінницькій областях за незалежність проголосувало понад 95%, у решті областей — понад 90% громадян.

Світове співтовариство схвально сприйняло результати всенародного референдуму: у грудні 1991 р. незалежність України визнали 68 держав. На другий день після референдуму про визнання Української держави оголосили Канада і Польща, 3 грудня — Угорщина, 4 грудня — Латвія і Литва, 5 грудня до них приєдналося одразу п'ять країн — Аргентина, Болгарія, Болівія, Росія і Хорватія. 25 грудня 1991 р. США визнали Україну і незабаром встановили з нею дипломатичні відносини. Впродовж 1992 р. Україну визнали ще 64 держави.

Отже, спираючись на результати референдумів вже ні в кого не могло бути сумніву, чи український народ хоче мати свою самостійну державу. Втретє за 350 років від Визвольної війни середини XVII ст. Україна здобула самостійність. Головним завданням стало збереження незалежності й суверенності Української держави, недопущення помилок, зроблених на двох попередніх етапах існування державності, — у середині XVII ст. і в 1917—1920 рр.

***Петрова Валерія Олександрівна**
студентка I курсу, Інституту підготовки
кадрів для органів юстиції України
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ЗАКОН УРСР «ПРО ОХОРОНУ ПРИРОДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР» 1960

В післявоєнний період головним завданням країни було відновлення народного господарства, індустріального зростання, оновлення життя в країні, а вимоги щодо використання природних ресурсів відходили на 2 план.

Завдяки удосконаленню законодавства Радянська держава підвищила правовий статус охорони природи. Були прийняті відповідні акти, але головним став закон «Про охорону природи на території УРСР» 1949 року. Це питання набуває важливого значення, воно повинно стати об'єктом надбання і піклування радянських, громадських організацій та всього населення.

Рада Міністрів постановила: Головне управління по заповідниках повинно було здійснювати нагляд за охороною природи(ст.1), посилити виховання дітей у школах у напрямі доброго ставлення до навколишнього середовища(ст.6), заборонене розорення степів на землях державного фонду без дозволу Ради міністрів(ст.10) тощо.

30 червня 1960 р. був прийнятий закон «Про охорону природи УРСР» і став головним. Даний акт врегулював відносини у сфері охорони і раціонального використання природних ресурсів. Він містив 11 розділів та 32 статті.

У статті 1 йшлося про раціональне використання природних багатств і заборонені сфери, що могли наносити шкоду земельним ресурсам. Ст. 5 використання земель дотримуючись правил раціональної експлуатації, ст.6 запобігання шкідливим процесам ерозії ґрунтів. За ст.28 закріпився обов'язок кожного громадянина УРСР сприяти збереженню багатств природи та не допускати порушень закону.

Отже, Закон «Про охорону природи УРСР» сприяв подальшим змінам, розвитку та раціональному використанню земельних ресурсів. Але на це є наукова думка П.О.Гвоздика: «Цей закон має ту ж владу, що й відповідні закони радянського періоду, - лише декларував, але нічого прямо не регулював».

*Попова Анастасія Ігорівна,
студентка 1 курсу 5 факультету НЮУ ім.
Ярослава Мудрого*

Роль та значення принципів права у правовому регулюванні

Для зміцнення сучасної правової системи України необхідною умовою є теоретичне осмислення вихідних положень, ідей, відправних начал, тобто принципів, на основі яких вона організована і функціонує. З розвитком суспільства розвивається й система знань про право, яка потребує глибокого осмислення основних засад, на яких, у свою чергу, ґрунтується все правове регулювання. До таких засад на повній підставі можна віднести принципи права.

Принципи права — об'єктивно властиві праву відправні начала, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які ставляться до учасників суспільних відносин із метою гармонічного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів. Іншими словами, це є своєрідна система координат, у рамках якої розвивається право, і одночасно вектор, який визначає напрямок його розвитку. Принципи права об'єктивно обумовлені економічним, соціальним, політичним ладом суспільства, які існують у тій чи іншій країні, соціально-класової природою держави і права, характером пануючого в країні політичного і державного режимів, основними принципами побудови і функціонування політичної системи того чи іншого суспільства.

Принципи є підставою права, містяться у його змісті, виступають як орієнтири у формуванні права, відбивають сутність права та основні зв'язки, які реально існують у правовій системі. У принципах зосереджено світовий досвід розвитку права, досвід цивілізації. Тому принципи права можна назвати стрижнем правової матерії .

Закріплення правових принципів в нормах права - це те, до чого повинна прагнути правова система будь-якої соціальної демократичної держави. Саме принципи права є найважливішою частиною всього, «базовими нормативно-керівними засадами (імперативними вимогами), що визначають загальну спрямованість правового регулювання суспільних відносин. Стосовно

нормативістської позиції, принципи права не містять ряд ознак правової норми, що пояснюється специфікою їх місця у системі права. За своїм сутнісним змістом принципи права консолідують систему права, складають основу права, пронизують всі його елементи. Відповідно до загальних принципів права тлумачаться норми права та формується каркас правових сфер, галузей та інститутів. Вихідні нормативно-керівні засади забезпечують суттєвий, стійкий, регулятивний правовий зв'язок між різними нормами права та іншими нормативними приписами, служать основним засобом для орієнтиру в правотворчості, систематизації, інтерпретації та реалізації права. У випадку виявлення невідповідності правових приписів, норм принципам права останні повинні інтерпретуватися через призму принципів права або приводитися у відповідність до них. Така інтегративна, пронизуюча властивість принципів права визначає їх системоутворюючий характер у системі права.

Принципи права роблять величезний вплив на весь процес підготовки нормативних актів, їх видання, встановлення гарантій дотримання правових вимог. Принципи права виступають в якості своєрідної несучої конструкції, на якій покояться і реалізуються не тільки його норми, інститути або галузі, а й вся його система. Принципи служать основним орієнтиром всієї правотворчої, правозастосовчої та правоохоронної діяльності державних органів. Від ступеня їх дотримання в прямій залежності перебуває рівень злагодженості, стабільності та ефективності правової системи. Маючи загальнообов'язковий характер, принципи права сприяють зміцненню внутрішньої єдності і взаємодії різних його галузей та інститутів, правових норм і правових відносин, суб'єктивного та об'єктивного права.

Також у правозастосовчій практиці іноді виникають ситуації, коли принципи права можуть виступати у ролі джерел права. Тоді справа може бути вирішена на основі принципів права - загальних засад права, що відображають його підпорядкування «велінням справедливості в тому вигляді, як остання розуміється в певну епоху і певний момент».

Отже, підсумовуючи все вищевикладене, ми можемо стверджувати, що принципи права мають велику роль в правотворчій, реалізаційній, інтерпретаційній діяльності і виконують певні функції, а саме: систематизуючу, правотворчу, регулятивну та інтегративну. На основі принципів права формуються ті або інші системи, галузі, інститути права. Вони забезпечують значний, стійкий, необхідний зв'язок між різноманітними нормами права та іншими нормативно-правовими приписами, виступають важливим орієнтиром у правотворчому процесі та систематизації, тлумачення і реалізації норм права. Завдяки принципам права формується сама правова система, частиною якої вони є. Принципи проявляють себе в нормах права, а норми права, в свою чергу, не можуть не відповідати правовим принципам. Завдяки принципам права розкривається і конкретизується сутність і соціальне призначення права. Принципи права регулюють суспільні відносини, а деколи навіть виступають у ролі джерел права. Вони визначають шляхи вдосконалення правових норм, виступаючи в якості керівних ідей для законодавця, а також направляють застосування юридичних норм, намічають загальну лінію рішення тієї чи іншої юридичної справи.

*Романік Дарина Олександрівна,
студентка 1 курсу Інституту підготовки
кадрів для органів юстиції України
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

"Гайдамацькі повстання як прояв руху опору проти національного гніту на Правобережній Україні у XVIII ст."

Протягом XVIII ст. становище України було скрутним. Внаслідок Андрусівського перемир'я 1667 р. та «Вічного миру» 1686р. вона була розділена по Дніпру між Росією та Польщею і Туреччиною.

Відразу після поділу було розпочато проведення низки заходів, які б усіляко перешкождали відтворенню Української держави та сприяли повному підкоренню її народу.

На Лівобережжі, після смерті Данила Апостола у 1734 р., обирати гетьмана знову Московський уряд не дозволив. Натомість було створене «Правління гетьманського уряду» яке очолював російський імператор. На Слобожанщині було значно обмежене місцеве самоврядування, а козацькі місцеві полки були перетворені на частини регулярної російської армії.

Як один із способів досягнення мети польський уряд вважав ліквідацію козацтва. На Правобережжя поступово поверталися пани, де почали відновлювати польські порядки. Введення панщини, збільшення повинностей, посилення релігійно-соціального гніту не могли не позначитися на рівні життя українського населення. Події XVII ст. сприяли розвитку національної самосвідомості та пробудили волю нації до самоутвердження, тому польсько-російські заходи з наміром підкорення українського народу були зустріті рядом повстань.

Проявами соціального опору були гайдамацький та опришківський рухи. Значного поширення набула гайдамаччина. Її учасниками були незаможні селяни, які втікали від панів, робітники, міщани, православні священники та запорізькі козаки.

На перших етапах руху гайдамаки групувались у невеликі загони і як правило вели боротьбу нарізно, нескоординовано, грабуючи панські маєтки та фізично знищуючи своїх гнобителів. Їхні виступи не мали політичних цілей, були стихійними, внаслідок чого гайдамаки для певних кіл населення виступали холоднокровними вбивцями.

Згодом гайдамацькі виступи переросли у масовий національно-визвольний та антикріпосницький рух українського народу, завданнями якого було відновлення козацьких вольностей, визволення від шляхетсько-магнатської залежності, захист прав православної церкви.

Першим значним виявом народного опору на Правобережжі було повстання 1734р. під проводом сотника Верлана. Причиною йому слугувала боротьба Августа III з Станіславом Лещинським за польську корону та вступ на територію Правобережжя царського війська. Поширилися чутки, що приводом цього вступу були наміри московського уряду допомогти українцям у боротьбі проти польсько-

шляхетського панування та воз'єднати усю територію Української держави у складі Росії. Дуже швидко повстання поширилось на територію Волині, Київщини, Поділля, деяких районів Галичини. Лише через чотири роки у 1738р. його вдалось послабити.

Для 40-х років був характерний спад гайдамацького руху. Його відновлення відбулось лише у 1750 р. Не зважаючи на поразку, до руху приєднувались значні маси населення, йому вдалось певно мірою розхитати феодально-кріпосницьку систему. Польське панування в Україні уже не було таким могутнім.

Найвидатнішим проявом українського опору було повстання, яке спалахнуло у 1768р., під проводом запорожця Максима Залізняка. Воно отримало назву «коліївщина». Причини повстання були схожими до подій, які слугували виникненню руху 1734 р. – входження російських військ на територію Правобережжя. Українське населення вирішило, що прийшла підмога для припинення насильницького насадження католицизму та уніацтва. Важливою характеристикою руху було те, що на його бік перейшли козаки, яких очолював Іван Гонта. Разом із повстанцями вони знищували органи польської влади і запроваджували самоврядування, скасовували повинності, розподіляли поміщицьку землю, відновлювали православну церкву.

Польська шляхта була надзвичайно налякана подіями, що відбувались у часи повстання і тому звернулись до Росії з проханням об'єднати сили та придушити гайдамацький рух. Катерина II наказала командуючому російських військ Михайлу Кречетникову вжити заходів для придушення повстанців. Він обманом запросив керівників «коліївщини» на переговори де заарештував їх. Разом із польським військом він згодом розгромив основні сили повстанців.

Суд над гайдамаками проводила як Польща, так і Росія, проте їхні вироки суттєво відрізнялись. Коли польська влада жорстоко розправлялась із повстанцями, покарання царської держави мало здебільшого характер демонстрації. Росія мусила переконати турків і поляків у своїй непричетності до виникнення «коліївщини». Тому частина вироків гайдамакам була здійснена або на турецькому кордоні, або на польській території. Крім того, російський уряд

розумів, що жорстокі репресії проти повстанців суттєво змінять ставлення українців Правобережжя до Росії і тому, в останній момент, смертний вирок Максиму Залізняку та 250 гайдамакам було замінено довічним засланням до Сибіру.

Після придушення повстання виступи селян не припинилися. Зокрема, протягом 1776-1784 рр. на території України діяли загони Семена Гаркуші, який був соратником Максима Залізняка та Івана Гонти. Ці загони були як правило невеликими, вони здійснювали раптові напади на панські маєтки, а забране майно розподіляли між селянською біднотою.

Причини поразок повстань другої половини XVIII ст. полягали у нерівному співвідношенні сил, нескоординованих діях гайдамаків.

Хоча більшість виступів виявились невдалими, їхню значущість неможливо переоцінити, оскільки вони свідчили про те, що український народ зберігає ідею незалежності, прагнення до суверенності.

*Рябова Юлія Віталіївна
Національний юридичний університет
Ім. Ярослава Мудрого, Факультет юстиції,
1 курс 10 група*

Історія конституціоналізму в незалежній Україні

На рівні загально-методолічних принципів було визначено, що майбутня Конституція України має бути основним законом і ґрунтуватися на декларації про державний суверенітет України, має закріпити розвивати і конкретизувати її положення, в центрі уваги нової конституції має бути людина як найвища соціальна цінність.

Конституційний процес за незалежної України умовно поділяється на три періоди: I період (1990–1996 роки)- ознаменувався здобуттям незалежності України, процесом підготовки проекту Конституції і прийняттям Конституції України; II період (1996–2004 роки) - став періодом реалізації Конституції України; III період (2005 — донині) - позначився процесом внесення змін та доповнень до Конституції України, масштабною конституційною кризою 2007–

2009 років і пошуком легітимних шляхів системного оновлення Основного Закону.

З поступовим розвитком України за 2010–2013 рік трапилися такі зміни:

- 2 квітня 2010 року - ліквідовано Національну конституційну раду.
- 30 вересня 2010 року відновилася дія Конституції України в редакції 1996 року шляхом прийняття рішення Конституційного суду України у справі про дотримання процедури внесення змін до Конституції від 8 грудня 2004 року.
- 4 лютого 2011 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів».

Незважаючи на те, що в грудні 2013 року голова Конституційної асамблеї Л. Кравчук заявив, що підготовка концепції змін до Конституції завершена, цей орган був розформований новим Президентом України П. Порошенком 1 грудня 2014 року.

За Петра Порошенка в 2014-2015 роках відбулися такі зміни в країні:

- Були активізовані пропозиції «повернутися до Конституції 2004 року». Під цим мається на увазі обрання парламенту за пропорційною системою.
- 21 лютого 2014 року Верховна Радою був прийнятий проект Закону «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» (№ 4163). (Законом було передбачено, що Верховна Рада України може формувати коаліцію депутатських фракцій, яка формуватимуться як фракціями, так і окремими народними депутатами. Повноваження Верховної Ради України нинішнього скликання триватимуть до жовтня 2017 року).

Протягом березня-квітня — в умовах збройної агресії Росії, окупації нею території Криму і загрози подальшої окупації південно-східних регіонів, Російська Федерація чинила на Україну відкритий тиск з метою втручання в її конституційні перетворення. Так, вимогами російського МЗС були федералізація, надання російській мові статусу другої державної та розширення прав національних меншин.

3 березня 2015 року Президент Порошенко створив Конституційну Комісію. Вона створювалася як спеціальний допоміжний орган при Президентові України з метою напрацювання узгоджених пропозицій щодо вдосконалення Конституції України з урахуванням сучасних викликів та потреб суспільства.

В результаті роботи комісії був напрацьований законопроект про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади), поданий 1 липня 2015 року.

Проект встановив:

- скасовується інститут голів місцевих державних адміністрацій. Основні повноваження зосереджуються на базовому рівні у громаді;
- утворюються виконавчі органи місцевого самоврядування громади;

А також до прикінцевих та перехідних положень Конституції додається положення про те, що особливості здійснення місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей визначаються окремим законом.

Закон був схвалений 31 липня Конституційним Судом України.

Робоча група з питань правосуддя Конституційної комісії напрацювала також проект змін до Конституції в частині правосуддя. Зокрема, він містить:

- скасування повноважень Верховної Ради України щодо призначення суддів;
- реформу прокуратури,
- переформатування Вищої ради юстиції.

Законопроект унесений до парламенту Президентом 25 листопада 2015 року.

Смирнова Диана Сергеевна

История Корсунь-Шевченковской операции и её влияние на дальнейший ход событий во Второй Мировой войне

Корсунь-Шевченковская операция была очень важным этапом в период ведения войны и занимает особенное место в истории. Согласно данным в советских источниках её называют «Сталинградом на Днестре», а в немецкой литературе- битва в «котле» под Черкассами.

Со стороны Германии сюда были привлечены 5-я танковая дивизия СС «Викинг», которая насчитывала около 14,8 тыс. человек и около 120 танков Т-4 и «пантер» и штурмовых орудий. Командующим дивизией был назначен обергруппенфюрер Герберт Гилле, а также 5-я моторизованная бригада СС «Валлония», в состав которой входили 2 тыс. человек личного состава и батареи из 18 штурмовых орудий. Во время ведения битвы она была под контролем «Викинга». Командующим «Валлонии» был штурмбаннфюрер Люсьен Липерт. Со стороны Советского Союза операцию вели три танковые, две воздушные, пять общевойсковых армий и казачий корпус 1-го и 2-го Украинских фронтов.

Несмотря на то, что битва называется Вторым Сталинградом, нужно отметить тактику ведения боя Германии. Она весьма отличалась. В сталинградской битве, противники старались не допускать сжатия кольца окружения и стремились к этому путем укрепления обороны. Здесь было все наоборот. Войска ожидали помощи и сами вырывались из окружения и их силы были брошены на сильные группировки. В ходе этой операции нарушился главный приказ Гитлера: «Мы никогда не капитулируем!»

Здесь немцы находились в безнадёжной ситуации и командование делало упор на героизм солдат, которые чудом прорвали окружение Советской армии.

Было искусство ведения боя, с привлечением всех видов армий. Искусство окружения противника и его поражения. Советская армия не раз доказала свое военное и морально превосходство на поле боя.

Каждая из сторон видит свою победу. Немецкие войска считали, что они не проиграли эту битву, ведь им удалось вырваться из этого «котла», но на весь мир было объявлено, что уничтожено 10 дивизий и убито 50 тысяч немецких солдат. Такие потери противника ослабили его в направлении юга-запада. Линия фронта была сокращена и перенесена на запад, а также переход под контроль Советской армии железнодорожной рокады, которая располагалась на правом берегу Днепра.

В результате такого хода событий войска противника были отведены от Днепра и это способствовало освобождению Правобережной Украины и всего юга страны. Появилась возможность для создания группы для наступления 2-го украинского фронта на Умань и Могилёв-Подольский. Опыт, приобретенный армией СССР использовался и в последующих военных действиях, а особенно в операциях, которые были направлены на окружение.

Таким образом, можно сделать вывод, что Корсунь-Шевченковская операция была одной из самых ведущих операций во Второй Мировой войне и оказала огромное влияние на будущие планы армии. Операция была своеобразным стартом для Проскуровско-Чернивецкой и Уманско-Ботошанской операций советских войск и стала толчком для освобождения всей Правобережной Украины.

*Солодовнік Анастасія Іванівна,
студентка 1 курсу Інституту підготовки
кадрів для органів юстиції України
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ, ЯК ДЖЕРЕЛА ПРАВА КИЇВСЬКОЇ РУСИ

Для історії, утворення Київської держави, мало велике значення. Держава виникла в умовах постійної загрози з боку сусідніх кочових племен, у процесі політичної консолідації східнослов'янських племен. У літописах, початки державотворчих процесів, пов'язують із заснуванням союзу слов'янського племені полян, у Середньовічному Подніпров'ї. Державна єдність, для розвитку політичного ладу, права, економіки і культури, створювала сприятливі умови.

Джерелом права в Київській Русі були :

-пам'ятки українського звичаєвого права,

-акти державної влади,

-різного роду договори,

-збірки норм писаного права, зокрема перша така збірка — “Руська Правда”,

а також норми, що прийшли з права Візантії (рецепція візантійського права).

Право формувалося у процесі становлення давньоруської держави і являло собою засіб існування й впливу правових норм у поведінці людей, як певних установок, що характеризуються владністю й підтримуються державним примусом.

Джерела права є невіддільні від поняття юридичної форми. Історично первісною формою існування правових норм, джерелом права – було звичаєве право. Звичаєве право Київської Русі – це система загальнообов'язкових правил поведінки, які випливали із народного досвіду та усталеності. Це норми, які виникали на основі звичаю, традиції, загальнообов'язковість яких забезпечувалась авторитетом або державним примусом.

Правові звичаї на Русі регулювали:

-міжнародні та міждержавні відносини ;

-владні, договірні, трудові та ін. відносини;

Важливими першоджерелами давньоруського права були русько-візантійські договори, які містили норми міжнародного, публічного і приватного права. Договори між державами укладалися у письмовій формі. Готувалися у двох примірниках. Один давньоруською мовою, скріплений печаткою і підписом, інший - грецькою. У договорі 911р. при суперечках необхідною була наявність доказів. Важливим у цих договорах було посилання на руський кодекс – «Устав і Закон Руський».

У кожному договорі видна та міра поступки слов'янському звичаєвому праву, на яку візантійський уряд міг погодитися залежно від політичної ситуації. З аналізу статей договорів випливає, що джерелом права став загальний закон, більшість норм якого були руськими звичаєвими.

Першим документальним свідченням існування в Київській державі стабільної форми звичаєвого права, що формувалося в основних політичних центрах Русі на основі звичаю нормативного характеру навколишніх земель та Києва, були посилання на Руський закон в цих договорах. Письмові договори містять велику кількість усних угод, укладених русами з імперією.

Загальний закон письмових угод, який був створений Руссю та Візантією, мав за джерело давньослов'янське звичаєве право, оскільки імперія як більш зацікавлена сторона намагалася підтримувати з Київською державою дружні відносини і надавати привілеї руським купцям, бо саме вони прагнули до швидкого збагачення через торгівлю.

В усіх договорах, навіть в несприятливих для Русі, мається посилання на закон руський і звичаєві руські елементи, такі як присяга, право помсти. Таким чином, русько-візантійські угоди стали для історика унікальним матеріалом, що дали можливість простежити перехід від слов'янських звичаїв нормативного характеру, зафіксованих в першому руському кодексі, до правових норм.

Стеценко Ніна Сергіївна

асистент кафедри історії держави і права

України та зарубіжних країн

НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ПЕРШІ РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

1 грудня 1991 року на Всеукраїнському референдумі український народ підтримав проголошену парламентом незалежність. Ця доленосна подія зумовила відновлення багатовікової традиції української державності та поставила революційні завдання побудови нової України - демократичної, незалежної, соціальної і правової держави. Важливе місце в українському відродженні належало законотворчій діяльності Верховної Ради України, з метою реформування різноманітних правових інститутів у тому числі й інституту виконання судових рішень. Виходячи з ситуації, яка склалася у перехідний період, неможливо було оновити одночасно увесь законодавчий арсенал, тож

регулювання процесу виконання судових рішень після прийняття незалежності відбувалося за радянським законодавством на основі постанови Верховної Ради України від 12 вересня 1991 року, в якій було вказано, що на території України могли застосовуватися акти СРСР з питань, які не були врегульовані законодавством України, за умов, що вони не суперечать Конституції і законам України. Організація та діяльність органів виконання судових рішень регулювалася на той момент законом УРСР «Про судоустрій Української РСР» від 05 червня 1981 р., Цивільним процесуальним кодексом УРСР від 18 липня 1963 р. (далі ЦПК УРСР) та Інструкцією Про виконавче провадження №22 від 15 листопада 1985 р. (далі Інструкція). Державним органом, за ст.350 ЦПК УРСР, на який покладалося виконання судових рішень, залишався судовий виконавець, в особі якого було поєднання правосуб'єктності органу і правосуб'єктності посадової особи. Така єдиноначальність виступала як принцип і метод функціонування судового виконавця у межах його компетенції, а також визначала і персональну відповідальність за свою діяльність. Не встановлюючи управлінську ієрархію, законодавець зобов'язав судового виконавця, з власної ініціативи, вживати усіх законних заходів для більш швидкого і реального виконання. Поряд з цим, як і у попередній період, держава покладала надмірне навантаження на судового виконавця. За ст. 348 ЦПК УРСР, положення якої було продубльовано у повному обсязі в Інструкції, виконанню підлягало: 1) рішень, ухвал і постанов судів у цивільних справах; 2) вироків, ухвал і постанов судів у кримінальних справах в частині майнових стягнень; 3) постанов судді або суду чи громадських вироків в частині майнових стягнень за вчинення адміністративних проступків; 4) мирових угод, затверджених судом; 5) виконавчих написів нотаріальних органів; 6) рішень органів арбітражу в передбачених законом випадках; 7) рішень Морської і Зовнішньоторгової арбітражних комісій при Всесоюзній торговій палаті і арбітражів, які спеціально утворюються для розгляду окремих справ; 8) не оплачених в строк платіжних вимог, акцептованих платником; 9) рішень товариських судів про майнові стягнення; 10) рішень третейських судів; 11) рішень комісій по трудових спорах; 12) постанов

фабричних, заводських, місцевих комітетів профспілок по трудових спорах і по спорах про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом чи іншим ушкодженням здоров'я або смертю годувальника; 13) постанов адміністративних органів або службових осіб, яким законом надано право провадити стягнення з громадян у безспірному порядку; 14) рішень виконавчих комітетів районних (міських) Рад депутатів трудящих про примусовий продаж другого будинку, що належить громадянину на праві особистої власності; 15) рішень виконавчих комітетів сільських, селищних і міських Рад депутатів трудящих про стягнення з державних установ, підприємств, колгоспів, інших кооперативних і громадських організацій збитків за потрапи посівів і пошкодження насаджень; 16) рішень іноземних судів у передбачених законом випадках. Одночасно з цим, заробітна плата була мізерною, а виконання судових рішень нерідко було пов'язано з певним ризиком для життя і здоров'я судового виконавця. До того ж виникала небезпека при передачі значних грошових сум до банків. Адміністрація суду не забезпечувала належне облаштування робочих місць, не було впорядковано зберігання цінностей, отриманих від боржників для погашення боргів, а також особистих речей судових виконавців. Це зумовлювало плінність кадрів та гальмувало роботу судових виконавців і відповідно судів.

З метою посилення контролю за діяльністю судових виконавців Інструкція започаткувала ієрархію, а саме: в судах де працювало два і більше судових виконавці, один з них призначався старшим судовим виконавцем. На старшого судового виконавця покладалися додаткові організаційні повноваження, а саме: ведення депозитного рахунку суду та книги обліку депозитних сум, складання поквартального статистичного звіту роботи суду по виконанню судових рішень, надання практичної та методичної допомоги судовим виконавцям та ін. Але вичерпне коло повноважень старшого судового виконавця, порядок його відносин із судом та з судовими виконавцями не було нормативно закріплено, що зумовили дистанціювання виконання судових рішень від суду (ст.2 Інструкції).

На початку 80-х років минулого століття Україна почала виходити на новий рівень економічного розвитку, що зумовило розширення форм і суб'єктів права

власності та створення умов для підприємницької діяльності. Гарантією цих змін мало стати і якісне виконання судових рішень. Але зміст заходів примусового виконання став застарілим і не відповідав реаліям життя, що призвело до зниження авторитету судових виконавців, а кредитори прагнули вирішувати питання звертаючись за допомогою до кримінальних структур. Ця ситуація зумовила прийняття Верховною Радою України Законів України: «Про Державну виконавчу службу» від 24 березня 1998 року та «Про виконавче провадження» від 21 квітня 1999 року, та на їх основі було утворено новий орган – Державну виконавчу службу, яка була покликана здійснювати примусове виконання рішень судів та інших органів України за новим порядком. У подальшому, 15 грудня 1999 року Міністерство юстиції України наказом № 74/5 затвердило Інструкцію про проведення виконавчих дій, що набула юридичної сили з 2000 року.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 1) Інструкція про виконавче провадження, затверджена наказом Міністра Юстиції СРСР : затв. від 15 листоп. 1985 р. № 22 // ЛІГА : Еліт 7.5.1. - ІАЦ «Ліга», ЛІГАбізнесінформ, 2003.
- 2) Акулов Ю. Судебный исполнитель: социальная защищенность / Ю. Акулов // Советская Юстиция. – 1990. – № 12. – С. 18.
- 3) Судебный исполнитель: престиж профессии и достоинство. // Советская Юстиция. – 1989. – № 11. – С. 2–5.
- 4) Балабин В. О подготовке технических исполнителей для работы в судах. // Советская Юстиция. – 1988. – № 11. – С. 15.
- 5) Кузьменко О. Правовий статус державного виконавця у радянському праві / О. Кузьменко, А. Авторгов // Право України. – 2007. – № 9. – С. 18–19.
- 6) Пастухов В. П. История законодательства об исполнении судебных решений в Украинской ССР : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / В. П. Пастухов. – Киев, 1970. – С. 12–16.
- 7) Цивільний процесуальний кодекс Української РСР : 18 лип. 1963 р. – Київ : Політвидав УРСР, 1963р. – С. 178, С. 122–134.
- 8) Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. – Харків : Право, 2008. – Т. 1 : Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. – 728 с. С. 506.

Тихоненков Дмитрій Анатольевич

*доцент кафедры истории государства
и права Украины и зарубежных стран
НЮУ им. Ярослава Мудрого*

**Заключения консультантов контрольно-следственного отдела НКЮ УССР
как форма надзора за органами расследования преступлений на Украине
в 1919 – 1922 гг.**

Сегодня надзор за органами досудебного следствия возложен на прокуратуру Украины. Такой надзор осуществлялся прокуратурой также в царский и советский периоды. Прокуратура отсутствовала только во время смены власти с 1917 по 1922 гг.

До учреждения советской прокуратуры контрольно-надзорная функция государства была "распылена среди ряда органов и учреждений" [1, с. 138]. Центральное место среди них занимал Народный комиссариат юстиции. По линии НКЮ УССР надзор над органами следствия и дознания был сосредоточен в его контрольно-следственном отделе. Этот отдел руководил работой контрольно-следственных подразделов юридических отделов местных исполкомов, а также сам непосредственно осуществлял надзор над органами расследования преступлений. Представителям НКЮ и юротделов предоставлялось право участия во всех следственных действиях и право обозрения делопроизводства. [2, ст. 89-90].

Содержание этой деятельности внешне выражалось в заключениях консультантов отдела. Заключение давалось в письменной форме после ознакомления консультанта с материалами конкретного уголовного дела. В самом начале данного документа указывалось когда, каким консультантом и материалы какого конкретного дела были рассмотрены, а также какой следователь и в течение какого времени вел предварительное следствие, а если по делу проводилось дознание, то каким органом оно было осуществлено. Затем отмечались нарушения, допущенные при производстве. При этом консультант ориентировался, в том числе, на "Общую инструкцию следователя ЧК и Революционного трибунала по ведению следствия" и следил, чтобы все ее требования были выполнены. Так, например, консультант контрольно-следственного отдела НКЮ Стаховецкий 8 июня 1921 г. рассмотрел дело по обвинению гр. Сосновской в содействии расстрелу красноармейца В своем заключении он отметил,

что следствие по делу велось Мелитопольской уездной ЧК, при этом были допущены следующие нарушения "Общей инструкции..": "нет постановления о принятии дела к производству, нет предъявления следственного производства обвиняемому, нет постановления о привлечении в качестве обвиняемого" [3; ф.8. оп. 1, д.546]. В заключении от 13 июня указывалось, что в материалах дознания, проводимого с 27 ноября 1920 г. по 1 апреля 1921 г Старобельским политбюро по делу Щербака, Плужникова и др., обвиняемых в спекуляции, даче взяток и преступлениях по должности, отсутствуют необходимые постановления, а заключительный акт не удовлетворяет требованиям "Общей инструкции..." [3; ф.8. оп. 1, д. 546, л.]. Отступление от ст. 2, 3, 16 и 18 инструкции обнаружено при рассмотрении материалов следствия, произведенного уполномоченным секретно-оперативного отдела Вольнской ЧК по делу Белкина А М , обвиняемого в бандитизме [3; ф.8, оп, 1, д.543. л 1].

Из заключений консультантов видно, что в ряде производств вообще нет ни одного постановления [3; ф.8. оп. 1, д.543, л27; д.546, л5-9]. Изучая конкретное дело проверяя его соответствие ст. 18 "Общей инструкции...", консультант давал замечания и делал выводы о достаточности собранного органом следствия материала Так., по мнению консультанта, в деле №297 уполномоченным Донецкой губернской ЧК недостаточно выяснено участие обвиняемого Коржихина в ограблении кооператива [3; ф.8, оп. 1, д.546, л.606.], а в заключении главного секретаря контрольно-следственного отдела НКЮ по делу № 601 указаны следующие замечания: "а) к делу следует приобщать показания и вещественные доказательства лишь имеющие непосредственное отношение к данному делу, б) оконченное следствием производство следует предъявлять для обозрения обвиняемым, о чем подлежит составлять соответствующий протокол.. Необходимо указывать в деле причину затягивания следствия свыше месяца и причину перерыва следствия " [3; ф.8, оп. 1, д. 543, л21].

Иногда, несмотря на обнаруженные в производстве грубые нарушения процессуальных норм, отсутствие важнейших по делу постановлений, консультанты все же делали положительный вывод о проведении дознания или предварительного следствия. В таких случаях обычно записывалось, что производство "является вполне удовлетворительным по существу в смысле выясненных данных дела но в формальном

отношении страдает отступлениями от "Общей инструкции..." [3; ф.8, оп. 1, д.546. л5а].

Заключения консультантов просматривались заведующим контрольно-следственным отделом. Из его резолюций [3; ф.8, оп.1, д.543, л 4а 7.8;11; 12] видно, что результаты деятельности консультантов обобщались и в органы следствия посылались отношения и представления. Заведующий также следил, чтобы работа самого контрольно-следственного отдела был на должном уровне и при необходимости делал внушения своим подчиненным. Например в § 3 приказа №1 от 11 июня 1921 г. он обращает внимание на то, что "консультанты, давая заключения по делам следствия, произведенным органами ЧК совершенно не указывают дефекты предварительного следствия, ограничиваясь в своих заключениях отпиской о том, что следствие произведено ЧК и поэтому контролю не подлежит. Такое отношение к делу совершенно недопустимо. Необходимо помнить, что... органы ЧК действуют также на основании декретов и распоряжений, заключающих в себе нормы процессуального права". В связи с этим заведующий просит консультантов "впредь тщательно отмечать все дефекты предварительного следствия и дознания независимо от того, кем таковые производились" [3; ф.8, оп.1, д.573, л3. или 12].

Вся эта работа происходила в условиях гражданской войны и террора. Тем не менее власть пыталась наладить работу своих органов и осуществлять контроль. Опыт консультантов контрольно-следственного отдела НКЮ СССР был использован в работе третьего подотдела прокуратуры УССР, на который был возложен надзор за следствием и дознанием.

Список литературы:

1. *Велидов А: С.* Коммунистическая партия - организатор и руководитель ВЧК(1917-1920гг.) -МЛ1967. - 307 с.
2. *На защите революции. Из истории Всеукраинской чрезвычайной комиссии (1917-1922гг.):*Сб.док. и материалов. - К: Изд-во полит.лит. Украины, 1971. - 395 с.
3. ЦГАВО Украины

*Фартушина Дар'я Костянтинівна,
студентка 1 курсу Інституту підготовки
кадрів для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

НЕПОСЛІДОВНІСТЬ І НЕЗАВЕРШЕНІСТЬ ДЕМОКРАТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ ПЕРІОДУ «ПЕРЕБУДОВИ»

Після смерті Л. Брежнєва в 1982 році нове керівництво партії було не в змозі належним чином відреагувати на вимоги часу. Загальна криза суспільства загострювався, питання змін перетворилося на питання життя або смерті Радянського Союзу. У березні 1985 року новим генеральним секретарем ЦК КПРС був обраний М. Горбачов, з ініціативи якого в СРСР почалася «перебудова» суспільства. Її метою було збереження радянської системи за допомогою вдосконалення і оновлення, розкриття потенціалу соціалізму, встановлення народовладдя, формування громадянського суспільства та створення умов для активної громадської діяльності.

В Україні відбувалася поступова лібералізація суспільно-політичного життя. З 1986 року набули свободу дисиденти, які тривалий час були ізольовані від суспільства, серед них В. Чорновіл, М. Горинь, Л. Лук'яненко. З Кримінального кодексу УРСР були вилучені статті, за якими засуджували людей за їхні ідейні переконання або навіть за критичне слово на адресу партійно-державної влади. З другої половини 1988 року почалася реабілітація необґрунтовано засуджених в 30-40-ті та на початку 50-х років. Для координації цієї діяльності була створена спеціальна республіканська комісія. Однак робота у зазначеному напрямку проводилася непослідовно. Залишалися нерозглянутими в судовому порядку справи ще 370 тис. осіб. Крім того, владні структури не реагували на вимоги громадськості звільнити людей, які переслідувалися владою та були засуджені в 60-80-х роках.

Новим явищем суспільного життя в умовах «перебудови» стала проголошена зверху «гласність», яка поступово переросла у свободу слова, зібрань, організацій. Влада була змушена скасувати цензуру в засобах масової інформації, завдяки чому люди почали отримувати неупереджену інформацію і робити власні висновки про події суспільно-політичного життя.

Слід також зазначити про зміни в партійному і державному апараті. У 1988 році в центральному керівництві з'явилася ідея активізувати народне представництво і використовувати його для зміцнення існуючої влади. Було вирішено поєднати посади секретарів партійних комітетів і голів Рад (областей, міст, районів). ЦК КПРС зробили оголошення про вибори на З'їзд народних депутатів СРСР і запропонували новий виборчий закон. Вперше за радянських часів цей закон містив елементи альтернативності, передбачаючи вибори депутатів з декількох кандидатів. Але разом з тим, він віддавав третину мандатів представникам партійної номенклатури, а також громадських організацій, які перебували під повним впливом КПРС. Внаслідок цього значна частина депутатів так і не обиралася шляхом голосування, а фактично призначалася партійним апаратом.

Отже, перші вільні вибори в Радянському Союзі відбулися у березні-травні 1989 року. До складу депутатів разом із комуністичною номенклатурою були обрані представники демократичних сил. Виборці частково використали існуючі можливості, щоб висловити недовіру кандидатам консервативного партапарату. Так, на виборах тоді програли перші секретарі чотирьох обкомів Компартії України.

Не можна оминати увагою активну участь робітників в політичній боротьбі років «перебудови» в Україні. В умовах соціальної напруженості особливо активно заявили про себе шахтарі. Їхній страйк охопив найважливіші вугледобувні регіони Союзу, серед яких – Донбас і Львівсько-Волинський вугільний басейн. Таким чином, відбувалася політизація робітничого руху. Робочі втратили довіру до профспілкових лідерів, які представляли офіційну партійну номенклатуру.

Особливо важливою для України в ті часи була активізація боротьби за суверенітет і незалежність. Перші кроки демократизації політичної системи не внесли істотних змін в правове становище союзних республік. Тому в кінці 80-х років вимоги демократичних сил забезпечити реальну самостійність республік активізувалися. Про державний суверенітет заявили Естонія, Литва, Латвія,

Азербайджан, Молдова, Росія. 16 липня 1990 року Декларацію про державний суверенітет республіки прийняла Верховна Рада України. Проголошення суверенітету союзними республіками отримало назву «парад суверенітетів».

Отже, «перебудова» не досягнула поставлених цілей. Вона не вивела країну з економічної і політичної кризи, не забезпечила розвитку суспільства. Навпаки, вона показала, що існуюча система не піддається глибокому реформуванню. Причинами цього були унітарний характер централізованої держави, існування загальносоюзного господарського комплексу, збереження адміністративно-командних методів управління. Крім цього, початковий період «перебудови» був часом втрачених можливостей, оскільки в умовах існування сильної партійної та державної влади можна було провести радикальні реформи. Однак відсутність широкої та чіткої програми «перебудови», слабкість реформаційного ядра в правлячій партії не дали можливості здійснити докорінні перетворення. На мою думку, «перебудова» не досягнула поставленої мети і тому, що її ініціатори намагалися вирішити завдання, які виключали один одного, а саме: з'єднати самостійність підприємств з централізованим плануванням, політичний плюралізм з монопольним керівництвом КПРС, суверенітет республік зі збереженням єдиної союзної держави. Життя вимагало реальних кроків у вирішенні назрілих завдань. Процеси «перебудови» активізували демократичні сили в Україні, які почали виступати за реальний суверенітет республіки.

Таким чином, крах державного перевороту в серпні 1991 року, який був зроблений консервативним керівництвом СРСР з метою збереження союзної держави в її колишньому вигляді, політичної та соціально-економічної систем, які вже не витримували випробування часом, значно прискорив розпад СРСР і відкрив шлях Україні та іншим союзним республікам до реального суверенітету і незалежності.

*Фархадова Ельміра Шарабаддін кизи
студентка 1-го курсу міжнародно-
правового факультету Національного*

СУДОВА СИСТЕМА ТА СУДОЧИНСТВО В УКРАЇНІ ЧАСІВ ГЕТЬМАНАТУ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО

Обрана мною тема є дуже цікавою та актуальною, бо, як на мене, будь-яке питання історичної ваги ніколи не може і не повинно бути «забути» і «нецікавим». Адже варто зазначити, що «забуте минуле обов'язково погрожує його повторенням у майбутньому». Так, обране мною питання мало велике значення для тогочасної судової системи України протягом багатьох століть, яка зазнавала величезний вплив не тільки від інших країн, а й потерпала від невизначеності власних визволителів. Про це свідчить сам факт «різноманітності» поглядів щодо реформування всієї України.

Перш за все, слід відзначити, що окремі аспекти питання реформ, проведених за часів гетьманату Павла Скоропадського досліджували О. Гуржій, В. Рум'янцев, М. Ковальчук, Т. Осташко та ін.

Прихід до влади Павла Скоропадського ознаменував формування нового періоду в історії української державності. Головною метою він вважав розбудову правової держави із закликом «врятувати країну від хаосу і беззаконня». Відтак, одним із основних питань було і питання реформування судової системи в Україні.

На початку становлення гетьманату в Україні діяла «змішана» судова система: суди, створені Тимчасовим урядом, суди, засновані Центральною радою та судові інституції часів Російської імперії [1, с. 429].

У спеціальному розділі Законів про тимчасовий державний устрій містилося положення про Генеральний суд, де закріплювалося наступне: «1) Генеральний суд – це вищий охоронитель і захисник закону та вищий суд України у судових та адміністративних справах; 2) Генеральний суд оголошує для загальної відомості всі закони і розпорядження уряду, стежить за закономірністю їх видання; 3) порядкуючий генеральний суддя та генеральні судді призначаються гетьманом» [1, с. 428].

Згодом вносилися зміни та доповнення до закону Центральної ради про Генеральний суд від 2 грудня 1917 р. Зокрема, було викладено, що Генеральний суд складається з 15 генеральних суддів цивільного, карного і адміністративного департаментів. Також, до нього входила прокуратура на чолі зі старшим прокурором [1, с. 428].

Залишалися діючими Київська, Харківська та Одеська судові палати, очолювані старшими председателями. До компетенції судових палат належав розгляд апеляцій на вироки та рішення окружних судів, проведених без участі присяжних, як суди першої інстанції вони розглядали справи про державні та посадові злочини. У свою чергу касаційні скарги на рішення судових палат вносилися до Державного сенату [1, с. 430].

Окружні суди діяли у складі адміністративного, карного і цивільного відділів, голови суду, товариша голови, судових слідчих в надзвичайних справах та ін. Положення про окружні суди не було змінено, окрім того, що для всіх окружних суддів міністр юстиції установлював 125 посад старших і 300 молодших кандидатів у судді. Окружний суд був і апеляційною інстанцією щодо рішень, винесених у мирових судах [1, с. 430].

Мирові суди розглядали дрібні адміністративні, кримінальні до 1,5 року ув'язнення, та цивільні справи з сумою позову до 3000 крб. Дільничі мирові суди становили першу інстанцію, повітові з'їзди мирових суддів на чолі з головою з'їзду – другу [1, с. 430-431].

Також діяли і військові суди, які поділялися на вищі та штабні суди. Вищими військовими судами були Київський і Катеринославський. Штабні суди утворювалися при штабах дивізій, корпусів і головному штабі. справи у штабних судах розглядалися у складі голови і виборних суддів. Участь прокурора і захисника були обов'язковими лише у вищих військових судах, проте обов'язковою як у вищому, так і штабному суді була посада військового слідчого [2, с. 413-414].

Загалом, станом на 16 серпня діяли 3 судові палати, 19 окружних судів і 112 міських і повітових з'їздів мирових судів [2, с. 413].

Судочинство базувалося на засадах незалежності суду, незмінності судів, участі у розгляді справ присяжних засідателів, рівності сторін, гласності процесу та права на захист [1, с. 429].

Таким чином, можна зробити висновок, що судова система періоду гетьманату П. Скоропадського мала певні відмінності, своєрідні особливості, проте мала і певну подібність з попередніми введеннями. Слід наголосити, що ці судові реформи справили неабиякий вплив на подальше формування судової системи України.

Науковий керівник: Пономарьова Г. П.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Українська Центральна Рада : Документи і матеріали [Текст] : у 2 т. – Київ: Наук. думка, 1997. – Т. 2. – 458 с.
2. Історія держави і права України [Текст] : підручник / Нац. ун-т "Юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого" ; за ред. В. Д. Гончаренко. – Харків: Право, 2013. – 704 с.

Цесляк Андрій Олегович

*Студент I курсу Правничого коледжу
Львівського національного університету
імені Івана Франка*

СТАНОВЛЕННЯ ВІЗАНТІЙСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

У 395 р Римська імперія була розділена на дві імперії - Східну (Візантію) зі столицею Константинополем і Західну з центром в Римі¹. Загалом становлення Візантійської держави пройшло кілька етапів.

Перший етап (IV - середина VII ст.). Був періодом розкладання рабовласницького ладу і зародження елементів ранньфеодальних відносин. Держава цього періоду являло собою централізовану монархію. Другий етап (кінець VII - кінець XII ст.) Став періодом формування феодальних порядків. У цей час держава придбала остаточні риси монархії, відмінні від деспотичних монархій Сходу і монархій феодального Заходу. Нарешті, на третьому етапі (XIII-XV ст.) відбулося поглиблення політичної кризи візантійського суспільства,

---

¹ История государства и права зарубежных стран : ученик для бакалавров / М. Н. Прудников. — 6-е изд., перераб. и доп. — М. : Издательство Юрайт ; ИД Юрайт, 2013. — 811 с. — Серия : Бакалавр. Базовый курс.

викликаного посиленням кризових явищ усередині візантійського суспільства в умовах наростання турецької військової агресії. Цей період історії Візантії характеризувався різким ослабленням візантійської держави та її фактичним розпадом у XIII-XIV ст., що, власне, привело її в XV ст. до загибелі.

На думку багатьох істориків створення «Другого Риму» датується 11 травня 330р., оскільки саме цього дня Константин I Великий (306–337) – імператор римлян торжественно, згідно з язичницьким обрядом «освятив» місто Константинополь, яке стало столицею могутньої держави. Місто Отримало таку назву на честь свого засновника, що у перекладі з грецької «град Константина»). Ця подія стала початком на шляху до становлення Імперії на Сході. Раніше резиденціями імператорів були: міланський Медіолан, Трир у Німеччині, а також Нікомідія у Малій Азії.

Особливостями відрізнявся і державний лад Візантії. Одна з них полягала в збереженні сильної влади імператора. Це пояснювалося рядом факторів: постійної зовнішньополітичної небезпекою, що виходить від сусідів; загрозою повстань підвладних народів; гострої станової боротьби між панами і залежним населенням; підтримкою імператора церквою, що визнала єдиною світську владу. Імператор вважався спадкоємцем влади римських цезарів. Він мав усю повноту законодавчої, судової і виконавчої влади, керував зовнішньою політикою, командував армією, був вищим суддею, його влада вважалася божественною. Він був верховним покровителем і захисником християнської церкви. Ранньовізантійська церква була прямо підпорядкована імператору. Новий візантійський імператор обирався сенатом, «народом Константинополя» і армією. Константин, прийшовши до влади, хотів утвердити нову столицю імперії на Сході. Місто Константина побудували на місці мегарської колонії Візантій, що була розташована поблизу протоки Босфор.

Згідно з давньогрецької легенди, що описує створення у VII ст. до н.е. на заході Малої Азії нового поселення – апойкії. Його заснували жителі міста Мегари, які згідно зі звичаєм звернулись до Дельфійського оракула за порадою. У свою чергу оракул наказав вождю мегарців Візанту збудувати місто на

фракійському місі, оскільки ця територія була вигідною для існування. Нова колонія була названа Вазантій на честь її засновника. У 196 р., новоутворена колонія була розгромлена військами імператора Септимія Севера, оскільки підтримувало його супротивника, Пісценія Нігера. Проте зруйноване місто згодом відновили і розбудували його ще більшим.

Тогочасний Візантій починав процвітати та ставав одним із величних центрів у всій Імперії. Згодом Візантій було перейменовано у Константинополь (329 р.), а вже у 330 р., повалення язичництва Константинополь був переданий під Божу опіку. З метою виділення міста з-поміж інших Константин видав наказ звести довкола нього захисні стіни та надав мешканцям міста право на 80 порцій хліба. Новий римський Сенат, згодом, поповнився багатими землевласниками зі Сходу, які отримали рівні права із римськими сенаторами.

Майже через п'ятдесятиліття, у 381 р., Константинополь було названо «Новим Римом», а вже у I пол. V ст. його описували як «Другий Рим».

451 р. знаменувався для «Нового Риму» набуттям Патріархату та поширенням своєї церковної влади на територію єпархій Фракії у Європі та Понту в Малій Азії (північний захід Балканського півострова, Подунав'я та північ сучасної Туреччини).

Тогочасний «Новий Рим» налічував 4383 житлових будинків, що об'єднувались у 323 вулиці, а також 140 пекарень, 20 з яких були державними та випікали хліб для тих жителів, які мали право безкоштовно отримувати його. Такий розвиток міста збільшив чисельність населення майже до півмільйона чоловік, що, власне, згодом дозволило отримати статус найбільш населеного пункту у цілій імперії.

З метою захисту від ворогів зі суші, за часів правління Константина Великого спорудили велику фортечну стіну від Пропонтиди до бухти Золотий Ріг. Проте її замінили на початку V ст., збудувавши більш масштабну - це було зумовлено тим, що територія міста збільшилась до 700 га. Вже через одне століття з моменту заснування Константинополя його чисельність населення значно перевищило кількість населення Риму. Із завершенням формування

Візантійської держави, латинську мову змінила грецька, ставши офіційною мовою. Але ставлення до міста як до справжньої столиці остаточно сформувалося лише наприкінці V ст., коли завершився процес формування Візантійської держави; грецька мова змінила латину в якості офіційної мови місцевого управління. Ромейська держава, яка створювалась протягом IV ст. становила єдину Римську імперію, щоправда, єдність була лише формальною, оскільки, займаючи велику територію Азії та Європи, була поділена між імператорами.

У 395 р., коли помер імператор Феодосій I, територію було поділено на дві автономні частини: Східну з центром у Константинополі та Західну, яка була у підпорядкуванні першої. Імператори спільно видавали закони до I пол. V ст., що засвідчувало формальну єдність великої Імперії. Одоакр германський вождь у 476 р. скинув західного імператора Ромула Августула з престолу та відправив до Константинополя імператорові Зинону його регалії. Відтоді імператор «священного міста», Константинополя, став автоматично правителем римського Заходу та Сходу. Його владу визнали навіть королі варварів, а жителі міста – ромеї вважали себе прямими спадкоємцями Давнього Риму.

Секція господарського права України

Руденко Микола Павлович,

*аспірант кафедри господарського права
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
м. Харків*

ЗМІСТОВНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛОКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН

Локальне регулювання є одним із видів правового регулювання, яке у окремих галузях права, у тому числі й господарському праві, набуває суттєвої специфіки. Особливо це проявляється при упорядкуванні внутрішньогосподарських відносин, оскільки законодавець не ставив собі за мету надати повномасштабне регулювання відповідним суспільним відносинам. В окремих аспектах внутрішньоорганізаційне регулювання господарських відносин, законодавство відносить до сфери відання відповідних господарюючих суб'єктів, наділяючи їх правом здійснювати локальне регулювання внутрішньогосподарських відносин на власний розсуд.

Локальне регулювання внутрішньогосподарських відносин є діяльністю конкретного господарюючого суб'єкта із впорядкування своєї внутрішньої організаційної та виробничої діяльності, за посередництвом прийняття відповідних нормативних регуляторів, формалізація яких відбувається в рамках актів локального регулювання.

Зауважимо, що локальне регулювання господарських відносин розуміється у двох аспектах: а) «локальне» з точки зору територіальної дії нормативно-правового акту (акти органів державної влади регіонального та місцевого рівня, а також органів місцевого самоврядування); б) «локальне» з погляду прийняття певного акту самим суб'єктом господарювання та який має обмежену дію за колом осіб. Саме у останньому розумінні ми вживаємо словосполучення «локальне регулювання».

Локальне регулювання за своєю сутністю є саморегулюванням на мікрорівні, оскільки правові норми, що містяться у локальних нормативних актах суб'єктів господарювання, приймаються самими учасниками внутрішньогосподарських відносин та поширюють свою дію на останніх.

Приписи локальних актів одного господарюючого суб'єкта не поширюють свою дію на інших суб'єктів господарювання, які впорядковують свою внутрішньогосподарські відносини самостійно. Співвідношення локального регулювання із саморегулюванням може бути представлено як співвідношення цілого і частини.

Законодавець безпосередньо заклав фундамент для розвитку саморегулювання господарських (у тому числі й внутрішньогосподарських) відносин. Зокрема, одним із важливих принципів правового регулювання господарських відносин є принцип обмеження державного регулювання економічних процесів. Він спрямований на забезпечення свободи суб'єктів господарювання врегульовувати свої відносини на власний розсуд у рамках, що не регламентовані законом та не суперечать йому, тобто здійснювати саморегулювання. Перевага саморегулюванню господарських відносин має також надаватись виходячи із конституційних положень про свободу підприємницької діяльності.

Локальне регулювання має своїм цільовим призначенням забезпечити реалізацію приватно-правових інтересів господарюючого суб'єкта. Водночас такого роду приватно-правовий інтерес господарюючого суб'єкта має специфічний характер. Він полягає в тому, щоб: а) деталізувати окремі аспекти взаємодії суб'єктів внутрішньогосподарських відносин; б) пристосувати внутрішньоорганізаційне регулювання суб'єкта господарювання до специфіки його статутної діяльності; в) забезпечити визначеність внутрішньогосподарських відносин; г) усунути прогалини та колізії законодавчого регулювання. Внутрішньоорганізаційне (локальне) регулювання діяльності конкретного господарюючого суб'єкта не повинно дублювати нормативні приписи, які приймаються в рамках державного регулювання. Кінцевою метою локального регулювання є оптимізація та раціоналізація господарської діяльності суб'єкта господарювання, яка направлена на забезпечення реалізації його статутних цілей та економічних (господарських) завдань.

Локальне та державне регулювання перебувають у тісній взаємодії та чіткому підпорядкуванню локального регулювання державному регулюванню. На наш погляд, державне регулювання є первинним по відношенню до локального регулювання, оскільки інтегративною складовою локального регулювання внутрішньогосподарських відносин є державне (законодавче) регулювання. У будь-якому випадку державне регулювання повинно розглядатись як таке, що превалює за своїм регулятивним значенням над локальним регулюванням. Це зумовлено такими причинами: а) нормативні приписи державного регулювання приймаються публічно-владними суб'єктами нормотворчості; б) нормативні приписи державного регулювання мають вищу юридичну силу порівняно з положеннями локально-регулятивного значення; в) приписи локального регулювання не можуть суперечити нормативним положенням державного регулювання, адже у протилежному випадку вони не підлягають правозастосуванню. Водночас відмітимо, що вони повинні сприйматись як інтегративні елементи одного цілого, які гармонійно взаємодіють один з одним, тим самим забезпечуючи належне регулювання внутрішньогосподарських відносин суб'єкта господарювання. Фактично, у своїй сукупності та взаємодії нормативні приписи локального та державного характеру встановлюють правовий режим регулювання внутрішньогосподарських відносин. У цьому випадку під правовим режимом слід розуміти особливий алгоритм нормативно закріпленого правового регулювання внутрішньогосподарських відносин, який виражається у комплексній взаємодії юридичних засобів, які мають своїм цільовим спрямуванням забезпечити належну організацію та здійснення господарської діяльності суб'єкта господарювання.

Науковий керівник:

доктор юридичних наук,

професор кафедри господарського права

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

В.С. Мілаш

Petrova Kateryna

*5-th year student of the Economic and Legal
Faculty, Yaroslav Mudryi National Law
University*

VIOLATIONS OF CRIMEAN TATARS' HUMAN RIGHTS IN CRIMEA SINCE ANNEXATION OF PENINSULA

Crimean Tatars, exiled from Crimea to the different regions of the Soviet Union including Central Asian countries by an order of Stalin, obtained the right to return to their homeland in 1989, during the last years of the Soviet regime. They made immense efforts and took significant steps from 1989 to 2014 in order to reestablish their lives in Crimea and revitalize their cultures and identities. Yet, it is seen that their limited gains acquired since 1989 have become uncertain since the occupation and annexation of Crimea in 2014.

The Russian Federation and the officials of the de facto administration of Crimea declare that they consider Crimean Tatars to be one of the native communities of the Russian Federation. Moreover, they recognized all Crimean Tatars living out of Crimea and the Russian Federation as a diaspora and therefore assumed responsibility for protecting the rights of Crimean Tatar diaspora. Despite all this, Crimean Tatars are not recognized as the indigenous people of Crimea [5].

The Mejlis, a self-governing body comprised of 33 members, is the highest executive body of the Crimean Tatar people and represents them in their dealings with the authorities and international bodies. The Mejlis has openly criticized Russia's occupation of Crimea, called on Crimean Tatars to boycott the March referendum on Crimea's status and the September local elections, and also called on the authorities to disarm and disband the self-defense units in Crimea. On April 22, 2014, the authorities banned Mustafa Dzhemilev, the informal leader of the Crimean Tatars and a previous chair of the Mejlis, from entering Crimea for five years after Russia's Federal Migration Service (FMS) declared him a persona non grata in Russia [3].

Systematic violations of the rights of persons belonging to the largest minority group in the occupied peninsula – Crimean Tatars, have occurred in the areas of freedom of expression, conscience, and religion; the right to peaceful assembly and association; freedom of the media and access to information; the right to a fair trial and effective remedy; the right to education in one’s native language; and linguistic and cultural rights. Russian legislation on extremism and terrorism and on criminal code provisions has been applied extensively by the de facto authorities in Crimea in order to silence the dissent of the Crimeans who opposed its annexation and to target non-Russian religious and ethnic groups, especially Crimean Muslims, most of whom are Crimean Tatars. There are also cases of grave violations of the rights to life, liberty, security, and physical integrity of minority group representatives that have not been investigated by the de facto authorities [4].

Even High Commissioner for Human Rights of United Nations drew his attention to systematic violations of human rights in Crimea: “With respect to Crimea, it will be important for the authorities in Crimea to both publicly condemn all attacks or harassment against human rights defenders, journalists or any members of the political opposition; and ensure full accountability for such acts, including arbitrary arrests and detentions, killings, torture and ill-treatment, through prompt, impartial and effective investigations and prosecutions. The protection of the rights of all minorities and indigenous peoples in Crimea, in particular Crimean Tatars, must be assured” [2].

In addition, High Commissioner for Human Rights made some recommendations to the authorities in Crimea, for example:

- Actively resolve cases of missing persons, and grant access to places of detention, including the military facilities and offices in Simferopol and Sevastopol, to all international organizations requesting it;
- Take all needed measures to protect the rights of persons affected by the changing institutional and legal framework, including on issues related to access to citizenship, right of residence, labour rights, property and land rights, access to health and education;

- Investigate all allegations of hate speech and media manipulation, and take appropriate measures to prevent them and take appropriate sanctions while fully ensuring and strengthening freedom of expression;
- **Ensure the protection of the rights of all minorities and indigenous peoples in Crimea, in particular Crimean Tatars [2].**

So, the Tatars of Crimea have endured especially harsh treatment since the annexation. Although there are no recent official statistics, it is estimated the Tatars number at approximately three hundred thousand. For their refusal to recognize the authority of the de facto government, Tatar leaders have been exiled or banned from public life, their public commemorations prohibited, and their media muzzled [1].

Crimea is not forgotten. Russia needs to be held accountable. The Crimean Tatars and other Crimeans affected by Russia's repressive policies have to be supported.

Literature:

1. Andrii Klymenko. Human Rights Abuses in Russian-occupied Crimea // The Atlantic Council of the United States and Freedom House, 2015. – Access mode: https://freedomhouse.org/sites/default/files/CrimeaReport_FINAL.pdf
2. Report on the human rights situation in Ukraine // Office of the United Nations: High Commissioner for Human Rights, 15 April 2014.
3. Rights in Retreat: Abuses in Crimea // Human Rights Watch, 2014. – Access mode: <https://www.hrw.org/report/2014/11/17/rights-retreat/abuses-crimea>
4. The situation of national minorities in Crimea following its annexation by Russia // Policy Department, Directorate-General for External Policies, 2016. – Access mode: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/578003/EXP_O_STU\(2016\)578003_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/578003/EXP_O_STU(2016)578003_EN.pdf)
5. Üskül, Z., et al., The Situation of the Crimean Tatars Since the Annexation of Crimea by the Russian Federation. Report, 5 June 2015. - Access mode: https://www.researchgate.net/publication/292906164_The_Situation_of_the_Crimean_Tatars_since_the_Annexation_of_Crimea_by_the_Russian_Federation

*Секція Земельного права; аграрного права; екологічного права;
природоресурсного права*

**БЕЗКОРОВАЙНА ЄВГЕНІЯ
ОЛЕКСАНДРІВНА**

*1 група 3 курс Слідчо-криміналістичний
інститут Національний юридичний
університет ім. Ярослава Мудрого*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ

Одним з найбільш важливих засобів забезпечення екологічної безпеки та гарантій реалізації закріпленого права кожної особи на безпечне для життя і здоров'я довкілля є екологічна експертиза.

Закріплення у системі екологічних прав громадян права на участь в проведенні громадської екологічної експертизи було здійснено в період становлення екологічного законодавства України як незалежної держави. Відносини по організації та проведенню громадської екологічної експертизи змінили локально-правовий рівень регулювання та загальнодержавний із відповідним опосередкування в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р.

Надбання науки екологічного права та створення правової основи регулювання відносин по організації та проведенню громадської екологічної експертизи як самостійної форми екологічних експертиз призвело до остаточного оформлення правового інституту громадської екологічної експертизи у Законі України «Про екологічну експертизу» від 9 лютого 1995 р.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про екологічну експертизу» екологічна експертиза – вид науково-практичної діяльності уповноважених державних органів, еколого-експертних формувань та об'єднань громадян, що ґрунтується на міжгалузевому екологічному дослідженні, аналізі та оцінці передпроектних, проектних та інших матеріалів чи об'єктів, реалізація і дія яких може негативно впливати або впливає на стан навколишнього природного середовища, і спрямована на підготовку висновків про відповідність запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства

про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки.

В Україні здійснюються державна, громадська та інші види екологічної експертизи.

Громадська екологічна експертиза пов'язана перш за все з суб'єктним складом, тобто її повинні проводити представники громадськості чи їх об'єднання.

Відповідно до зазначеного вище Закону можна виділити наступні суб'єкти громадської екологічної експертизи:

- громадські організації екологічного спрямування чи створювані ними спеціалізовані формування;

- інші установи, організації та підприємства, в тому числі іноземні юридичні та фізичні особи, які залучаються до проведення екологічної експертизи.

Експертом може виступити будь-яка особа, заінтересована в позитивному чи негативному вирішенні питання, пов'язаного з екологічним обґрунтуванням господарського рішення. Висновки та оцінки кожного з незалежних експертів можуть узагальнюватись спеціальними комісіями, радами; колегіями з представників громадськості чи органом, відповідальним за якість розроблюваної документації чи з ініціативи якого призначалась така експертиза.

Умовами проведення громадської екологічної експертизи є: державна реєстрація заяви громадських об'єднань про проведення екологічної експертизи; додержання порядку і термінів цієї реєстрації; додержання форми і змісту заяви; обов'язком суспільних об'єднань, що організують екологічну експертизу є сповіщення населення про початок і результат її проведення; відмова в державній реєстрації заяви про проведення громадської екологічної експертизи повинна супроводжуватись вичерпним переліком основ для цього.

Найбільш неурегульованим є питання з вибором об'єкта громадської екологічної експертизи, особливо якщо він, за заявою замовника, має державну

або комерційну таємницю. Це певним чином стримує можливості громадської екологічної експертизи.

Висновки несуть рекомендаційний характер, але за умови старанного проведення, обґрунтованості та ретельного виконання всіх вимог, можуть враховуватися органами, які здійснюють державну екологічну експертизу, а також органами, що зацікавлені у реалізації проектних рішень або експлуатують відповідний об'єкт.

У зарубіжних країнах громадська експертиза є малоефективною і не поширеною, однак державна є обов'язковою. Наприклад, екологічна експертиза в США введена у господарську практику після прийняття в 1969 р. Закону про національну політику у відношенні навколишнього середовища. Наприкінці 80-х років на міжнародному рівні приймаються Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті, інші документи, що регламентують порядок підготовки і прийняття екологічно значимих рішень у сфері господарської діяльності. Процедура обов'язкової екологічної експертизи введена практично у всіх розвинених і в багатьох країнах, що розвиваються світу.

Отже, змога громадськості виражати свою думку з приводу об'єктів навколишнього природного середовища за допомогою громадської екологічної експертизи – гарний прояв суспільної думки, спрямований на врахування її при формуванні державної екологічної політики. Вона може здійснюватися в будь-якій сфері діяльності, що потребує екологічного обґрунтування, за ініціативою громадських організацій чи інших громадських формувань.

Науковий керівник: к.ю.н. доцент кафедри екологічного права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого О.В. Донець

Горбань Владислава Михайлівна
студентка 2-го курсу судово-
адміністративного факультету
Національного університету «Одеська
юридична академія»

ОСНОВНІ ЗАСАДИ РАЦІОНАЛЬНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Сучасний розвиток аграрної економіки стає все більш екологічно спрямованим, потребує збереження й відтворення природних ресурсів і раціонального їх використання. Земельні ресурси відіграють важливу роль у розвитку продуктивних сил країни. Тому раціональне землекористування є обов'язковою складовою комплексної системи експлуатації та охорони природних ресурсів і знаходиться в центрі уваги багатьох вчених та потребує подальших досліджень.

Проблема раціонального землекористування досліджувалася багатьма вченими, серед яких Горлачук В., Каракаш І., Степська О., Гнаткович Д., Добряк Д., Медведєв В., Михасюк І., Новаковський Л., Сохнич А., Третяк А., Федоров М. та ін. В їх працях розглядаються заходи з практичної реалізації дій, спрямованих на поліпшення використання й охорони земель.[1, с. 79]

Раціональне використання й охорона земель – два взаємопов'язаних процеси, спрямованих на підвищення продуктивних сил землі. Вони передбачають:

- оптимізацію розподілу земельного фонду між галузями національного господарства і якомога ефективніше його використання у кожній з них;
- оптимізацію структури окремих видів земельних угідь (ріллі, багаторічних насаджень, сіножатей, пасовищ, лісів, земель під водою тощо) відповідно до природно-економічних зон і районів;
- розробку і впровадження раціональної системи землеробства, яка включає ґрунтозахисний обробіток, удобрення;
- вапнування кислих та гіпсування засолених і солонцюватих ґрунтів, технологію вирощування сільськогосподарських культур, систему сівозмін тощо.

Принцип раціонального використання та ефективної охорони земель, як один із принципів права землекористування, є традиційним у земельному законодавстві. Проте правові вимоги щодо раціонального використання й ефективної охорони земельних ресурсів не містять законодавчих критеріїв щодо землекористування. Через це вони мають юридично невизначений характер, що ускладнює забезпечення раціонального використання та ефективної охорони земель правовими засобами. [2, с. 98]

Гостра необхідність у раціоналізації землекористування в нашій країні виникла у зв'язку із розширенням екстенсивного використання земельних ресурсів. Проте раціональне землекористування є ефективним засобом їх ефективної охорони. У зв'язку з цим звертає на себе увагу постанова Верховної Ради України від 5 березня 1998 р. № **188/98-ВР** “Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки”, в якій раціональне природокористування розглядається поряд з охороною довкілля. Більш того, основні пріоритети охорони навколишнього природного середовища визначені через раціональне використання природних ресурсів. До них, зокрема, віднесено формування збалансованої системи природокористування і адекватної структурної перебудови виробничого потенціалу економіки та екологізація технологій у сільському господарстві, промисловості, енергетиці, будівництві та на транспорті. Принцип раціонального використання та ефективної охорони земель при здійсненні землекористування реалізується в двоєдиному нерозривному процесі. Він становить економічно необхідне й екологічно обґрунтоване використання земельних ресурсів, при якому одночасно враховуються економічні й екологічні інтереси людини і суспільства. [3, с. 86]

Раціональним вважається «таке використання земель, у ході якого забезпечується додержання сталих високих урожаїв сільськогосподарських культур, запобігання необґрунтованому вилученню земель із сфери сільськогосподарського виробництва для потреб інших галузей народного

господарства, збереження та підвищення родючості ґрунтів, охорона навколишнього середовища».

Н. І. Титова зазначає, що «під раціональністю землекористування розуміють наукову обґрунтованість і найбільшу доцільність використання земель з одночасним додержанням екологічних правил її охорони». Саме з таким визначенням погоджується багато науковців, адже зміст зазначеного терміну буде змінюватись залежно від того, про які землі буде йти мова. Не можна забувати і про конкуренцію економічного та екологічного змісту «раціонального землекористування».

Таким чином, узагальнюючи вищенаведене, необхідно відзначити, що під раціональним землекористуванням слід розуміти систему суспільних заходів, направлених на планомірне підтримання і примноження природних ресурсів, а також поліпшення виробничих основ продуктивності ґрунтів, вод, повітря, рослин, тварин та інших факторів виробництва. На думку вченого Лазарева О.В., посилення державної політики щодо охорони та раціонального використання земельних ресурсів можливе завдяки ухваленню Законів «Про раціональне використання і охорону земель», «Про обмежений режим землекористування», Національної програми та створення Державної служби охорони ґрунтів.

Список використаних джерел:

1. Горлачук В.В. Управління землекористуванням. - К.: Іліон, 2006. - 376 с.
2. Підручник / За ред. О.О. Погрібного та І.І. Каракаша. — Вид. 2, перероб. і доп. — К.: Істина, 2009. — 600 с.
3. Мірошніченко А. М., Марусенко Р. І. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України. - К.: Правова єдність, 2009. - 496 с

Н. С. Ніколаєнко
7 група 3 курс 3 факультет
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРЕНДИ ЗЕМЕЛЬ ВОДНОГО ФОНДУ В УКРАЇНІ

Оренда земель водного фонду регулюється Земельним кодексом України від 25.10.2001 № 2768-III (далі – ЗК України), Водним кодексом України від 06.06.1995 № 213/95-ВР (далі – ВК України), Законом України «Про оренду землі» від 06.10.1998 № 1211-IV, постановою КМУ «Про затвердження Порядку користування землями водного фонду» від 13.05.1996 № 502 та іншими нормативно-правовими актами України.

Питання оренди земель водного фонду розглядалися в працях таких вчених як І. В. Барчук, П. Ф. Кулинич, А. М. Мірошніченко, Р. П. Іжевський та іншими. На сьогодні, правове регулювання оренди земель водного фонду викликає багато суперечностей між науковцями, які зумовлені неоднозначністю норм земельного та водного законодавства.

Одна із проблем на яку слід звернути увагу передбачена в ст. 59 ЗК України і в ст. 6 ВК України. Проаналізувавши дане положення ЗК України можна стверджувати, що землі водного фонду можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності, однак у відповідній нормі ВК України закріплено, що самі води (водні об'єкти) є виключно власністю Українського народу і надаються тільки у користування. Український народ здійснює право власності на води (водні об'єкти) через Верховну Раду України, Верховну Раду Автономної Республіки Крим і місцеві ради.

На праві постійного користування земельні ділянки водного фонду можуть надаватися тільки державним водогосподарським організаціям та державним підприємствам, а іншим суб'єктам - на підставі договору оренди. Так, право на оренду земель водного фонду мають громадяни України, об'єднання громадян, підприємства, установи, організації, релігійні організації, іноземні юридичні та фізичні особи. Можливість орендувати водний об'єкт відповідно до певної мети,

знайшла своє закріплення в ст. 51 ВК України. Такою метою може бути риборозведення, культурно-оздоровчі, лікувальні, рекреаційні, спортивні і туристичні цілі, проведення науково-дослідницьких робіт. Для задоволення зазначених потреб в оренду можуть надаватися водосховища (крім водосховищ комплексного призначення), озера та замкнені природні водойми.

Однак, у водному законодавстві, а саме в ч. 2 ст. 51 ВК України, існують обмеження, що стосуються оренди водних об'єктів для рибогосподарських потреб. Так оренді не підлягають води, які використовуються для питних потреб, а також ті, які розташовані в межах території та об'єктів, що перебувають під охороною відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України».

Землі водного фонду, які надані водокористувачам на умовах оренди повинні бути засвідчені договором оренди земель водного фонду, погодженого з центральним органом влади, що реалізує державну політику у сфері водного господарства. Даним органом відповідно до Постанови КМУ від 20.08.2014 р. № 393 є Державне агентство водних ресурсів України. Особливістю договору оренди земель водного фонду є те, що водні об'єкти надаються у користування разом із земельною ділянкою. Надання водних об'єктів у користування на умовах оренди можливе тільки за наявності паспорта на цей водний об'єкт.

Так, водокористувачі яким надано водний об'єкт в оренду не мають права обмежувати право загального водокористування, так як водні об'єкти не є власністю орендаря, крім випадків прямо визначених в законі. Також вони мають право на надання спеціального водокористування (ч. 6 ст. 51 ВК України).

Право користування землями водного фонду може бути реалізоване тільки після встановлення меж цієї ділянки в натурі, одержання відповідного документу, який посвідчує право користування та реєструється відповідними органами.

Спірними є положення ч. 4 ст. 59 ЗК України та ст. 51 ВК України. Відповідно до земельного законодавства оренда водойми має означати надання в оренду і земельної ділянки на якій знаходиться зазначений об'єкт, однак у ВК України це не простежується. Адже для спеціального водокористування орендар

повинен отримати спеціальний дозвіл, у той же час надання такого дозволу не передбачає надання земельної ділянки на якій знаходиться водний об'єкт в оренду.

Ще однією не менш важливою проблемою, яка може виникнути під час укладання договору оренди земель водного фонду є спроба уникнути процедури аукціонну отримання водного об'єкта в оренду, яка є обов'язковою відповідно до ст. 135 ЗК України. Якщо договір оренди був укладений з порушенням зазначеної статті, то незаконно орендований водний об'єкт вилучається у орендаря в судовому порядку.

Земельні ділянки водного фонду України надаються в оренду місцевими радами та державними адміністраціями, однак на даний час існує багато випадків зловживання цим правом. Це зумовлено тим, що зазначені органи виходять за межі своїх повноважень та надають в оренду ті водні об'єкти які знаходяться за межами населених пунктів. Тому такі договори вважаються укладеними з порушенням вимог закону і повинні буди визнані недійсними.

Із зазначеного вище, можна зробити висновок, що оренда земель водного фонду характеризується певними особливостями які пов'язані із застосуванням як земельного, так і водного законодавства, в яких наявні певні суперечності. Так в ст. 3 ЗК України зазначено, що земельні відносини, що виникають при використанні вод та інших об'єктів, регулюються ЗК України, нормативно-правовими актами про води та інші об'єкти, якщо вони не суперечать цьому кодексу.

Науковий керівник: к. ю. н. доц. кафедри екологічного права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Донець Ольга Володимирівна

Піскунова О.Ю.

1 група 3 курс 3 факультет

НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОБМЕЖЕННЯ ІНОЗЕМЦІВ НА ПРОВО ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ

Згідно зі ст.80 Земельного кодексу України (далі –ЗК України), суб'єктами права приватної власності на землю є громадяни та юридичні особи, що засновані

громадянами та недержавними юридичними особами. До фізичних осіб, які мають право приватної власності на землю (земельну ділянку), належать також іноземці, особи без громадянства, які набувають право власності відповідно до закону, а також іноземні юридичні особи, іноземні держави та міжнародні організації, які також набувають право власності на земельні ділянки.

Відповідно до ст.26 Конституції України, іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, - за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Однак існує певна особливість у праві власності на землю у іноземців. Слід зазначити, що окремі аспекти та особливості реалізації іноземцями права володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю в Україні досліджувались в багатьох наукових працях, зокрема такі вчені як В.І.Андрейцев, В.І. Федорович, О.М.Будяченко, М.О.Самойлов, Н.Р. Малишева, В.Л.Мунтян, І.І. Каракаш, Л.П. Заставська, та інші.

Підстави виникнення права власності на земельні ділянку наведені в ст.81 ЗК України. Однак відповідно до ч.2,3 цієї статті, іноземці та особи без громадянства можуть набувати права власності на земельні ділянки несільськогосподарського призначення в межах населених пунктів, а також на земельні ділянки несільськогосподарського призначення за межами населених пунктів, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, що належать їм на праві приватної власності.

Іноземці та особи без громадянства можуть набувати права власності на земельні ділянки у разі: а) придбання за договором купівлі-продажу, ренти, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами; б) викупу земельних ділянок, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, що належать їм на праві власності; в) прийняття спадщини.

Виключенням є положення ч. 5 ст. 22 ЗК України, землі сільськогосподарського призначення не можуть передаватись у власність

іноземцям, особам без громадянства, іноземним юридичним особам та іноземним державам.

Землі сільськогосподарського призначення, прийняті у спадщину іноземцями, а також особами без громадянства, протягом року підлягають відчуженню(ч.4 ст.81 ЗК України). Але іноземець усе ж таки отримує правовласності на землю, і він не лише має право, але й повинен розпорядитися своєю власністю. Таке право є строковим, що є нехарактерним для права власності, а також право розпорядження власника в даному випадку обмежено строком і умовою відчуження права власності по закінченні цього строку. Відповідно до п. «е» ст. 140 ЗК України не відчуження земельної ділянки іноземними особами та особами без громадянства у встановлений строк у даному випадку є підставою для припинення права власності на земельну ділянку. У такому випадку згідно зі ст. 145 ЗК України земельна ділянка підлягає примусовому відчуженню за рішенням суду, а відповідно до ч. 3 даної статті особа, до якої переходить право власності на земельну ділянку та яка не може набути право власності на землю, має право отримати її в оренду

При припиненні права власності за даною підставою власника позбавляють права власності поза його волею, при чому у власника відсутня вина, пов'язана з порушенням тих чи інших норм законодавства України. Примусове припинення права на земельну ділянку відбувається через небажання відповідних суб'єктів земельних правовідносин добровільно, за власним бажанням відчужити належну їм на праві власності земельну ділянку

І тому українським законодавством для іноземців передбачено обмежений, порівняно з громадянами України, перелік підстав набуття права власності на земельні ділянки, зокрема іноземці не мають права на безоплатну передачу земельних ділянок із земель державної та комунальної власності, приватизацію земельних ділянок. Набуття іноземцями права власності на земельні ділянки має низку особливостей.

І тому можна зробити висновок, що позитивним в чинному ЗК України є те, що законодавець звернув увагу на питання, які раніше не були вирішені в

українському законодавстві, зокрема закріплення можливості іноземцям мати на праві власності земельні ділянки несільськогосподарського призначення, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, які належать іноземцям на праві власності. Проте деякі положення ЗК України є спірними.

Науковий керівник: к. ю. н., доц. кафедри екологічного права Донець О.В.

Сегін Ірина Ігорівна

*студентка магістратури Юридичного
інституту Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника*

ОСОБЛИВОСТІ АГРАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Сьогодні аграрне законодавство України перебуває на етапі активного розвитку. Аналіз особливостей даної галузі законодавства дасть змогу глибше зрозуміти його сутність, а також визначити напрями вдосконалення.

Дослідженням аграрного законодавства України займалися вчені: Н.О. Багай, І.В. Духневич, В.М. Єрмоленко, С.Д. Домбровський, З.А. Павлович, О.О. Погрібний, Т.О. Коваленко, В.І. Семчик, В.А. Сонюк, А.М. Статівка, В.М. Стретович, Н.І. Титова, Ю.С. Шемшученко, В.В. Янчук, В.З. Янчук та інші.

У науці аграрного права під «аграрним законодавством» розуміють комплексну, інтегровану і спеціалізовану галузь законодавства, що відповідає окремій галузі господарського комплексу і є системою взаємопов'язаних і взаємоузгоджених уніфікованих та диференційованих нормативно-правових актів (актів правотворчості державних органів і актів правотворчості аграрних суб'єктів), які є джерелом і формою виразу правових норм, спрямованих на регулювання аграрних відносин, що виникають у процесі здійснення аграрними суб'єктами сільськогосподарської виробничої та іншої, пов'язаної з нею, діяльності [1, с. 44].

На нашу думку, аграрне законодавство є комплексною галуззю. Як наголошує Н.О. Багай, воно спрямоване на регулювання не однорідних суспільних відносин, а органічного комплексу аграрних відносин, що виникають у процесі здійснення аграрними суб'єктами сільськогосподарської виробничої та

іншої пов'язаної з нею діяльності [2]. Так, аграрно-правові норми регулюють відносини із приводу аграрної політики України, права землевикористання, господарської діяльності, договірних, фінансових і кредитних відносин, державного захисту прав селян, зовнішніх економічних зв'язків суб'єктів аграрної діяльності та інші відносини [3, с. 397]. Тобто, окремі аграрно-правові норми містяться не тільки в спеціалізованих нормативно-правових актах аграрного законодавства, але і в тих нормативно-правових актах, що належать до інших галузей права (наприклад, в Цивільному кодексі, Законі України «Про оренду землі» тощо); вони регулюють як приватноправові, так і публічно-правові аграрні відносини.

Аграрному законодавству притаманний інтегрований характер, який проявляється «в поєднанні аграрних відносин, що виникають в різних сільськогосподарських структурах. Спільність специфіки сільськогосподарської виробничої діяльності характерна для всіх існуючих багаточисельних аграрних суб'єктів. Тому відсутня необхідність відособленого правового регулювання цих суспільних відносин» [4].

Вважаємо, що аграрне законодавство є спеціалізованою галуззю, оскільки його норми регулюють специфічні суспільні відносини – відносини, що виникають у процесі здійснення аграрними суб'єктами сільськогосподарської виробничої та іншої, пов'язаної з нею, діяльності.

Також в науці аграрного права існує думка про те, що аграрному законодавству притаманна ще одна специфічна риса – відповідність аграрного законодавства окремій галузі народного господарства [1, с. 44]. Так, справді, аграрно-правові норми регулюють діяльність в сфері сільськогосподарського виробництва, яке має свої особливості: сезонний характер сільськогосподарського виробничого процесу, який залежить від певних біологічних, фізіологічних процесів у рослинності та тваринництві, використання земель як основного засобу виробництва, високий ступінь виробничого ризику, можливість визначення результатів праці про закінченню виробничого процесу [1]. Дана ознака

притаманна аграрному законодавству і не є характерною для інших галузей національного законодавства.

Однією із особливостей аграрного законодавства є відсутність єдиного кодифікованого акта (в той час, коли більшості галузям законодавства притаманна його наявність). Відносини у сфері сільськогосподарської діяльності регулюються різноманітними правовими нормами, що містяться у законах та підзаконних нормативних актах, які не рідко суперечать одні одним. Погоджуємося із думкою І.В. Духневич в тому, що аграрне законодавство характеризується надмірною кількістю нормативно-правових актів, що мають неоднакову юридичну силу, розкиданістю аграрно-правових норм в законодавчих і підзаконних нормативно-правових актах, що належать до інших галузей права [5, с. 9], що негативно впливає на правозастосування. В.Ю. Уркевич зауважує, що сьогодні аграрне законодавство перебуває в стадії формування, малоефективність якого зумовлюється: кризовими явищами в економіці України, нестабільністю, надто частими змінами й доповненнями, розробкою проектів аграрних законів без участі юристів та ін. [6]. З огляду на зазначене, вважаємо, що існує необхідність вдосконалення аграрного законодавства, пріоритетним напрямом якого є його систематизація.

Отже, аграрне законодавство України, яке регулює відносини, що виникають у процесі здійснення аграрними суб'єктами сільськогосподарської виробничої та іншої, пов'язаної з нею діяльності, має свої особливості: комплексний, інтегрований, спеціалізований характер; відповідність аграрного законодавства окремій галузі народного господарства. Розкиданість аграрних норм по нормативних актах різних галузей права та відсутність кодифікованого акта зумовлюють необхідність вдосконалення аграрного законодавства, основним напрямом якого є його систематизація.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Багай Н.О. Розвиток науки аграрного права України: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Львів. нац. ун-т. – Львів, 2002. – 243 с.

2. Багай Н.О. Комплексність як ознака аграрного законодавства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/26_NII_2011/Pravo/7_92442.doc.htm
3. Титова Н.І., Нацюк А.А. До поняття та характеристики аграрного законодавства України // Держава і право: Зб. наук. пр.: Юрид. і політ. науки. – Вип. 11. – С. 393-398.
4. Багай Н.О. Спеціалізований та інтегрований характер аграрного законодавства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/28_PRNT_2011/Pravo/7_93824.doc.htm
5. Духневич І.В. Розвиток аграрного законодавства України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Київ. нац. ун-т. – Київ, 2011. – 21 с.
6. Уркевич В.Ю. Про аграрне законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2330/1/100_21.pdf

О. В. Чугай

*3 курс, 1 група, 3 факультет
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів

Платежі за ресурси, які стягуються в Україні, включають кілька видів. Стягнення цих платежів обумовлюється тим, що природні ресурси є власністю держави, і за їх використання вона стягує плату, основне призначення якої – покрити видатки на відтворення, ефективне використання цих ресурсів тощо. *Як і податки, стягнення плати за ресурси має обов'язковий характер. Але, на відміну від податкових методів формування доходів, плата за ресурси передбачає еквівалентність.*

В Україні питанням стягнень за спеціальне користування лісовими ресурсами займалися Тоян Л. В. у своїй книзі «Економіка природокористування», Бандурка О. М спільно з Панікаровим В. Д. та Поповою С. М. у книзі «Податкове право», та юрист-аналітик Є. М. Сокур .

Платниками рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів є: лісокористувачі (юридичні особи, їх філії, відділення, інші відокремлені підрозділи, що не мають статусу юридичної особи, постійні представництва нерезидентів, які отримують доходи з джерел їх походження з України або виконують агентські (представницькі) функції стосовно таких нерезидентів або їх засновників); фізичні особи (крім фізичних осіб, які мають право безоплатно без

видачі спеціального дозволу використовувати лісові ресурси відповідно до лісового законодавства); а також фізичні особи-підприємці, які здійснюють спеціальне використання лісових ресурсів на підставі спеціального дозволу (лісорубного квитка або лісового квитка) або відповідно до умов договору довгострокового тимчасового користування лісами.

Об'єктом оподаткування рентною платою за спеціальне використання лісових ресурсів є: 1. деревина, заготовлена в порядку рубок головного користування; 2. деревина, заготовлена під час поліпшення якісного складу лісів, їх оздоровлення, посилення захисних властивостей, розчищення лісових ділянок, вкритих лісовою рослинністю, у зв'язку з будівництвом гідровузлів, трубопроводів, шляхів тощо. 3. другорядні лісові матеріали (заготівля живиці, пнів, лубу та кори, деревної зелені, деревних соків та інших другорядних лісових матеріалів, передбачених нормативно-правовими актами з ведення лісового господарства). 4. побічні лісові користування (заготівля сіна, випасання худоби, заготівля дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин); 5. використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей та проведення науково-дослідних робіт.

Ставки рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів встановлюються у певних розмірах: 1. за заготівлю деревини основних лісових порід; 2. за заготівлю деревини неосновних лісових порід.

Ставки рентної плати за заготівлю деревини застосовуються з урахуванням розподілу лісів за поясами і розрядами.

Зміна розподілу лісів за розрядами здійснюється у разі: 1. закриття діючих або відкриття нових пунктів (залізничних станцій чи роз'їздів) відвантаження деревини; 2. виявлення порушення установленого порядку розподілу лісів за розрядами.

Сума рентної плати обчислюється суб'єктами лісових відносин, які видають спеціальні дозволи, і зазначається у таких дозволах. Сума рентної плати, зазначена в лісорубному та в лісовому квитках, підлягає перерахунку суб'єктом

лісових відносин, який видає спеціальні дозволи, у разі коли: 1. загальна кількість фактично заготовленої деревини під час її відпуску з обліком за площею перевищує зазначену в лісорубному квитку та кількість більше ніж на 10 відсотків; 2. фактичний обсяг використання лісових ресурсів перевищує зазначений у лісовому квитку на весь обсяг такого перевищення.

Підставою для перерахунку є спеціальні дозволи та акти огляду місць використання лісових ресурсів. Лісокористувачі, у яких за результатами діяльності здійснюється перерахунок рентної плати, відображають донараховані суми рентної плати в податковій декларації. Лісокористувачі щокварталу складають податкову декларацію з рентної плати наростаючим підсумком з початку року. Про надходження суми рентної плати в касу суб'єкта лісових відносин, що видає спеціальні дозволи, у спеціально заведеній книзі робиться запис і лісокористувачеві видається квитанція. Одночасно в лісорубних та лісових квитках робиться позначка про сплату рентної плати в касу (зазначаються номер і дата квитанції про сплату).

З огляду на таке можна сказати, що сутність рентних платежів полягає у вилученні частини надприбутку (надлишку – різниці між отриманим і середньо-нормальним прибутком). Таке призначення мають рентні платежі у всьому світі і встановлюються в залежності від рентного доходу. Вони виконують регулюючу функцію щодо забезпечення економічної доцільності спеціального використання лісових ресурсів. Крім економічного ефекту, слід відзначити екологічну функцію рентних платежів. Так, останні, поряд із екологічним податком, слід віднести до так званих “зелених платежів”, які повинні також стимулювати раціональне використання, забезпечення охорони і відтворення природно-ресурсного потенціалу. Стаття 13 Конституції України встановила, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу, що вимагає особливого підходу до користування такими об'єктами. Тому рентна плата виконує соціальну функцію - розподіляє доходи від її використання між

всіма членами суспільства. У зв'язку з цим, визначення напрямків спрямування коштів від надходжень цього податку повинен ґрунтуватися на справедливому розподілі коштів між загальнодержавним бюджетом і місцевими бюджетами адміністративно-територіальних одиниць.

Правове регулювання рентних платежів у сфері використання природних ресурсів повинно бути спрямованим на сприяння рентабельності діяльності суб'єктів господарської діяльності, які здійснюють спеціальне використання природних ресурсів. З огляду на зазначене, ставка рентної плати за спеціальне користування лісовими ресурсами для потреб населення повинна бути знижена з метою забезпечення реалізації цим видом податку економічної функції.

Науковий керівник – к. ю. н., доц Донець О. В.

*Секція Кримінального процесу та криміналістики; судової експертизи;
оперативно-розшукової діяльності*

*Белоусов Артур Євгенович,
аспірант НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса НАПрН
України*

THE LEGALITY OF CRIMINAL PROCEDURE DECISIONS

The orientation during the current stage of Ukrainian development is building a legal state and forming a civil society invariably requires the existence of effective legal mechanisms to protect human rights, among them are criminal proceedings. A necessary condition for sustainable development of the current criminal procedure law in this area is the development of topical scientific issues with direct practical implications for the rights and interests of participants in criminal proceedings. An issue of the legality criminal procedural decisions belongs to these problems.

In criminal proceedings the legality is a fundamental principle that has received the appropriate regulatory consolidation. Only such procedural activities that fully meet the statutory rules and requirements must be recognized as legal. Authorized subjects` activities in the field of criminal proceedings are associated with the ability to significantly limit constitutional rights and freedoms, the application of procedural coercion to its participants. Such restrictions may be implemented only on the basis of criminal procedural decisions taken by authorized official entities in accordance with the law. Thus, the proper resolution of any legal issues from a position of strict compliance with the law has the original and also crucial to effectively address the complex challenges of proceedings.

Procedure Law regulation provides not only specific rules of conduct for authorized and obligated entities, and in some cases, some alternatives, leaving the resolution of certain legal situations at the discretion. Sometimes lack of clearly defined rules necessitates use an informal decision-making standard of legality.

The issue of the legality is actualized due to significantly expands the sources of criminal procedural law and direct legislator`s landmark to the principle of law in the event of any legal uncertainty.

Moreover, in terms of transformation of legal ideology and patterns of criminal proceedings there is an objective need to rethink the content of the quality requirements of procedural decisions, including law standards.

The general legality requirement is dedicated to only one rule of the current Ukrainian Criminal Proceedings Code (art.9). As for the procedural decisions` legality purely, the Code provides only an indication to comply with this standard (art. 86, 94,110,177,207, 223,246,276,285,303,313). Separately, the legislator emphasizes the need for a foundation only proof of evidence obtained lawfully, in compliance with the statute in the assessment of the totality of the evidence in the case, for making procedural decisions in statutory form and within the competence of a particular subject, preventive measures only on the grounds provided by law, the legality of investigative (detective) actions, exemption from criminal liability in cases stipulated by law, etc.

More detailed legality requirements are only relatively judgments (art. 370 of the Code) and the individual criteria used for checking the quality of verdicts by higher courts (art. 409,412,413,438,445 of the Code). Thus, significant violations of criminal procedural law, misapplication of the Ukrainian Act on criminal liability will result in the cancellation or modification of the judgment by the courts of appeal and cassation, and unequal application of the same provisions of the statute by the court of cassation on such cases considered grounds for review the Supreme Court of Ukraine.

In our opinion the procedural decision meets the standard of law if it was adopted by properly authorized entity, if all actions that preceded its adoption were held without violations of law, if the rights and interests of individuals and entities who took part in them have been met, if the subject`s conclusions on the application requirements of substantive law based on their correct interpretation and correspond to the facts of the case. Therefore, the legality may be seen as strictly adherence to statutory procedural form at all stages of criminal proceedings, the establishment of the necessary details and correct application of other regulatory requirements in solving legal issues. In our view,

given the growing importance of the rule of law, it must be stressed further on the mandatory judicial decisions` compliance with generally recognized principles and norms of international law.

So all these causes require the relevance of comprehensive studies of theoretical foundations legality of procedural decisions and practices comply with this standard. A clarification of the statute`s value to ensure the legality of procedural decisions, the relationship and interaction principles of law and justice, the problems of competition law and sources of law conflicts, abuse of discretion in enforcement practice, adequate interpretation of the acts, elaboration of common criteria for assessing the procedural decisions` legality are called for special attention.

*Болотна Тетяна Юрїївна
студентка 2 групи, 3 курсу
міжнародно-правового факультету
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

Право особи, що тримається під вартою на листування та таємницю кореспонденції відповідно до практики Європейського суду з прав людини

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) закріплює право на таємницю спілкування. Відповідно до ст. 8 Конвенції кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

Відповідно до ст. 14 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) під час кримінального провадження кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування. Втім, нажаль, існують випадки порушення права особи на таємницю спілкування у кримінальному провадженні.

Так, відповідно до практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), за позовами громадян проти України, щодо справ про порушення ст.8 Конвенції, можна відмітити, що в Україні відсутнє детальне регулювання порядку втручання правоохоронних органів в таємницю кореспонденції осіб, щодо яких застосований запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

Відповідно до ст. 13 Закону України «Про попереднє ув'язнення» особи, взяті під варту, можуть листуватися з родичами та іншими громадянами, а підприємствами, установами, організаціями з письмового дозволу особи або органу, які здійснюють кримінальне провадження. Скарги, заяви, клопотання і листи (кореспонденція) осіб, взятих під варту, переглядає адміністрація місця попереднього ув'язнення, за винятком випадків, передбачених статтею.

Так, у справі «Довженко проти України», за заявою № 36650/03, заявник скаржить, що йому не було дозволено відправляти будь-яку кореспонденцію в період, коли його справа була передана на розгляд Верховного Суду України. 2 лютого 2005 року та 1 березня 2005 року заявник подав до Верховного Суду два клопотання щодо надання дозволу на відправлення кореспонденції, але безрезультатно. 28 червня 2005 року заявник все ще не міг відправляти кореспонденцію. У своєму рішенні, щодо цієї справи ЄСПЛ зазначає, що положення національного законодавства не зобов'язує компетентні органи приймати формальне рішення за наслідками розгляду клопотання, наводити причини для прийняття такого рішення або надавати затриманому копію такого рішення. Це положення також не встановлює конкретних засобів захисту права особи на листування та таємницю листування з метою оскарження дій чи бездіяльності відповідного органу. Тому видається, що через відсутність цих важливих процесуальних гарантій клопотання заявника про надання відповідного дозволу могло залишитися без відповіді, або в ньому могло бути відмовлено без будь-яких вагомих причин.

Отже, відсутність чіткого визначення меж та способів здійснення повноважень державних органів щодо надання дозволу особі, яка тримається під вартою на відправлення кореспонденції тягне за собою зловживання правом з

боку відповідних посадових осіб, що, на думку ЄСПЛ, порушують принцип «необхідності у демократичному суспільстві» відповідних дій, та відповідно і порушення законних прав особи, яка тримається під вартою.

Також, у справі «Буглов проти України», за заявою № 28825/02 заявник скаржився, що його кореспонденція до ЄСПЛ та листи Секретаріату у відповідь переглядалися адміністрацією Донецького слідчого ізолятора (далі – СІЗО). Він також скаржився, що поміщення його до карцеру в якості покарання за надсилання листів до вищестоящих органів державної пенітенціарної служби без відома адміністрації СІЗО становило свавільне втручання адміністрації установи у здійснення його права на повагу до його кореспонденції. У цій справі втручання мало під собою законні підстави, а саме статтю 13 Закону України «Про попереднє ув'язнення», і ЄСПЛ погоджується, що воно переслідувало законну мету «запобігання заворушенням чи злочинам». Що стосується необхідності втручання, то ЄСПЛ, з огляду на принципи, які встановлені його попередньою практикою з цього питання не вбачає вагомих підстав для перегляду відповідної кореспонденції, конфіденційності якої було важливо дотримуватися. Зокрема, ЄСПЛ не уявляє собі, яким чином потреба запобігти перешкоджанню заявником здійсненню правосуддя і той факт, що третій учасник банди все ще перебував на свободі, можуть виправдати перегляд кореспонденції заявника до ЄСПЛ. Відтак, це втручання не було необхідним у демократичному суспільстві у розумінні пункту 3 статті 8 Конвенції.

Відповідні порушення були констатовані в інших рішеннях також у справах «Сергій Волосюк проти України», «Вінтман проти України» та інших, що свідчить про систематичне порушення права особи на листування та таємницю кореспонденції.

Слід зазначити, КПК України закріплює, що принцип верховенство права у кримінальному провадженні та Кримінальне процесуальне законодавство України повинно застосовуватися з урахуванням практики Європейського Суду з прав людини. Отже, правоохоронні органи України у своїй діяльності повинні дотримуватися як національного законодавства так і міжнародно-правових актів.

Науковий керівник: асистент кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – Бабаєва О. В.

***Заїка Карина,**
Студентка Міжнародно-правового
факультету, 3 курс, 2 група
Національний юридичний університет ім. Я.
Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДСТАВІ УГОД

Разом із прийняттям у 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу України, у кримінальному судочинстві було введено інститут угод.

Концепція угод полягає у тому, що між сторонами буде встановлена домовленість, результати якої будуть задовольняти інтереси обох. Саме тому, при укладанні угод сторони мають рівні права.

Укладення угод є добровільним волевиявленням обох сторін, оскільки це є юридичним правом особи, а не її обов'язком. Ніхто не може бути примушений до укладення будь-якої угоди та ніхто не може чинити перешкод у реалізації сторонами таких прав.

Згідно зі ст. 468 Кримінального процесуального кодексу, існує два види угод: 1) угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим; 2) угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості.

Хоча, даний інститут і спрямований на більш швидке та ефективне вирішення справи у кримінальному провадженні, та через те, що угоди є зовсім нещодавнім нововведенням, на заваді цьому стають помилки, які допускаються як стороною захисту, так і стороною обвинувачення, що полягає у недотриманні норм КПК України, які встановлюють порядок укладення угод, порушенні процедур розгляду таких угод та прийнятті рішень судом на незаконних підставах тощо.

Першою проблемою, що виникає у процесі укладення угод є питання кола суб'єктів, що можуть укласти такі угоди. Ініціатором угод можуть бути лише особи, що зазначені у ст. 468 КПК України. Але, у судовій практиці зустрічаються випадки, коли ініціатором таких угод стають слідчий, суддя та інші особи, які не мають не це жодних прав. Так, Менським районним судом Чернігівської області 12. 03. 2013 року було розглянуто справу № 754/13029/13-к, в якій між обвинуваченим та потерпілою була укладена угода про примирення. Але під час підготовчого судового засідання обвинувачений відкрито заперечував проти затвердження угоди про примирення та стверджував, що ініціатива укладення такої угоди походила від слідчого, він підписав угоду внаслідок психологічного тиску працівників правоохоронних органів, а тому укладення такої угоди з його сторони не було добровільним.

Таке зловживання є достатньо частим явищем, оскільки органи досудового розслідування та правосуддя у багатьох випадках намагаються пришвидшити вирішення справи будь-яким шляхом, приділяючи мінімум уваги якості здійснення процесуальних дій.

Друга проблема полягає в тому, що достатньо частою підставою для відмови у затвердженні угоди про примирення є правова недосвідченість сторін. Далеко не кожна особа має досвід користування нормативно-правовими актами, тому відповідні посадові особи повинні вказати на норми, яких повинні дотримуватись сторони при укладенні такої угоди. За ч. 7 ст. 469 КПК України, на слідчого та прокурора покладається обов'язок роз'яснити сторонам механізм реалізації права на примирення. Укладаючи дану угоду, сторони повинні враховувати вимоги процесуального закону, зміст угоди повинен містити усі необхідні відомості щодо правової кваліфікації, розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, строку її відшкодування чи переліку дій, не пов'язаних з відшкодуванням шкоди, які підозрюваний чи обвинувачений зобов'язані вчинити на користь потерпілого, узгодженого покарання та згоди сторін на його призначення тощо. Наслідками такої необізнаності сторін є те, що у разі відмови у затвердженні такої угоди, вони втрачають можливість на

повторне її укладення. Так, Хмельницьким міськрайонним судом Хмельницької області 05. 06. 2013 року на підготовчому судовому засіданні розглянуто справу № 686/10677/13-к, в якій укладена між потерпілою та підозрюваним угода про примирення не була затверджена, оскільки судом встановлено, що вона не відповідала вимогам КПК України. Зокрема, в угоді зазначено те, що підозрюваний зобов'язується відшкодувати завдану шкоду, проте не зазначено її розмір та строк відшкодування чи перелік дій, не пов'язаних з відшкодуванням шкоди, які він зобов'язаний вчинити на користь потерпілої.

Отже, підсумовуючи вищезазначене слід дійти висновку, що для досягнення ефективного вирішення справ та належного професійного рівня правосуддя, яке здійснюється на підставі угод, потрібно щоб кожна ланка такого складного процесу як кримінальне провадження, що включає в себе і досудове розслідування і судовий розгляд, сумлінно ставилася до покладених на них обов'язків та добросовісно дотримувалась норм Кримінального процесуального законодавства. Адже саме на ці органи державної влади покладена така велика відповідальність у вирішенні питання про подальшу долю людини і громадянина в Україні.

*Науковий керівник:
асистент кафедри кримінального процесу
та оперативно-розшукової діяльності в НЮУ ім. Я. Мудрого
О. В. Бабаєва*

*Левицька Юлія Андріївна,
Міжнародно-правовий факультет, 3 курс, 2
група Національний юридичний університет
ім. Я. Мудрого*

ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА БЕЗОПЛАТНЕ ЗАЛУЧЕННЯ ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Право на правову допомогу є одним з конституційних, невід'ємних прав людини. Положення ч. 1 ст. 59 Конституції України про те, що «кожен має право на правову допомогу», треба розуміти як гарантовану державою можливість будь-якій особі незалежно від характеру її правовідносин з державними органами,

органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами вільно, без неправомірних обмежень отримувати допомогу з юридичних питань в обсязі і формах, як вона того потребує.

На практиці зустрічаються випадки порушення права осіб у кримінальному провадженні. Так, відповідно до практики Європейського суду з прав людини у 2015 році, Україна посіла четверте місце за кількістю поданих скарг до цієї міжнародної судової установи. Згідно з даними, оприлюдненими у щорічному звіті про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах ЄСПЛ, значна кількість скарг подається щодо порушення права на безоплатне залучення захисника у кримінальному провадженні.

Належна реалізація такого права вимагає застосування практики ЄСПЛ, згідно з правовою позицією якого, хоча право кожної особи, обвинувачуваної у вчиненні кримінального правопорушення, на ефективний захист адвокатом не є абсолютним, воно становить одну з головних підвалин справедливого судового розгляду.

Під час кримінального провадження підозрюваний, обвинувачений часто не має коштів для залучення адвоката. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 49 КПК участь захисника у кримінальному провадженні має бути забезпечена, якщо підозрюваний, обвинувачений заявив клопотання про залучення захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може його залучити самостійно. Суди в більшості випадків правильно встановлювали підстави для призначення захисника через відсутність коштів. Згідно з п. 3 ч. 1 ст. 49 КПК суд може залучити обвинуваченому захисника за призначенням і з власної ініціативи, якщо вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають цього.

В контексті дотримання вимог статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, судам слід враховувати та застосовувати практику ЄСПЛ. Зокрема, порушення права на безоплатну правову допомогу національними судами яскраво втілено у рішенні від 20 грудня 2011 року у справі “Максименко проти України”. Суд зазначив, що забезпечення обвинуваченому у вчиненні злочину безоплатної юридичної допомоги, що є однією з однією

з вищезазначених гарантій, здійснюється за двох умов: якщо така особа не має достатньо коштів для оплати юридичної допомоги та якщо інтереси правосуддя вимагають, щоб цій особі була надана така допомога.

Щодо першої умови, то ЄСПЛ зазначив, що під час даного кримінального провадження заявник не мав жодного джерела доходу. Крім того, під час досудового слідства у суді першої інстанції йому було призначено захисника, що свідчило про визнання державними органами фінансових труднощів. До того ж, в своїй заяві під час касаційного розгляду справи, він зазначив, що не має змоги запросити захисника для представництва його інтересів в суді. Тому, наявні підстави вважати, що заявник дійсно не мав достатньо коштів для оплати захисника.

Що стосується другої підстави, чи вимагали інтереси правосуддя надання заявнику безоплатної юридичної допомоги, то ключовими пунктами в цьому контексті є серйозність питання та характер цього провадження. ЄСПЛ наголосив, що серйозність становища заявника у цій справі є очевидною. При тому, що згідно з практикою Суду інтереси правосуддя в принципі вимагають забезпечення представництва у випадку, коли йдеться про позбавлення свободи, у цій справі заявникові могло бути призначено довічне позбавлення волі - найсуворіше покарання. Отже, йому поза всяким сумнівом потрібна була юридична допомога. Це дозволяє Суду дійти висновку, що заявнику було несправедливо відмовлено в наданні юридичної допомоги під час провадження у Верховному Суді України.

На жаль, такі випадки порушення безоплатного права на захист не є винятковими. Слід зазначити, що проблемне питання вирішується внесенням змін до Закону України «Про безоплатну правову допомогу», відповідно до яких, безоплатна вторинна правова допомога – вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя. Таким чином, судам необхідно уникати такого роду помилок при винесенні ухвал про призначення захисника та дотримуватися вимог КПК та Закону України «Про безоплатну правову допомогу». У цьому контексті практика ЄСПЛ надає той

орієнтир, за якими національні суди мають здійснювати свою власну судову практику відповідно до вимог національного законодавства та міжнародних актів.

Науковий керівник: Асистент кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності в НЮУ ім. Я. Мудрого, Бабаєва Олександра Володимирівна

*Микитей Ірина Іванівна
студентка міжнародно-правового
факультету Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

НЕВІДКЛАДНІ ВИПАДКИ ПРОНИКНЕННЯ ДО ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ

Стаття 30 Конституції України гарантує кожному недоторканність житла чи іншого володіння особи. Так, згідно із цією статтею не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. Відповідно до ст. 8 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року, кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть здійснювати це право, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом.

Під час здійснення обшуку, виникає багато суперечностей, які можуть порушувати права людини. Відповідно до ст. 13 КПК, не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим судовим рішенням, крім випадків, передбачених КПК. Ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді, крім випадків, установлених ч. 3 ст. 233 КПК.

Відповідно до ч. 3 ст. 233 КПК, слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. У

такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді. Слідчий суддя розглядає таке клопотання перевіряючи, крім іншого, чи дійсно були наявні підстави для проникнення до житла без ухвали слідчого судді.

Отже, відповідно до цього, проникати до житла чи іншого володіння особи без її згоди чи судового рішення можна лише у таких випадках:

1) для врятування життя людей чи майна;

2) у зв'язку з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину.

Врятування життя людей чи майна як невідкладний випадок проведення слідчих дій полягає у тому, що загроза життю чи здоров'ю повинна бути реальною, тобто, крики про допомогу, постріли, погрози нападників і т.д.

Реалізація положення закону щодо проникнення до житла чи іншого володіння особи у зв'язку з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, вимагає однозначного розуміння поняття “безпосереднє переслідування”. Є деякі вчені, які стверджують, що безпосереднє переслідування означає слідування за особою безперервно протягом певного часу, без втрати переслідувачем переслідуваного з поля зору. Не є втратою з поля зору випадки, коли переслідуваний тимчасово ховається у якомусь укритті, у тому числі й у житлі чи іншому володінні особи, але переслідувач знає, що він там перебуває, а переслідуваний усвідомлює, що переслідування його не закінчилося.

Але проблема застосування вищевказаного положення вимагає однозначності і щодо того, чи є тотожними поняття “підозрюваний” та “особа, яка підозрюється у вчиненні злочину”. Я вважаю, що цих суб'єктів кримінального провадження слід розрізняти, тому, що, відповідно до ч. 1 ст. 42 КПК України підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому ст. 276-279 КПК України, повідомлено про підозру, або особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. Але у контексті невідкладних випадків йдеться про особу щодо якої здійснюється безпосереднє переслідування за підозрою, що

вона вчинила конкретний злочин.

При цьому, є певні проблеми із затриманням особи до внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР. Адже, в ч. 3. ст. 214 КПК вказано, що здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що здійснюється негайно після завершення огляду. Тобто згідно із законом, до внесення відомостей до ЄРДР не можна проводити ніяких слідчих (розшукових) дій, крім такої як огляд місця події, але лише у невідкладних випадках.

Виникає питання, як необхідно діяти в ситуації, коли затримують особу до внесення відомостей до ЄРДР?

Аналіз практики свідчить, що з метою формального дотримання КПК щодо осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, спочатку складаються матеріали про затримання в порядку адміністративного провадження. І лише коли відомості про кримінальне правопорушення будуть внесені до ЄРДР, складається протокол про затримання в порядку, передбаченому ст. 208 КПК України. Такі колізії в законі зумовлюють необхідність пошуку шляхів із ситуації, і часто вони не законні.

Вказана проблема не є новою для вітчизняного кримінального процесуального законодавства, адже за КПК 1960 року також затримувати особу можна було лише в межах порушеної кримінальної справи. Втім, КПК України 2012 року не вніс ясності у вирішення цього питання.

Науковий керівник: асистент кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Бабаєва О. В.

*Альошина Ірина Валентинівна
4 група 3 курс Слідчо-криміналістичний
інститут Національний юридичний
університет ім. Ярослава Мудрого*

ЩОДО ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВИКОРИСТАННЯ МАЛОЛІТНЬОЇ ДИТИНИ ДЛЯ ЗАНЯТТЯ ЖЕБРАЦТВОМ

Згідно з Конвенцією про права дитини та Декларацією прав дитини "дитина, внаслідок її фізичної і розумової незрілості, потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження". Для повного розвитку особистості дитині необхідно рости в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові й розуміння. Тому використання дитини для заняття жебрацтвом знаходиться у явному протиріччі із наведеними вимогами.

Актуальність означеної проблематики обумовлюється тим, що на сьогодні дитяче жебрацтво залишається доволі розвинутим бізнесом. Так, за даними Міжнародної організації праці, українські дітлахи активно втягнуті в трудову діяльність, одним із найпоширеніших видів якої є жебракування. Батьки використовують своїх малолітніх дітей для заняття жебрацтвом за розробленими схемами, що, безсумнівно, є злочином.

Законом України "Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо використання дитини для жебракування" від 15 січня 2009 р. було доповнено Кримінальний кодекс України (далі – КК України) ст. 150-1 із змінами, внесеними згідно із Законом України "Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо злочинів проти волі, честі та гідності особи" від 05.07.2011. Частиною 1 зазначеної статті визначається злочином використання батьками або особами, які їх замінюють, малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (систематичного випрошування грошей, речей, інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб) та передбачено покарання у вигляді обмеження волі на строк до трьох років або позбавлення волі на той

самий строк. Відзначимо, що ч. 2 і 3 ст. 150-1 закріплюють перелік діянь, вчинених з обтяжуючими обставинами, а саме, за ті самі дії, вчинені щодо чужої дитини, із застосуванням насильства чи його погрозою, повторно (або після вчинення злочинів, передбачених ст. 150, 303, 304 КК) передбачено покарання у виді обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на строк від трьох до восьми років. У разі, якщо злочин скоєно організованою групою, чи внаслідок таких дій дитина отримала тяжкі або середньої тяжкості тілесні ушкодження – позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років.

Відмітимо, що об'єктом використання малолітніх осіб для заняття жебрацтвом визначаються моральні засади суспільства у ставленні до виховання дітей, вони передбачають охорону дітей від негативного впливу, який може викликати бажання займатися діяльністю, що негативно сприймається суспільством.

Слід звернути увагу, що до доповнення КК України зазначеною статтею, в Україні діяла наступна практика: особи, які втягували неповнолітніх (до 18 років) до заняття жебрацтвом, притягалися до відповідальності за ст. 304 КК України, яка не охоплює випадки, коли для жебрацтва використовується малолітня особа і, відповідно, через малий дитячий вік чи обман не усвідомлює змісту дій про своє використання у занятті жебрацтвом. Тому ті суб'єкти, які тримали немовлят на руках для заняття жебрацтвом, уникали покарання. При цьому, на думку науковців, поняття “використання” та “втягування” близькі за змістом та одночасно дещо суперечать одне одному, адже передбачають як одноразові, так і неодноразові дії. Згідно ч. 2 ст. 304 КК України втягнення неповнолітніх у заняття жебрацтвом батьками чи особами, що їх замінюють, визнається злочином, вчиненим при обтяжуючих обставинах, батьки не можуть бути суб'єктом вчинення злочину, передбаченого ч. 1 цієї статті, оскільки ними визнаються лише чужі дитині люди. Відповідно ж до ч. 1 ст. 150-1 КК України використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом батьками та особами, що їх замінюють, становить основний склад злочину, тоді як ч. 2 цієї статті визнає злочином, вчиненим при обтяжуючих обставинах, використання чужої дитини.

Отже, криміналізація використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом та доповнення КК України ст. 150-1 викликано об'єктивною потребою вдосконалення механізму захисту прав дітей, які використовуються їх батьками чи іншими особами для здійснення протиправної діяльності. Такий склад злочину заповнив існуючу прогалину та в майбутньому дасть змогу захистити малолітніх осіб від експлуатації в індустрії жебрацького бізнесу.

Науковий керівник – доцент кафедри кримінального права Олійник П.В.

Болотна Тетяна Юріївна
студентка 2 групи, 3 курсу
міжнародно-правового факультету
НЮУ імені Ярослава Мудрого

Право особи, що тримається під вартою на листування та таємницю кореспонденції відповідно до практики Європейського суду з прав людини

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) закріплює право на таємницю спілкування. Відповідно до ст. 8 Конвенції кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

Відповідно до ст. 14 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) під час кримінального провадження кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування. Втім, нажаль, існують випадки порушення права особи на таємницю спілкування у кримінальному провадженні.

Так, відповідно до практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), за позовами громадян проти України, щодо справ про порушення ст.8 Конвенції, можна відмітити, що в Україні відсутнє детальне регулювання порядку

втручання правоохоронних органів в таємницю кореспонденції осіб, щодо яких застосований запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

Відповідно до ст. 13 Закону України «Про попереднє ув'язнення» особи, взяті під варту, можуть листуватися з родичами та іншими громадянами, а підприємствами, установами, організаціями з письмового дозволу особи або органу, які здійснюють кримінальне провадження. Скарги, заяви, клопотання і листи (кореспонденція) осіб, взятих під варту, переглядає адміністрація місця попереднього ув'язнення, за винятком випадків, передбачених статтею.

Так, у справі «Довженко проти України», за заявою № 36650/03, заявник скаржиться, що йому не було дозволено відправляти будь-яку кореспонденцію в період, коли його справа була передана на розгляд Верховного Суду України. 2 лютого 2005 року та 1 березня 2005 року заявник подав до Верховного Суду два клопотання щодо надання дозволу на відправлення кореспонденції, але безрезультатно. 28 червня 2005 року заявник все ще не міг відправляти кореспонденцію. У своєму рішенні, щодо цієї справи ЄСПЛ зазначає, що положення національного законодавства не зобов'язує компетентні органи приймати формальне рішення за наслідками розгляду клопотання, наводити причини для прийняття такого рішення або надавати затриманому копію такого рішення. Це положення також не встановлює конкретних засобів захисту права особи на листування та таємницю листування з метою оскарження дій чи бездіяльності відповідного органу. Тому видається, що через відсутність цих важливих процесуальних гарантій клопотання заявника про надання відповідного дозволу могло залишитися без відповіді, або в ньому могло бути відмовлено без будь-яких вагомих причин.

Отже, відсутність чіткого визначення меж та способів здійснення повноважень державних органів щодо надання дозволу особі, яка тримається під вартою на відправлення кореспонденції тягне за собою зловживання правом з боку відповідних посадових осіб, що, на думку ЄСПЛ, порушують принцип «необхідності у демократичному суспільстві» відповідних дій, та відповідно і порушення законних прав особи, яка тримається під вартою.

Також, у справі «Буглов проти України», за заявою № 28825/02 заявник скаржився, що його кореспонденція до ЄСПЛ та листи Секретаріату у відповідь переглядалися адміністрацією Донецького слідчого ізолятора (далі – СІЗО). Він також скаржився, що поміщення його до карцеру в якості покарання за надсилання листів до вищестоящих органів державної пенітенціарної служби без відома адміністрації СІЗО становило свавільне втручання адміністрації установи у здійснення його права на повагу до його кореспонденції. У цій справі втручання мало під собою законні підстави, а саме статтю 13 Закону України «Про попереднє ув'язнення», і ЄСПЛ погоджується, що воно переслідувало законну мету «запобігання заворушенням чи злочинам». Що стосується необхідності втручання, то ЄСПЛ, з огляду на принципи, які встановлені його попередньою практикою з цього питання не вбачає вагомих підстав для перегляду відповідної кореспонденції, конфіденційності якої було важливо дотримуватися. Зокрема, ЄСПЛ не уявляє собі, яким чином потреба запобігти перешкоджанню заявником здійсненню правосуддя і той факт, що третій учасник банди все ще перебував на свободі, можуть виправдати перегляд кореспонденції заявника до ЄСПЛ. Відтак, це втручання не було необхідним у демократичному суспільстві у розумінні пункту 3 статті 8 Конвенції.

Відповідні порушення були констатовані в інших рішеннях також у справах «Сергій Волосюк проти України», «Вінтман проти України» та інших, що свідчить про систематичне порушення права особи на листування та таємницю кореспонденції.

Слід зазначити, КПК України закріплює, що принцип верховенство права у кримінальному провадженні та Кримінальне процесуальне законодавство України повинно застосовуватися з урахуванням практики Європейського Суду з прав людини. Отже, правоохоронні органи України у своїй діяльності повинні дотримуватися як національного законодавства так і міжнародно-правових актів.

Науковий керівник: асистент кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – Бабаєва О. В.

Василенко К.О.,
студентка 2 курсу 3 групи 10 факультета
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Перевищення меж крайньої необхідності

Крайня необхідність традиційно займає важливе місце в системі обставин, що виключають злочинність діяння. У сучасних умовах роль і значення цього інституту різко зростають. Періоди соціально-політичних перетворень неминуче супроводжуються економічною нестабільністю, збройними конфліктами на соціальному, етнічному та релігійному ґрунті, підвищеним ризиком техногенних аварій і катастроф.

Статистичні дані свідчать про стабільне зростання чисельності пожеж, аварій, вибухів, нещасних випадків у побуті та на виробництві. Через знесення техніки, виробничого обладнання залишається високий рівень травматизму працівників, обслуговуючого персоналу. Фахівці різних галузей промисловості звертають увагу на систематичні збої в роботі техніки, небезпеці подальшого використання ряду об'єктів життєзабезпечення. Характерними прикметами часу стають авіакатастрофи, залізничні аварії. Інститут крайньої необхідності займає велике місце в діяльності органів охорони правопорядку. В обстановці соціальної та політичної нестабільності суспільства, зростання злочинності і різних пригод різко зросла роль методів силового впливу у вирішенні завдань, покладених на силові структури по боротьбі з злочинністю та іншими правопорушеннями, умови правомірності застосування яких значною мірою визначаються інститутом крайньої необхідності. Від того, наскільки співробітники цих служб професійно володіють знаннями про механізм застосування інституту крайньої необхідності в умовах усунення різного роду небезпек, в кінцевому рахунку залежить результативність їх діяльності в сучасних умовах. Вище сказане визначає актуальність вивчення цього інституту кримінального права.

Метою дослідження є теоретичний аналіз даної обставини, що виключає злочинність діяння, та практики застосування норм про крайню необхідність, і розробка на цій основі пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства.

Крайня необхідність - визначається як стан, за якого особа правомірно заподіює шкоду інтересам, що охороняються державою, щоб усунути небезпеку, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, за умови неможливості усунути цю небезпеку іншими засобами, якщо при цьому не було допущено перевищення меж крайньої необхідності.

Крайня необхідність це перш за все право заподіяння шкоди. При цьому за своєю соціальною характеристикою шкода, заподіяна при крайній необхідності, є вимушеною. Разом з тим шкода, заподіяна при крайній необхідності, повинна бути доцільною і розумно обґрунтованою. Ця вимога означає, що при усуненні небезпеки особа повинна прагнути до заподіяння найбільш вигідної шкоди. Якщо особа свідомо порушує цей принцип, тобто навмисно відступає від міри необхідності, то при відповідних умовах вона притягується до кримінальної відповідальності. Ознака раціональної обґрунтованості є основоположною ознакою крайньої необхідності. Положення про крайню необхідність в основному містять керівні вказівки на те, що в ситуації вибору поведінки, що виникає внаслідок зіткнення з небезпекою, що загороджує інтересам особистості, суспільства, держави, суб'єкту слід чинити так, як це найбільш оптимально, розумно і вигідно. Соціальний сенс інституту крайньої необхідності розкривається через формулу : правомірно те, що доцільно.

Крайня необхідність є одним з правомірних засобів запобігання небезпеці, що загрожує шкодою особистості, її правам та інтересам, а також охоронюваним законом інтересам суспільства або держави. Стан крайньої необхідності виникає у випадках реальної і безпосередньої небезпеки для охоронюваних законом цінностей та інтересів. Така небезпека може загрозовувати життю та здоров'ю громадян, їх майну, державної, суспільної власності, зовнішньої безпеки, а також спричинити екологічне лихо і т.д.

Небезпека, що викликає стан крайньої необхідності, повинна:

А) загрожувати законним цінностям та інтересам;

Б) заподіяння шкоди є єдиним засобом уникнути небезпеки, що загрожує, яка не могла бути усунута іншими засобами;

В) заподіяння шкоди третім особам має бути своєчасною, тобто в умовах, коли реальна небезпека ще наявна;

Г) особи, що усувають небезпеку шляхом заподіяння шкоди, не повинні допускати перевищення меж крайньої необхідності.

У правовому врегулюванні потребує питання, пов'язане із звільненням від кримінальної відповідальності за заподіяння шкоди життю або здоров'ю в умовах усунення невідворотною смертельною небезпекою. Законодавча формула крайньої необхідності повинна виходити із суб'єктивного критерію, використання якого передбачає поділ маси випадків крайньої необхідності на правомірну і «пробачливу». Остання застосовується до ситуацій, коли особа стикається з небезпекою, яка загрожує життю або здоров'ю його або його близьких. Суть цього різновиду крайньої необхідності полягає в безсиллі каральної загрози утримати від вчинення злочину людини, що знаходиться в обстановці смертельної небезпеки.

Отже, крайня необхідність є надзвичайно важливою кримінально-правовою нормою, адже ця обставина нерідко існує в реальному житті. Хоча зараз крайня необхідність широко розвинена, але все ж таки певного доопрацювання вона все таки потребує, наприклад чинна ст.39 КК України надає відповіді на запитання щодо відповідальності особи, яка намагалась відвернути від певних охоронюваних законом інтересів більшу шкоду шляхом заподіяння іншим охоронюваним законом інтересам меншої шкоди, однак не досягла своєї мети, і усунути загрожуючи небезпеку не вдалось. У таких випадках потрібно встановлювати наявність у особи потенційної можливості врятування більшого блага або цінності на момент заподіяння нею шкоди.

Гарбузова Аліна Олександрівна
студентка 2 курсу 3 групи Факультету
підготовки кадрів для Пенсійного фонду
України НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

В наш час відбувається стрімке зростання неповнолітніх правопорушників закону. Така ситуація зумовлена насамперед складною ситуацією в державі, а також тим, що неповнолітні є найбільш вразливою складовою суспільства і не здатні належним чином протистояти злочинним тенденціям. Соціальні та економічні процеси, дестабілізація, політичні протиріччя відображаються на психічному благополуччі молоді та її ставлення до загальноприйнятих правил та норм поведінки у суспільстві.

Найбільш типовими злочинами, що вчиняють неповнолітні, є крадіжки, грабежі, розбої, зґвалтування. Проте все частіше спостерігаються випадки вчинення вбивств, торгівля зброєю та наркотиками; різні форми вимагання; незаконні операції з валютою та цінними паперами; торгівля краденим тощо. Підліткова злочинність набуває організованого характеру і це викликає значне занепокоєння. Боротьба з організованою злочинністю, способи її ліквідації та методи покарання не має достатнього висвітлення у наукових працях, що робить цю тему дуже актуальною.

Правові межі відповідальності неповнолітніх повинні бути чітко окреслені законодавством. Але для цього треба спочатку дати визначення даної категорії осіб. На основі аналізу правових норм можна зауважити, що у вітчизняному законодавстві відсутній єдиний уніфікований підхід до визначення правового статусу осіб різних вікових груп. Так, у ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства» наводиться наступне визначення: «дитина – це особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно із законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше». У свою чергу, відповідно до положень ст. 6 СКУ неповнолітніх можна визначити як дітей у віці від 14 до 18 років, оскільки діти

до 14 років вважаються малолітніми. Відповідно до ч. 1 ст. 498 КПК України нижньою віковою межею, з якою законодавець пов'язує застосування примусових заходів виховного характеру, є 11 років. З огляду на положення КК України та КПК України можна окремити чотири вказівки (юридичні та фактичні) на вік особи, яка порушила кримінально-правові заборони: 11 років – ценижня межа, за умов досягнення якої особа при порушенні кримінально-правової заборони може підлягати впливу кримінального закону; 14 років – нижня межа, з настанням якої особа може бути притягнена до кримінальної відповідальності лише за вчинення злочинів, виключний перелік яких визначений у ч. 2 ст. 22 КК України; 16 років – нижня межа так званого загального віку, настанням якого означається набуття особою деліктоздатності у кримінально-правовому сенсі. У цей же час звернемо увагу на те, що деліктоздатність особи, яка досягла 16 років, не може вважатися повною, адже КК України містить склад злочинів, суб'єктом яких може бути тільки особа, що досягла 18 років, так званий підвищений вік кримінальної відповідальності.

Розглянувши віковий ценз неповнолітніх порушників закону можна перейти до питання щодо санкцій, які передбачає закон до цієї категорії осіб. В світлі проблем, пов'язаних із проблемами застосування санкцій до неповнолітніх, постає питання щодо дієвості системи покарань неповнолітніх, яка не виконує потрібної для досягнення цілей покарання ролі. Як бачимо, неповнолітнім особам не може бути призначено покарання у вигляді обмеження волі та довічного позбавлення волі. На відміну від повнолітніх осіб, у них не можна конфіскувати майно. Крім того, доцільно згадати, що покарання у вигляді арешту, виправних і громадських робіт може застосовуватися до неповнолітніх лише з 16-річного віку.

Як зазначає із цього приводу В.В. Радіонов, встановлюючи такі обмеження, законодавець виходив із психологічної характеристики такого віку: нестійкості психічних процесів, відсутності достатнього життєвого досвіду, знань, навичок, тощо. Проте, слід зауважити, що позбавлення волі, яке є найсуворішим заходом у системі покарань, застосовується до неповнолітніх від 14 років, а у

випадках вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів виступає єдиним можливим заходом відповідальності.

Таким чином, аналізуючи систему покарань для неповнолітніх, яка існує в чинному КК України, можна зробити висновок, що вона жодним чином не покращує їхнього становища. Законодавство України про кримінальну відповідальність у ряді випадків не відповідає загально визнаним положенням міжнародно-правових актів, таких як: Керівні принципи ООН для попередження злочинності серед неповнолітніх, Мінімальні стандартні правила ООН, які стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх, Конвенція ООН про права дитини, Правила ООН, які стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі. Національне законодавство потребує узгодження з ними, містить низку колізій і прогалин, які негативно позначаються на правозастосовчій практиці.

Злочинність неповнолітніх є однією з найбільш дискусійних проблем в науці кримінального права. Це пов'язане насамперед з тим, що неповнолітні внаслідок своїх вікових особливостей потребують окремого ставлення до себе з боку держави. Міжнародно-правові принципи та норми закріплюють особливий статус неповнолітнього, у тому числі і того, який порушив закон. Ставлення держав, які перейняли відповідні зобов'язання, у тому числі і Україна, має бути більш пільговим до таких осіб у порівнянні з дорослими правопорушниками.

Роблячи висновок з вищевикладеного, зазначену проблему слід вирішувати як на загальносоціальному рівні, так і шляхом вдосконалення законодавства, що регулює кримінальну відповідальність неповнолітніх.

*Джиджора Петро Іванович Національний
юридичний університет імені Ярослава
Мудрого, Слідчо-криміналістичний
інститут 3 курс, група 03-13-04*

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ БЕЗПЕКИ ВИРОБНИЦТВА: ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ ВИНИ

Злочини проти безпеки виробництва закріплені законодавцем у розділі X Особливої частини Кримінального кодексу України (далі - КК України), під

якими науковці розуміють суспільно небезпечні винні діяння, що порушують встановлені законодавчими та іншими нормативно-правовими актами правила безпеки виробництва, які призвели до настання передбачених кримінальним законом суспільно небезпечних наслідків, вчинені суб'єктом злочину.

Проте існують складнощі щодо вини. На думку науковців, при вчиненні злочинів, пов'язаних з порушенням спеціальних вимог безпеки, виникають проблеми розкриття сутності суб'єктивного зв'язку між протиправним діянням та його суспільно небезпечними наслідками у злочинах з матеріальним складом, а також визначення практичного значення чіткого встановлення змісту вини для кваліфікації вказаних злочинів та для призначення покарання за їх вчинення.

З цього приводу існують такі точки зору науковців. Деякі з них взагалі не підтримують застосування у кримінальному праві концепції «змішаної» форми вини, у тому числі й для встановлення ознак суб'єктивної сторони злочинів проти безпеки виробництва. У підтримку цього вони вказують на недоречність оцінки змісту психічного ставлення особи з точки зору окремого його встановлення щодо діяння та щодо наслідків із самостійним кримінально-правовим значенням кожної із зазначених частин. Крім того, заперечуючи прихильникам концепції «змішаної» форми вини, які стверджують, що порушення у таких злочинах може бути як умисним (свідомим), так і необережним (де повинно бути відсутнє усвідомлення), зазначається, що не можна ототожнювати вчинення діяння при усвідомленні його суспільної небезпечності тільки з умисним його вчиненням. І.Г. Філановський зазначав, що оскільки при злочинній самовпевненості суб'єкт передбачає можливість настання суспільно небезпечних наслідків, він обов'язково усвідомлює суспільну небезпечність і самого діяння, оскільки передбачення небезпечності наслідків можливе тільки при розумінні (усвідомленні) небезпечності діяння. Його думку притримували і такі вчені як: М.П. Яблокова, Ю.Б. Мельникова, Н.В. Беляєва, О.М. Плешаков, С.А. Тарарухін та інші. І, нарешті, вони вважають, що немає ніякого сенсу визначати окремо психічне ставлення до порушення вимог безпеки, оскільки саме по собі порушення у злочинах проти безпеки виробництва є адміністративним або дисциплінарним

правопорушенням і без спричинення вказаних у кримінальному законі суспільно небезпечних наслідків не тягне кримінальної відповідальності винуватої особи.

Інші науковці, які навпаки є прихильниками концепції «змішаної» форми вини (В.І. Борисов, О.О. Пащенко, М.І. Хавронюк та інші), дотримуються тієї думки, що в цілому злочини, пов'язані з порушеннями вимог безпеки виробництва, визнаються необережними, оскільки тут форма вини визначається за психічним ставленням особи до суспільно небезпечних наслідків, передбачених у законі, але при цьому зазначається, що ставлення до порушення таких вимог (до діяння) може бути як умисним, так і необережним. Згідно їх розуміння, при вчиненні злочинних порушень вимог безпеки виробництва при «змішаній» формі вини психічне ставлення особи до діяння (дії або бездіяльності) та «прямого» наслідку може бути як необережним (вид необережності – злочинна недбалість), так і умисним (вид умислу – прямий), а до суспільно небезпечних наслідків у вигляді шкоди здоров'ю потерпілого, загибелі людей або інших тяжких наслідків (як «похідних») – тільки необережним (йдеться про обидва види необережності).

При такому тлумаченні, на думку фахівців кримінального права, залишається нерозкритим питання щодо місця в конструкції складів злочинів, передбачених частинами першими статей 272, 273 і 274 КК України, створення загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків – це прояв діяння чи «прямий» або «похідний» наслідок діяння? І як позначається психічне ставлення до цієї ознаки складу злочину на змісті вини у таких злочинах в цілому?

Враховуючи викладене вище, ми підтримуємо авторів, що при усвідомленому порушенні вимог безпеки виробництва (при усвідомленні суспільної небезпеки вчинюваного діяння) елемент передбачення можливості настання суспільно небезпечних наслідків не може бути виключений зі змісту психічного ставлення суб'єкта до злочину в цілому. В свою чергу таке передбачення буде обумовлювати і вольове ставлення до наслідків – при бажанні чи свідомому припущенні настання наслідків у вигляді фактичної шкоди здоров'ю потерпілого, загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків злочин

вважається умисним, але кримінальна відповідальність за статтями 271–275 КК України в цьому випадку наставати не може – тоді матиме місце, залежно від обставин, умисний злочин проти життя чи здоров'я особи або відповідний злочин у сфері службової діяльності (наприклад, статті 364, 365 КК тощо).

***Науковий керівник: доцент кафедри кримінального права
№2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Олійник
П.В***

***Іванова Анастасія
НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2 курс***

Перевищення меж необхідної оборони

У колі обставин, що виключають злочинність діяння особливе місце відводиться поняттю необхідної оборони. Необхідна оборона в кримінальному праві відіграє вагомий роль, так як є одним із методів протидії злочинності, проблема якої досить гостро постала в сучасному суспільстві.

Необхідна оборона – це законний захист прав людини від суспільно небезпечного діяння, що викликаний потребою його негайного відвернення чи припинення шляхом завдання особі, що посягає, шкоди, яка відповідає небезпечності посягання та обстановці захисту.

Право на необхідну оборону є невід'ємним правом будь-якої людини, незалежно від раси, кольору шкіри та інших відмінностей. Право на необхідну оборону може бути реалізоване лише за наявності правової та фактичної підстав. Фактична підстава – викликана обстановкою захисту потреба негайного заподіяння шкоди з метою запобігання чи припинення суспільно небезпечного посягання, тобто необхідність негайного заподіяння особі, що посягає, шкоди, що має місце там і тоді, де і коли невжиття необхідних заходів щодо відвернення або припинення посягання загрожує заподіянням значної і непоправної шкоди інтересам, що охороняються законодавством нашої держави. Правовою підставою є наявність суспільно небезпечного посягання.

Іноді трапляється, що суб'єкт в стані необхідної оборони без необхідності застосовує надмірні заходи захисту проти особи, що вчиняє посягання та

спричиняє їй смерть. Саме тому в КК закріплена кримінальна відповідальність за перевищення меж необхідної оборони.

Екссес оборони – це умисне завдання суб'єкту, що посягає, тяжкої шкоди, явно не відповідної небезпечності посягання або обстановці захисту.

Значний внесок в наукове дослідження проблем перевищення меж необхідної оборони зробили такі вчені, як В. І. Борисов, П. П. Андрушко, Ю. В. Баулін, М. М. Паше-Озерський, В. В. Сташис, І. С. Тишкевич, В. Я. Тацій, М. І. Бажанов, М. І. Якубович та інші.

У теорії кримінального права не існує остаточної думки стосовно терміну «межі необхідної оборони». Компромісний варіант намагалися запропонувати багато вчених. Наприклад Ю. В. Баулін зауважив, що «межею необхідної оборони визнається спричинення посягаючому шкоди, яка відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту».

Підлягає кримінальній відповідальності за умисний злочин на загальних підставах особа, яка знаходилася у стані необхідної оборони, якщо вона умисно спровокувала напади і скористалася ним як приводом для вчинення незаконних дій, заподіяння шкоди.

Не визнається перевищенням меж необхідної оборони і не тягне кримінальної відповідальності за застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєного суб'єкта або нападу групи осіб, а також для відвернення насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає (ч. 5 ст. 36 КК).

Екссес оборони підлягає кваліфікації як умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень при перевищенні меж необхідної оборони.

Висновок про те, чи було наявне перевищення меж необхідної оборони або ні, можна зробити лише в результаті глибокого аналізу конкретних обставин справи, особистості того, хто посягав і того, хто оборонявся. Потрібно враховувати не тільки відповідність чи невідповідність засобів оборони і нападу, а

й характер небезпеки, що загрожувала тому, хто оборонявся, його сили та можливості протистояння посяганню.

Качурак Карина Василівна
студентка підготовки кадрів для органів
юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

Активна політична позиція в Інтернеті: злочин чи ні?

Сьогодні Україна опинилася в ситуації, коли ст.109 Кримінального кодексу України (далі –«КК»)часто застосовується на практиці, проте вона не зовсім відповідає реаліям сьогодення.

Право людини на свободу думки і слова, на вільне вираження своєї поглядів та переконань сьогодні знаходить свій відбиток у всесвітній павутині. Як традиційне право воно змінюється відповідно до розвитку нових технологій. Сучасна мережа Інтернет дозволяє в повній мірі реалізувати свободу слова і думки, а також забезпечує швидку передачу інформаціїнеобмеженому колу осіб.

Проте, слід зазначити, що чинне законодавство не містить визначення поняття, яке відповідає змісту засобів масової інформації в мережі Інтернет, а також спеціального нормативно-правового акту, який би врегулював засади їх діяльності, визначив статус та порядок створення. Відкритим також залишається питання щодо розміщення в Інтернеті неправдивих відомостей, оскільки сьогодні він став найбільш важливим та доступним джерелом інформації. Поряд з цим, на фоні нещодавніх подій в Україні, гостро стоїть питання про поширення в Інтернеті різноманітних терористичних закликів, інформації, яка пропагує війну, національну та релігійну ворожнечу.

У зв'язку з цим, пропонуємо доповнити в ст.109 КК приміткою про Інтернет. Чинне законодавство передбачає покарання за дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади. Правовою підставою карності цих діянь є ч.2 ст.5 Конституції України, відповідно до якої право визначати та змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і ніхто не може узурпувати державну владу.

Стаття складається з трьох частин, які містять заборонні норми. Ч.3.ст 109 КК передбачає ознаки, які обтяжують даний злочин. Відповідно до них, кваліфікованими видами публічних закликів до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, а так само розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій, крім вчинення їх представником влади або повторно або організованою групою осіб, є також використання засобів масової інформації. Для кваліфікації цього злочину має значення спосіб публічних закликів та розповсюдження матеріалів. Публічні заклики передбачають хоча б одне відкрите звернення до невизначеного, але значного кола осіб, в якому висловлюються ідеї, погляди чи вимоги, спрямовані на те, щоб схилити певну кількість осіб до певних дій.

Під друкованими засобами масової інформації (пресою) в Україні розуміються періодичні і такі, що продовжуються, видання, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію. Ст.3 ЗУ «Про друковані засоби масової інформації» чітко окреслює межі використання ЗМІ, а саме передбачає: «Друковані засоби масової інформації в Україні не можуть бути використані для: закликів до захоплення влади, насильницької зміни конституційного ладу або територіальної цілісності України; пропаганди війни, насильства та жорстокості; розпалювання расової, національної, релігійної ворожнечі; розповсюдження порнографії, а також з метою вчинення терористичних актів та інших кримінально караних діянь; пропаганди комуністичного та/або націонал—соціалістичного(нацистського) тоталітарних режимів та їхньої символіки».

Отже, можливість доступу до друкованих ЗМІ необмеженого кола людей робить усю інформацію в них публічною. Тому розповсюдження в них агресивних закликів є карним діянням.

Ст.1 Закону України «Про телекомунікації» дає визначення інтернету – це всесвітня інформаційна система загального доступу, яка логічно зв'язана

глобальним адресним простором та базується на Інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами.

На підставі наведеного робимо висновок, що масовою інформацією можна вважати інформацію, яка розповсюджується серед необмеженого кола осіб. Тому стає зрозумілим, що абсолютно вся інформація, що розміщується в мережі Інтернет, автоматично стає масовою. Є очевидним фактом і те, що розповсюдження в ньому агресивної інформації може розглядатися як публічні заклики. Проте, чинне законодавство не включає Інтернет до різновидів ЗМІ, а отже розповсюдження інформації в ньому не є карним діянням.

Спосіб правового регулювання суспільних відносин завжди відповідає рівню їх усвідомлення суспільством. Сьогодні кожен розуміє, що Інтернет може стати зброєю для досягнення будь-яких цілей, у тому числі незаконних. Для того, щоб ст. 109 КК могла в повній мірі виконати своє завдання, необхідно доповнити ч.3 ст.109 КК приміткою, зазначивши, що Інтернет є сучасним різновидом ЗМІ. Таким чином, законодавець стане на крок ближче до захисту держави від неправомірних посягань, забезпечить суверенітет та безпеку України та її громадян, гарантовану нам Основним Законом.

Науковий керівник: **Горностай А.В.**, аспірант кафедри Кримінального права №1 НЮУ ім. Ярослава Мудрого.

КОСЬМІН ВЛАДИСЛАВ ОЛЕКСІЙОВИЧ
Студент 3 курсу 13 групи
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМА КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ЗАПЕРЕЧЕННЯ ЗЛОЧИНУ

Кримінальний Кодекс України встановлює відповідальність за більш як 300 злочинів, тим самим стверджуючі однозначне відношення держави до цих діянь. Однак оцінка тих чи інших фактів різними особами може бути неоднаковою. Право на свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань гарантується статтею 34 Конституції. Проте частина 2 цієї статті, серед випадків правомірного обмеження цих свобод, наводить необхідність запобігання

злочинам. Президент Вірменії Серж Саргсян у промові про 100-річчя геноциду вірмен зазначив, що – «заперечення злочину – це його пряме продовження». Виходячи із цієї тези в даній роботі розглянуто питання криміналізації публічного заперечення чи схвалення злочину, як суспільно-небезпечного діяння, що посягає на авторитет закону про кримінальну відповідальність, принцип виховання населення у дусі засудження злочинної діяльності та поваги до закону, а також сприйняття суспільством цінностей правової культури, таких як: верховенство права, законність, недопустимість вчинення злочину, тощо.

Засудження певної злочинної діяльності не є принципово новим для вітчизняного кримінального права. Перш за все воно пов'язане із злочинами проти людяності, скоєними нацистським режимом в часи Другої світової війни. Безпрецедентна за масштабами жорстокість, яку особливо відчули на собі народи, визнані нацистською ідеологією «нижчими расами», до яких, відносилося населення України і СРСР, спонукала законодавця вжити заходів щодо недопустимості заперечення чи схвалення злочинів, вчинених нацистами. Так, КК Україниу статті 436¹ від 28 січня 2014 року було встановлено кримінальну відповідальність за публічне заперечення чи виправдання злочинів фашизму та виготовлення й розповсюдження матеріалів, у яких виправдовуються злочини фашистів і їх прибічників. Однак після прийняття Закону «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів...» редакція зазначеної статті змінилася, і було встановлено відповідальність за дії з символікою нацистського й комуністичного режимів та їх пропаганду. Отже, заперечення та виправдання злочинів тоталітарних режимів на сьогодні не є карним.

Слід звернути увагу на питання кримінального переслідування заперечення Голокосту. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № A/RES/61/255 засуджує «без будь-яких застережень» заперечення Голокосту як історичної події. Кримінальним Кодексом Португалії карається публічне заперечення геноциду (ст. 240), законодавство Люксембурга встановлює відповідальність за заперечення, оспорювання, виправдання злочинів нацизму та подальших фактів геноциду,

визнаних люксембурзькими чи міжнародними судами, законом від 1986 року №1187 в Ізраїлі переслідується заперечення, применшення, схвалення злочинів нацизму проти єврейського народу і людяності. В статті 354.1 КК РФ встановлено відповідальність за публічне заперечення фактів, установлених вироком Міжнародного воєнного трибуналу для суду та покарання воєнних злочинців європейських країн «Осі» та за схвалення злочинів, вказаних у вирокі.

В Україні наразі відсутня кримінальна відповідальність за заперечення Голокосту, будь-якого геноциду, воєнного злочину або злочину проти людяності. Вважаємо доцільним прийняти до уваги підхід, використаний, зокрема Російською Федерацією, Люксембургом та Францією, щодо криміналізації заперечення злочинів проти миру та безпеки людства, визнаних рішеннями міжнародних судових інстанцій. Слід зауважити, що сучасне українське законодавство визнає злочинними нацистський та комуністичний режими, однак не дає правову оцінку іншим злочинним діянням, визнаним міжнародними установами, наприклад геноциду вірмен, визнаного Європарламентом та багатьма країнами світу чи геноциду в Руанді, визнаного Міжнародним Трибуналом щодо Руанди. Таким чином, вважаємо за потрібне встановити відповідальність за публічне заперечення або схвалення злочинів проти людяності та воєнних злочинів, які визнані міжнародними або національними судовими інстанціями. Це необхідно для забезпечення виховної і превентивної функції кримінального права та недопущення відношення прийнятності до вчинення таких злочину.

Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри кримінального права № 1 НЮУ ім. Ярослава Мудрого, професор Л.М. Демидова

*Кураксіна Владислава Михайлівна,
студентка 2 курсу 3 групи
факультету підготовки кадрів для
Пенсійного фонду України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Прагнення України стати членом Європейського Союзу (ЄС) тягне за собою реформування, практично, всієї правової системи нашої держави.

З 1 вересня 2014 року вступив в силу Закон України від 23 травня 2013 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України щодо відповідальності юридичних осіб». Цим же Законом Загальну частину КК України доповнено розділом XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб». Відразу слід зупинитись на тому, що відповідно до вказаного Закону не всі юридичні особи будуть нести кримінальну відповідальність. Вичерпний перелік таких юридичних осіб визначено ст. 96-4 КК України. Нововведення до Кримінального кодексу України встановлюють також вичерпний перелік злочинів, вчинення яких є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру, а також такі заходи, що застосовуються в якості санкцій. Це такі злочини, передбачені у статтях: 209, 258-258-5, 306, 368-369-2 КК.

У зв'язку з тим, що інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб є абсолютно новим для науки і галузі кримінального права України, то виникає багато суперечливих і справедливих питань та аргументів «за» і «проти» введення такого інституту у вітчизняну систему права.

До позитивних моментів загалом можна віднести такі фактори: на компанії можна накладати штраф, який набагато більший і виходить за межі можливого штрафу, який передбачений як покарання для фізичних осіб; допомога у боротьбі із дестабілізацією економіки, включаючи зростання інфляції, корупцією, з фіктивними одноденними фірмами тощо.

Проте існує ряд суперечностей, які виникають у зв'язку з цим нововведенням, що формує позицію «проти». По-перше, відповідно до ч.1 ст. 11 КК України злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія чи бездіяльність) вчинене суб'єктом злочину, а ч. 1 ст. 18 КК України визначає суб'єктом злочину лише фізичну осудну особу. Тож виникає необхідність внести певні зміни до чинного кримінального закону. Але, визнання юридичної особи суб'єктом злочину не відповідає традиційній кримінально-правовій доктрині винної відповідальності, яка полягає в цілеспрямовано усвідомленому суб'єктивному (психічному) відношенні суб'єкта до його діяння і його наслідку, тобто наявності провини, яка може бути тільки у фізичної особи, а у юридичної особи вона відсутня. По-друге, має місце недотримання принципу особистої винної відповідальності і принципу індивідуалізації покарання. По-третє, визнання юридичних осіб суб'єктами злочинів призведе до утворення в кримінальному законодавстві двох систем принципів і підстав кримінальної відповідальності і покарання. З огляду на такі неузгодженості прийняття цього Закону може породити нові корупційні діяння з боку правоохоронних органів, оскільки не відомо, яким саме чином в ході розслідування кримінальних проваджень органами досудового розслідування буде встановлюватися та визначатися причетність саме підприємства, установи, організації до вчиненого злочину її уповноваженою особою, а також чи діяла така особа в інтересах юридичною особи чи переслідувала якусь іншу мету.

Варто погодитися, що за окремі види суспільно небезпечної діяльності навіть необхідно застосовувати різні види юридичної відповідальності. Це, в першу чергу, стосується екологічних злочинів. Але, за чинним кримінальним законом в Україні юридичні особи не є суб'єктами екологічних злочинів.

Таким чином, прийняття зазначеного Закону є, звичайно, позитивним кроком на шляху наближення України до Європи, однак він передбачає зміни, які є дещо хаотичними і безсистемними, що призводить, по суті, до руйнування основних теоретичних конструкцій в науці кримінального права. Державі слід найближчим часом вирішити проблему цю проблему.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права №2 Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Олійник Петро Володимирович

МАКСЮТЕНКО ІГОР ГЕНАДІЙОВИЧ
3 курс, 4 група, Слідчо-криміналістичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Щодо питання кваліфікації та протидії шахрайським діям з кредитними картками

Висока динаміка розвитку комп'ютерних технологій надала можливість їх застосування при вчиненні цілого ряду злочинів, у тому числі найбільш розповсюджених їх різновидів – шахрайських дій з кредитними картками або так званих кіберкрадіжок.

Ст. 190 КК України (Шахрайство) передбачає, що шахрайством є заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. Даний вид злочину може коїтись шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, що передбачено у частині третій цієї статті, і додаткової кваліфікації за статтями розділу XVI “Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку” Особливої частини КК України не потребує.

Що ж до самого поняття незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, то – це обманне використання можливостей і засобів такої техніки, пов'язане з умисним уведенням (закладанням) в її електронну систему неправдивих (завідомо помилкових) даних, що надає можливість шахраю отримати певну суму чужих грошей (наприклад, “зламування” коду електронної системи банківських операцій і введення команди на переведення певної суми грошей на поточний рахунок зловмисника). Через такого роду операції відбувається спотворення істинної інформації або вона отримує новий зміст з метою введення в оману потерпілу особу. Дуже часто цей прояв шахрайства

поєднується із вчиненням незаконних дій з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК).

Під час розслідування таких злочинів іноді виникає запитання – кому саме заподіяно шкоду ?

Як приклад, будь-які електронні кошти, які перебувають на банківських рахунках по суті є електронною (комп'ютерною) інформацією. Оскільки банківська установа володіє, користується та може розпоряджатися вказаною інформацією вона є її власником. Однак у випадку викрадення електронних грошей (шляхом дистанційного зламу банківської програми) матеріальні блага втрачає власник рахунку (вкладник), який є користувачем банківських послуг. Як бачимо зловмисник шляхом порушення права власності банку фактично завдав реальної шкоди фізичній особі.

Водночас, не завжди банки відіграють ключову роль у вчиненні кіберкрадіжок, а клієнт, який не дбає про свою безпеку, або не вміє захиститися. Банківські програми насправді достатньо захищені. Разом з тим, банк не може вирішувати проблему захисту комп'ютера свого клієнта.

Небезпечність такого злочину ще й полягає саме у тому, що всебічне запровадження електронних технологій у наше життя значно полегшує вчинення шахрайства. Хтось використовує wi-fi, який досить легко перехопити, перебуваючи поруч, хтось не піклується про антивірусний захист свого комп'ютера. Ці та інші чинники дозволяють зловмисникам заволодіти спочатку персональною інформацією, ключем, паролем, розібратися в схемі, як і скільки платежів перераховувалося, щоб для банку це було як нормальний середньостатистичний платіж, а потім підробити платіжні доручення в електронному вигляді і перерахувати гроші на інший рахунок.

Вищезазначене свідчить, що розв'язання окресленої проблематики потребує передусім реалізації банківськими установами спеціальних соціальних програм щодо навчання своїх клієнтів (користувачів банківських послуг), проведення

публічних обговорень за участю громадських організацій, органів державної влади та правоохоронних органів.

Підвищення рівня обізнаності громадян про ризики Інтернет-мережі, які можуть впливати на безпеку їх користування банківськими програмами та кредитними картками може зменшити рівень злочинності у сфері банківських послуг.

**Науковий керівник: к.ю.н, доцент кафедри кримінального права №2
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Олійник П. В.**

**Манерова Ірина Володимирівна,
студентка 2 курсу 10 факультету
НЮУ ім.Ярослава Мудрого**

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Сучасний стан розвитку України та її прагнення до інтеграції в єдиний європейський простір вимагає фундаментальних та комплексних змін у кримінально-правовій політиці держави.

Однією з найбільшактуальних проблем, що обговорюються в період проведення кримінально-правових реформ у сучасних державах світу, зокрема у пострадянських державах, є проблема кримінальної відповідальності юридичних осіб.

23 травня 2013 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» в зв'язку з яким Загальну частину Кримінального Кодексу України було доповнено розділом XIV¹, що має назву «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб».

Змінами до КК України визначено конкретний перелік підстав для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру, вичерпний перелік юридичних осіб, до яких застосовуються такі заходи,

підстав звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру, види останніх та загальні правила їх застосування.

Відповідно до ст. 96³ КК України підставами для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру є:

1) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених у ст. 209 (легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом) і 306, ч. 1, 2 ст. 368³, ч. 1, 2 ст. 368⁴, ст. 369 (пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі) і 369² (зловживання впливом) КК;

2) незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення будь-якого із злочинів, передбачених у ст. 209 і 306, ч. 1, 2 ст. 368³, ч. 1, 2 ст. 368⁴, ст. 369 і 369² КК;

3) вчинення її уповноваженою особою від імені юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених у ст. 258 – 258⁵ КК;

4) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених ст. 109, 110, 113, 146, 147, ч. 2 – 4 ст. 159¹, ст. 160, 260, 262, 436, 437, 438, 442, 444, 447 КК.

В примітці 1 до ст. 96³ визначено, що законодавець розуміє під уповноваженою особою юридичної особи, а саме службових осіб юридичної особи, а також інших осіб, які відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору мають право діяти від імені юридичної особи.

Ст. 96⁴ Кримінального кодексу розкриває перелік юридичних осіб, до яких застосовуються заходи кримінально-правового характеру. Останні можуть бути застосовані судом у випадках, що передбачені п. 1 – 4 ст. 96³ КК України.

Разом з тим, у ст. 96⁵ передбачені підстави для звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру.

Слід зазначити, що застосувати до юридичної особи загальновідому міру покарання у вигляді позбавлення чи обмеження волі неможливо. Проте

законодавцем (ст. 96⁶) визначено три види заходів кримінально-правового характеру, що можуть застосовуватися до юридичних осіб.

Зокрема, це: штраф, конфіскація майна та ліквідація. При чому, штраф та ліквідація можуть застосовуватися лише як основні заходи кримінально-правового характеру, а конфіскація майна – лише як додатковий (ч. 2 ст. 96⁶ Кримінального Кодексу України).

Варто зазначити, що суд застосовує штраф виходячи з двократного розміру незаконно одержаної неправомірної вигоди (ст. 96⁷ КК). Одночасно, з урахуванням майнового стану юридичної особи суд може призначити штраф із розстрочкою виплати певними частинами на строк до трьох років.

Конфіскація майна, відповідно до ст. 96⁸, полягає у примусовому безоплатному вилученні у власність держави майна юридичної особи і застосовується судом у разі ліквідації юридичної особи згідно з Кодексом. Найбільш суворим видом заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є ліквідація підприємства, яка застосовується судом лише у разі вчинення її уповноваженою особою будь-якого із злочинів передбачених ст. 109, 110, 113, 146, 147, 160, 260, 262, 258-258-5, 436, 436-1, 437, 438, 442, 444, 447 КК України. Подальша ліквідація підприємства здійснюється в порядку, що передбачений Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15.05.2003 року.

При застосуванні до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру судом враховуються ступінь тяжкості вчиненого її уповноваженою особою злочину, ступінь здійснення злочинного наміру, розмір завданої шкоди, характер та розмір неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою, вжиті юридичною особою заходи для запобігання злочину.

Відповідно до Прикінцевих положень Закону «Про внесення змін до...» від 23.05.2013 р. на Кабінет Міністрів України покладено необхідність внесення на розгляд Верховної Ради України пропозицій щодо приведення законодавчих актів у відповідність із цим Законом.

Отже, для реалізації в Україні концепції кримінальної відповідальності юридичних осіб потрібна комплексна зміна величезної кількості нормативно-правових актів та правосвідомості суспільства в цілому. Однак, можна з впевненістю сказати, що перші кроки на цьому шляху успішно зроблені.

*Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального права №2
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Олійник П.В.*

МОГІР ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ
*4 група 3 курс Слідчо-криміналістичний
інститут
Національний юридичний університет ім.
Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ БЕЗПОРАДНОГО СТАНУ ПРИ ЗГВАЛТУВАННІ

У науковій літературі немає однозначної точки зору з приводу того, що вважати безпорадним станом. Звертаючись до судової практики та роз'яснення Верховного Суду України, постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 р. № 5 “Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи” визначає безпорадним стан, коли потерпіла особа внаслідок малолітнього чи похилого віку, фізичних вад, розладу психічної діяльності, хворобливого або непритомного стану або з інших причин не могла розуміти характеру та значення вчинюваних з нею дій або не могла чинити опір. Проте таке визначення є досить дискусійним та викликає низку питань, на яких слід зупинитися більш докладно.

Безпорадний стан можна розглядати з позиції кількох критеріїв. Юридичним критерієм є факт вчинення щодо потерпілого дій, що передбачені Кримінальним кодексом як злочин. Згвалтування є умисним злочином, тобто особа передбачає та бажає настання суспільно небезпечних наслідків, тобто задоволення статевої пристрасті всупереч волі потерпілої особи. Проте виникає питання щодо ситуації, коли особа не усвідомлювала, що потерпіла перебуває в безпорадному стані, але

могла і повинна була це усвідомлювати. У даній ситуації немає прямого умислу на скоєння зґвалтування.

З цього випливає, що якщо особа не повністю, а лише обмежено усвідомлювала характер та значення скоюваних щодо неї дій або чинила опір, то її стан не є безпорадним. Таким чином, злочин, який був щодо неї скоєний, не є злочином через те, що у диспозиції ст. 152 КК України закріплено три способи вчинення зґвалтування, перелік яких є вичерпний. І під жоден із них така ситуація не підпадатиме.

Психологічним критерієм визначення безпорадного стану можна назвати наступне. Внаслідок певних психічних вад чи дії наркотичних або лікарських засобів особа може усвідомлювати характер та значення вчинюваних із нею дій чи намагатися чинити опір, проте не в повному обсязі. Таку ситуацію можна сформулювати як повну або суттєво обмежену відсутність у потерпілого здатності усвідомлювати вчинювані з ним дії та/або опиратися їм.

Обмежуючим здатність до опору фактором може бутитакже емоційна блокада вольових дій внаслідок виникнення афекту, страху в особі з певною психічною акцентуацією. Це є важливим з тієї точки зору, що зґвалтування може бути вчинене під впливом навіювання, коли потерпіла особа не усвідомлює істинного характеру і значення таких дій, а сприймає їх, наприклад, як частину лікувальної процедури або як елемент репетиції майбутньої ролі тощо.

З медичної точки зору, критерієм для визначення безпорадного стану є хворобливі розлади психічної діяльності (психічний компонент) та інші хворобливі стани (соматичний або фізичний компонент), які істотно обмежують або повністю позбавляють особу здатності до фізичних дій. У розтлумаченні безпорадного стану з позиції “розуміння” вчинюваних дій не слід випускати з уваги різні психічні відхилення. Хворі особи, які перебувають у маніакальному стані, можуть не лише розуміти характер та значення дії, вчинюваних щодо них, але і охоче всіляко їм сприяти, незважаючи на те, що юридично вони перебувають у безпорадному стані.

З урахуванням вищевикладеного можна зробити наступні висновки. У науковій літературі немає однозначного та загальноприйнятого визначення цього поняття. Зважаючи на положення, які зазначені вище, можна вивести поняття безпорадного стану як зумовлену фізичними чи психічними вадами або дією психотропних, наркотичних, лікарських чи інших засобів нездатність або обмежену здатність особи усвідомлювати характер та значення вчинюваних щодо неї дій та/або чинити опір, тоді як злочинець міг і повинен був усвідомлювати, що потерпіла особа перебуває саме в такому стані.

Науковий керівник – к.ю.н., доцент кафедри кримінального права Олійник П.В.

Нагула О.В.

Студентка 10 факультету, 2 курсу

Національного юридичного університету ім.

Я. Мудрого

Тенденція до гуманізації кримінального законодавства

Відомо, що кримінальне право є матеріальною галузю публічного права в національній системі права будь-якої країни. У свою чергу, воно являє собою одночасно підсистему або систему меншого порядку в порівнянні із національною системою права. Характерними рисами системи є її розвиток, удосконаленн, взаємодія з іншими елементами та із зовнішнім середовищем. Гуманізація кримінального законодавства на сучасному етапі розвитку національної державності є об'єктивною необхідністю, зумовленою політичними, економічними, організаційними, світоглядними, духовними змінами у суспільному житті. Крок за кроком законодавець запроваджує певні новації у кримінальному законодавстві, що торкаються криміналізації та педалізації суспільно-небезпечних діянь, встановлює нові кримінальні покарання, що не пов'язані із позбавленням засудженого особистої свободи, передбачає новітні способи вирішення кримінально-правових конфліктів, що забезпечують повне відшкодування потерпілому заподіяної фізичної, майнової, моральної та іншої шкоди тощо.

Гуманізація має означати прагнення до максимально повного втілення у

КК України принципу гуманізму як засадничого положення кримінального права. Це і повинно стати головною метою гуманізації кримінального законодавства України. Принцип гуманізму сьогодні визначено безпосередньо у КК Російської Федерації, Федеративної Республіки Німеччини, Польщі та інших європейських держав. Якщо скористатися дефініціями законів інших держав, можна дійти до висновку, що і у КК України так само принцип гуманізму має означати таке: 1) кримінальне законодавство забезпечує охорону людини, зокрема її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки, як найвищої соціальної цінності; 2) особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання, необхідне і достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів; 3) покарання та інші кримінально-правові заходи, що застосовуються до особи, яка вчинила діяння, передбачене цим Кодексом, не можуть мати своїм змістом завдання фізичних страждань або приниження людської гідності.

Тенденція до гуманізації кримінального законодавства, започаткована КК 2001 р., знайшла своє подальше продовження у прийнятому 15 квітня 2008 р. Законі України № 270-VI «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності», який набув чинності 7 травня 2008 р. і яким було внесено зміни і доповнення у понад 90 статей КК.

Завдання гуманізації у згаданому Законі вирішено у декількох напрямках, серед яких і питання чинності в часі закону про кримінальну відповідальність (ст. 5 КК), і розширення меж застосування інституту звільнення від кримінальної відповідальності (ст. 45 і 46 КК), і пом'якшення кримінально-правових заходів впливу щодо неповнолітніх (ст. 97, 102, 104 КК), і зміни цілої низки санкцій статей Особливої частини КК за рахунок доповнень їх видами покарань, не пов'язаними з позбавленням волі, через те, що у процесі застосування КК 2001 р. з'ясувалося, що в санкціях норм, які встановлюють відповідальність за злочини невеликої і середньої тяжкості недостатньо були передбачені нові види покарань – громадські роботи та арешт. Так, чисельність осіб, які знаходяться за ґратами у

зв'язку з обранням відповідного запобіжного заходу, зменшилась більше ніж на третину. На домашній арешт припадає 11% від обраних запобіжних заходів. Суттєво зменшилась кількість дій щодо втручання втручання в приватне життя громадян (обшуки, затримання, негласні слідчі дії), наближається до 15% частка проваджень, які завершуються угодою, тобто в умовах, які сторони вважають такими, що відповідають їхнім інтересам.

Гуманізація передбачається через запровадження нових інститутів у вітчизняне законодавство, зокрема, такого як кримінальний проступок, основне завдання якого полягає у мінімізації криміналізації суспільства. Але наразі поняття «кримінальний проступок» у КПК та КК відсутнє, однак детально описана процедура розгляду таких правопорушень, у тому числі й процедура спрощеного провадження. Досудове розслідування кримінальних проступків (дізнання) здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування. Під час досудового розслідування кримінальних проступків не допускається застосування запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту, застави або тримання під вартою.

Опрацювавши дану тему хочемо навести власні пропозиції щодо гуманізації кримінального законодавства, а саме: розширити перелік обставин, що виключають злочинність діяння; зменшити максимальний строк позбавлення волі для неповнолітніх, декриміналізувати низку злочинів невеликого ступеня тяжкості; значно посилити кримінально-правовий статус потерпілого від злочину, а також свідків; запровадити передові види покарань (приміром, реституцію, вчинення дій щодо повідомлення потерпілих, конфіскацію замінних цінностей тощо), а також заходи безпеки (приміром, дистанційний нагляд, домашній арешт, депортацію, інформування громадськості про злочинців, позбавлення додаткових вигод, пільг і привілеїв для осіб, що вчинили злочини).

Отже, наразі питання гуманізації кримінального законодавства все більше перебуває у центрі уваги не тільки фахівців-учених, працівників правозастосовних органів, а й законодавця. Необхідність гуманізації кримінальної відповідальності назріла вже давно й є очевидною та обґрунтованою. Можна беззаперечно

констатувати, що ціла низка положень КК України на сьогодні містить ідеї гуманізації кримінальної відповідальності Але цього досить мало. Тому необхідно продовжувати здійснювати гуманізацію кримінального законодавства України.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального права № 2 НЮУ ім. Я. Мудрого - Олійник П.В.

Пруднік Антон Вікторович

4 група 3 курс Слідчо-криміналістичний інститут

Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ

Транспортний засіб – як колись кінь, так і автомобіль на сьогодні – завжди був спокусливим предметом викрадення. Історія всіх слов'янських народів знає такий злочин, як конокрадство. У законодавстві всіх країн були норми про відповідальність за викрадення коня і суворе за це покарання, бо до виникнення першого автомобіля його заміняв кінь. Не виняток і наша держава.

Звичайно, відповідальність за конокрадство розпочалася ще за часів Київської Русі. Так, норми Руської правди (коротка редакція) передбачали відповідальність за крадіжку коня, який належав князеві чи смердові, а також за крадіжку коней групою осіб. Цікавим є і той факт, що норми Руської правди, а саме ст. 12, передбачали відповідальність за самовільне використання чужого коня: “Аще кто поедеть на чюжем коне, не прошав его, то положити 3 гривне”.

Не можна не згадати “Уложение о наказаниях уголовных и исправительных” 1885 р. Саме воно передбачало низку статей про відповідальність за викрадення коней. Якщо було визначено, що особа займається конокрадством у виді промислу, то вона карається позбавленням всіх особистих і за станом присвоєних йому прав і переваг, передачею у виправне арестантське відділення першого, другого чи третього ступеня.

Покарання за викрадення коня передбачалося “Уголовним уложением” 1903 р. Стаття 585 цього Укладення встановлювала відповідальність за викрадення коня особою, яка займалася конокрадством у виді промислу, і таке діяння каралося відправленням до виправного дому на строк не менше трьох років.

Кримінально-правова охорона коней тривала і після жовтневих подій в Росії 1917 р., оскільки кількість викрадень коней не зменшувалася. Відповідальність за викрадення коней була зазначена в Кримінальному кодексі України 1922 р. та Кримінальному кодексі 1927 р.

Століттями тривала ця нескінченна війна за коней. Закінчилася вона лише тоді, коли коней замінив автомобіль. Це сталося в Україні після Другої світової війни.

Кримінальний кодекс України 1960 р., який почав діяти з 1 квітня 1961 р., не мав статей про відповідальність за викрадення коней і викрадення автомобілів чи інших механічних транспортних засобів. До прийняття Верховною Радою України ст. 215-3 Кримінального кодексу в кримінальному законодавстві не було спеціальної статті, яка передбачала б кримінальну відповідальність за угон автотransпортних засобів. Ця обставина змушувала слідство і суди протягом багатьох років використовувати інститут аналогії закону. Тому й кваліфікувалися дії винних у незаконному заволодінні чужим транспортним засобом як хуліганство або як крадіжка чи самоправство.

Уперше в Україні кримінальну відповідальність за незаконне заволодіння чужим транспортним засобом було встановлено 1968 р. і Кримінальний кодекс України був доповнений ст. 215-3: “Угон транспортних засобів”. Таким чином, залежно від мети незаконного заволодіння чужим транспортним засобом злочин кваліфікувався як крадіжка або як угон.

Вирішальним кроком стало впровадження ст. 289 Кримінального кодексу України, прийнятого Верховною Радою України 5 квітня 2001 р. і введеного в дію з 1 вересня 2001 р.

Стаття 289 КК України називається “Незаконне заволодіння транспортним засобом”. Злочин становить незаконне заволодіння транспортним засобом з будь-

якою метою, також додається визначення поняття цього злочину і вказується, що незаконним заволодінням транспортним засобом визнається вчинене умисно, з будь-якою метою протиправне вилучення будь-яким способом транспортного засобу у власника чи користувача всупереч їх волі.

Таке визначення головних ознак злочину, передбаченого ст. 289 Кримінального кодексу України, безсумнівно, сприятиме охороні автотранспортних засобів від незаконного заволодіння ними.

Науковий керівник – доцент кафедри кримінального права Олійник П.В.

Пустовойт Карина Віталіївна
*студентка Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

Порівняльна характеристика кримінальної відповідальності за порушення авторського права у США та Україні

Сучасна світова економіка характеризується зміщенням акцентів у напрямках економічного розвитку держав. У зв'язку з цим пріоритет становлять інтелектуальні надбання нації, наукові досягнення, що поступово випереджають значущість засобів виробництва і природних ресурсів. Внаслідок цього зростає обсяг торгівлі правами інтелектуальної власності і ліцензіями на здійснення цих прав, а отже виникає потреба посилення кримінально-правового захисту від зловживання даними правами.

Належний захист авторського права і суміжних прав, як інституту права інтелектуальної власності, на сьогоднішній день є гострою проблемою нашого суспільства, адже збереженню інтелектуального капіталу української держави загрожує високий рівень піратства та недосконалий механізм кримінально-правового впливу щодо осіб, які вчиняють злочин у сфері авторського права і суміжних прав.

Спираючись на досвід Сполучених штатів Америки, які за тривалий час напрацювали дієвий та ефективний механізм кримінально-правової охорони авторського права, можна зробити його порівняльний аналіз з українською

моделлю та сформулювати пропозиції щодо вдосконалення національного кримінального законодавства у цій сфері.

В США кримінальні санкції за порушення авторського права знаходять своє втілення у Кодексі законів США, а саме у Законі про авторське право 1976 р. і Законі про авторське право цифрової доби 1998р. В них сформульовані 4 головних елементи для настання кримінальної відповідальності за порушення авторського права: 1)чинність авторського права; 2) порушення його обвинуваченим; 3)умисність такого порушення; 4)кількість неправомірних примірників твору має перевищувати граничний поріг,передбачений для певного виду злочину. В Україні же дії, що визнаються злочинами у сфері авторського права і суміжних прав, сформульовані у ст.176 ККУ та зазначається, що обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони має бути матеріальна шкода у значному/великому/особливо великому розмірі. В цьому і полягає головна відмінність американського законодавства від українського – у першому випадку рівень санкції залежить від кількості відтворених неправомірних примірників твору протягом певного періоду часу,розміру заподіяної правопорушенням матеріальної шкоди,рецидивізму і комерційних цілей,а у другому – лише від завданої матеріальної шкоди,тобто в українському законодавстві матеріальна шкода як підстава кримінальної відповідальності - це шкода заподіяна тільки майновим правам суб'єктів авторського права, а у Сполучених Штатах як майновим так і немайновим правам. Тому,наприклад, з огляду на шкоду, яка завдається через безкоштовне незаконне поширення в мережі Інтернет копій комп'ютерних програм, літературних,наукових творів,фільмів та вчинення інших дій,які порушують авторське право, необхідне вдосконалення положення про те, що відповідальність за ст. 176 ККУ наставатиме незалежно від розміру заподіяної шкоди.

Ще однією відмінністю є більш жорстка санкція за вчинення порушення авторського права у Сполучених Штатах Америки, де максимальний штраф може становити 1 млн.\$, а найбільший строк позбавлення волі – 10 років, що за американською системою класифікації злочинів є фелонією класа С, або тяжкий

злочин за українським законодавством. В Україні максимальний розмір санкції за порушення авторського права становить штраф від 2 до 3 тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян (34000 – 51000 грн) або позбавлення волі на строк від 3 до 6 років і тому, за статтею 12 ККУ їх можна віднести до злочинів середньої тяжкості.

Проте, на мою думку, сьогоднішній стан правового регулювання відносин права інтелектуальної власності в Україні не є достатньо розвинутим для того, щоб посилювати санкцію за злочин, передбачений ст. 176 ККУ. Із вдосконаленням національного законодавства і превентивних механізмів захисту охорони прав інтелектуальної власності, а також цивільно-правової і адміністративно-правової відповідальності за порушення даних прав, можна буде замислюватись і про посилення кримінальної відповідальності.

Наявна різниця і за суб'єктом складом злочину. Так, українське законодавство передбачає, що суб'єктом цього злочину може бути будь яка фізична осудна особа, яка досягла 16 років до дня вчинення злочину, а американське, що суб'єктом цього злочину також може бути і юридична особа. Із розширенням суб'єктного складу, основною можливою мірою покарання для юридичної особи, за злочини проти прав інтелектуальної власності в Україні, може стати грошове стягнення, а також додаткові покарання у вигляді конфіскації піратських копій та конфіскація технічних засобів, призначених для видалення засобів захисту від порушення авторських прав.

В контексті цього, слід також зазначити, що приклад світової спільноти, яка шляхом міжнародного співробітництва у сфері охорони прав інтелектуальної власності і криміналізації у національному законодавстві дій з обходу технологічних засобів захисту авторського права, має стимулювати Україну запровадити у ст. 176 Кримінального Кодексу ще одне діяння, яке порушує авторське право і суміжні права.

Отже, склад злочину, передбаченого ст. 176 ККУ, за порушення авторського права в Україні, порівняно з досвідом Сполучених Штатів Америки, не є досконалим і потребує суттєвого доповнення. Дане питання можливо вирішити

лише шляхом реформування національного законодавства відповідно до вимог Євроінтеграції та врахувавши досвід ,розвинутих у цій сфері, світових держав.

Науковий керівник: **Горностаї А.В.**, *аспірант кафедри Кримінального права №1 НЮУ ім. Ярослава Мудрого.*

Ріпка Вячеслав Іванович

4 група 3 курс Слідчо-криміналістичний інститут Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ АБО ІНША НЕЗАКОННА УГОДА ЩОДО ЛЮДИНИ

Торгівля людьми – це злочин, який грубо порушує закріплені та гарантовані Конституцією України права на свободу, честь і гідність людини. Кожен рік у світі близько чотирьох мільйонів людей стають жертвами торгівлі людьми.

Суттєве поширення цього злочину в Україні спонукало законодавців до рішучих заходів щодо протидії торгівлі людьми. У березні 1998 р. Кримінальний кодекс України було доповнено ст. 124 “Торгівля людьми”. Проте норма мала суттєві недоліки. Незначна кількість порушених кримінальних справ за ст. 124 КК України 1960 р. (з 1998 по 2000 рр. лише 55 справ) за значної фактичної поширеності торгівлі людьми засвідчила необхідність удосконалення кримінального законодавства про відповідальність за торгівлю людьми.

У КК України 2001 р. норму про відповідальність за торгівлю людьми було закріплено у ст. 149. Ця норма теж має певні недоліки, проте, у порівнянні з попередньою, сформульована більш вдало.

Поширеність торгівлі людьми, недосконалість кримінального законодавства щодо відповідальності за неї зумовлюють актуальність вивчення цього ганебного явища, яке виникло у стародавні часи і до сьогодні продовжує існувати, модифікуючись у більш сучасні форми. Проведене дослідження кримінальної відповідальності за торгівлю людьми дозволяє сформулювати такі загальні основні висновки, що мають як теоретичне, так і практичне значення.

Основним безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що забезпечують свободу, честь та гідність людини. Додатковим факультативним безпосереднім об'єктом складу злочину, передбаченого ст. 149 КК України, є відносини, пов'язані зі здоров'ям людини, її життям, встановленим порядком здійснення посадовими особами своїх повноважень, зі встановленим порядком перетинання державного кордону, а також з правом дитини виховуватися в сім'ї з батьками та з правом батьків виховувати свою дитину.

Суб'єктивна сторона торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини характеризується ознаками вини, мети та мотиву.

Вина при вчиненні цього злочину може бути лише у формі прямого умислу, зміст якого полягає в тому, що особа усвідомлює суспільну небезпечність вчиненого діяння і бажає вчинити саме так.

Спеціальною метою торгівлі людьми або здійснення іншої незаконної угоди щодо людини є експлуатація людини, що прямо вказано в диспозиції кримінально-правової норми. Суть терміну "експлуатація" в контексті статті 149 КК України викладена у примітці 1 до неї і полягає в тому, що "під експлуатацією людини розуміється всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусова праця або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусова вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо".

Така ознака суб'єктивної сторони складу злочину, як мотив, прямо не зазначена в диспозиції ст. 149 КК України, але вона витікає зі змісту кримінально-правової норми. Видається, що мотивом вчинення цього злочину є користь, оскільки винний, переслідуючи мету експлуатації людини, керується корисливими спонуканнями.

Суб'єктом цього злочину може бути будь-яка фізична, осудна особа, яка досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність – 16 років, незалежно від її статі та громадянства.

Торгівля людьми або здійснення іншої незаконної угоди щодо людини можуть бути вчинені як із переміщенням потерпілого через державний кордон України, так і без такого переміщення. Якщо зазначені діяння супроводжуються незаконним переправленням осіб через державний кордон України, вони додатково кваліфікуються ще й за ст. 332 КК України.

Таким чином, в Україні має створюватися така юридична база для захисту прав, свобод, інтересів громадян, потерпілих від торгівлі людьми, яка відповідає міжнародним вимогам і стандартам прав людини, забезпечувала б реалізацію прав кожної особи та контроль за виконанням законодавства щодо їх охорони.

Науковий керівник – к.ю.н. доцент кафедри кримінального права Олійник П.

Ручкін В.Р.

*факультет підготовки кадрів для
Пенсійного фонду України, II курс,
Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого*

Кримінальна відповідальність юридичних осіб

Прагнення України інтегруватись у Європейську спільноту неминуче тягне за собою реформування практично всього вітчизняного законодавства, і кримінальне право не є винятком. Такі реформи не завжди є корисними, адже при цьому майже ніколи не враховуються особливості та традиції національної правової системи.

У різних країнах питання про кримінальну відповідальність вирішується по-різному. В одних країнах суб'єктом злочину традиційно може бути лише фізична особа, в інших - як фізична, так і юридична. 23 травня 2013 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» (Далі-Закон). Так, відповідно до Закону, кримінальна відповідальність поширюється на установи, підприємства та організації.

Питання щодо поширення кримінальної відповідальності на юридичних осіб є, на сьогодні, одним із найгостріших і найсуперечливіших. Закон набрав чинності ще у вересні 2014 року, однак, його норми ще й досі не адаптовані до вітчизняного законодавства, особливо до Кримінального кодексу, окрім доповнення цим же Законом Загальної частини Кодексу розділом XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб». Так, на мою думку, норми Закону суперечать основним засадам кримінального права України, зокрема, принципу особистої відповідальності та принципу винної відповідальності особи.

Також, після набрання Законом чинності, повинно було відбутись розширення суб'єктів злочину, яким, відповідно до статті 18 Кримінального кодексу України є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність. Як відомо, однією з обов'язкових ознак суб'єкту злочину є осудність. Так, осудною визнається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними. Тож, визначення осудності щодо юридичної особи є неможливим з огляду на те, що не дуже зрозуміло, як юридична особа може усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними, адже вона фізично існує лише на папері і є сукупністю оргтехніки і меблів, а керування здійснюється людьми. Також, як правило, до юридичних осіб застосовуються заходи матеріального характеру і всі спори вирішуються у рамках інших галузей права.

Окрім того, навіть існуючі зрушення, а саме, доповнення Кримінального кодексу розділом XIV-1 є недосконалим. Гарним прикладом може бути ст. 369 КК України «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі». Так, у контексті даної статті, не зрозуміло, як юридична може дати чи отримати неправомірну вигоду, адже йдеться про діяльність конкретних осіб, яка вчиняється в інтересах юридичної особи. Наведений закон посилається на необхідність реалізації та дотримання ратифікованих Європейських конвенцій та рекомендацій по боротьбі з тероризмом та відмиванням коштів, однак, при цьому

до законопроекту не було додано тексту жодної із перелічених рекомендацій, якими би підтверджувалася нагальна необхідність запропонованих проектом змін. Також, міжнародно-правові документи не вимагають встановлення для юридичних осіб саме кримінальної відповідальності.

Зрозуміло, що кримінальна відповідальність юридичних осіб у інших країнах, таких як: Англія, США, Канада, Австралія знайшла своє місце вже декілька останніх десятиліть, але для реалізації в Україні концепції кримінальної відповідальності юридичних осіб потрібна комплексна зміна як великої кількості нормативно-правових актів, так і правосвідомості нашого суспільства. Важливим аспектом адаптації Закону є, відповідно до Прикінцевих положень цього Закону, діяльність Кабінету Міністрів, на який покладено внесення на розгляд Верховної Ради України пропозицій щодо приведення законодавчих актів у відповідність із цим Законом, однак вона потребує подальшої активації та вдосконалення.

*Терехова Дар`я Вячеславівна,
Студентка 2 курсу, 10 факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ЗНЯТТЯ СУДИМОСТІ

Судимість – правовий стан особи яка вчинила злочин, засудженої до певного покарання, при якому ряд її прав обмежується. Так, наприклад, така особа не може володіти вогнепальною зброєю, бути усиновлювачем, обиратися в державні органи, займати деякі посади і т.д.

Стан судимості завжди пов'язаний із застосуванням відповідної міри кримінальної відповідальності, призначеної особі за вироком суду за вчинений ним злочин. Однак суть судимості полягає саме в тому, що вже й після відбуття призначених заходів (їх виконання) особа, як правило, залишається протягом певного періоду часу в особливому правовому становищі, що не дозволяє їй повною мірою реалізовувати свої права і яке породжує небажані для неї правові наслідки, пов'язані з певними обмеженнями її прав і свобод.

Проте, нас цікавить питання: а як же зняти судимість? Кримінальний кодекс передбачає таку можливість. Якщо особа після відбуття покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі зразковою поведінкою і сумлінним ставленням до праці довела своє виправлення, то суд може зняти з неї судимість до закінчення строків, регламентованих Кримінальним Кодексом України (далі – ККУ). Зняття судимості допускається лише після закінчення не менш як половини строку погашення судимості.

Відповідно до ч. 2 ст. 91 ККУ:зняття судимості до закінчення строків, зазначених у статті 89 ККУ, не допускається у випадках засудження за умисні тяжкі та особливо тяжкі, а також корупційні злочини.

Не вважаються такими, що відбували покарання у вигляді позбавлення волі або обмеження волі, засуджені, яким відповідно до закону ці покарання замінювалися на інші або щодо яких застосовувалося звільнення від покарання, звільнення від відбування покарання з випробуванням чи заміна цих покарань більш м'якими. Дострокове зняття судимості не застосовується до:

1) військовослужбовців, яким позбавлення волі на строк до двох років замінено на тримання у дисциплінарному батальйоні на цей же строк;

2) звільнених від відбування покарання з випробуванням:а) на підставі ст. 75 КК (за умови, що вони успішно пройшли випробування і не направлялися для відбування призначеного покарання);б) вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, на підставі ст. 79 КК (якщо вони не направлялися для відбування покарання згідно з вироком суду);

3) звільнених від покарання:а) у вигляді позбавлення волі або обмеження волі у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку (ст. 80 КК);б) унаслідок бездоганної поведінки і сумлінного ставлення до праці осіб, яких на час розгляду справи в суді не можна вважати суспільно небезпечними (ч. 4 ст. 74);

4) осіб, яким невідбута частина покарання у вигляді позбавлення волі чи обмеження волі замінена відповідно до ст. 82 КК або ж на підставі акта амністії чи помилування на більш м'яке покарання. Це не поширюється на осіб, яким

позбавлення волі було замінено на обмеження волі — судимість з них може бути знята достроково;

5) звільнених від відбування покарання: а) вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 83 КК); б) за хворобою (ст. 84 КК).

Такими чином, ст. 91 застосовується щодо осіб, яким за вироком суду було призначене покарання у виді позбавлення або обмеження волі, і вони реально відбували його. При цьому не має значення, повністю було відбуте призначене покарання чи особа відбула його частково, будучи звільненою достроково з підстав, передбачених законом. Особи, які відбули інші покарання, не мають права на дострокове зняття судимості. Строк погашення судимості після відбування покарань у вигляді штрафу, виправних робіт або арешту становить лише один рік. Скорочувати цей незначний термін закон вважає недоцільним, оскільки один рік — це мінімальний строк, протягом якого можна переконатися у виправленні засудженого.

Зняття судимості проводиться тільки в тому випадку, якщо поведінка особи, яка звернулася з клопотанням, була бездоганною. Поняття «бездоганної поведінки» законодавцем не розкрито. Але при прийнятті рішення суд може брати до уваги наявність адміністративних правопорушень, відшкодування шкоди, заподіяної у зв'язку з вчиненням злочину та ряд інших обставин. Зняття судимості, на відміну від її погашення, відбувається не автоматично. Особа вважається такою, що не має судимості, яка з неї знята, з моменту набрання чинності відповідною постановою суду. Судимість може бути достроково знята і на основі актів амністії чи помилування. В такому випадку дотримання вимог, встановлених в ч. 1 і 2 ст. 91 ККУ, не вимагається. Наслідком зняття судимості, як і її погашення, є припинення дії всіх її правових наслідків як кримінально-правового характеру, так і загальноправових (КПК ст. 414).

Судимість як факт засудження особисудом можна розглядати з різних боків: це риси біографії людини, яка можливо, буде супроводжувати її все життя і навіть залишиться в пам'яті нащадків, незважаючи на те, що судимість погашена чи достроково знята і вже не має правового значення. У даному разі

судимість має абсолютний характер: вона за перебігом строків і умов, передбачених законодавством, може втратити своє правове значення, але позбутися самого факту засудження, а отже, і судимості неможливо.

Ступінь страху перед особою, яка судима (навіть, коли судимість погашена або знята), є мірилом рівня свідомості суспільства до судимості як явища взагалі. Це вже гостра соціальна проблема. Вирішити її шляхом тільки толерантного ставлення населення до колишніх в'язнів, навряд чи можливо. Реальний шлях: максимально розумна декриміналізація, більш широке використання державою диспозитивних методів реагування на суспільно-небезпечні прояви, адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів та ін.. Не вчиняйте злочини і не руйнуйте своє життя.

*Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального права №2
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Олійник П.В.

Шевченко Ярослав Сергійович
*студент 3 курсу Слідчо-криміналістичного
інституту
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ У ЗАКОНОДАВСТВІ ПИТАНЬ ЩОДО ЕКСПЛУАТАЦІЇ ДІТЕЙ

Проблема захисту дітей від експлуатації та злочинів, які можуть загрожувати їх життю та здоров'ю, є досить актуальною, тому що за даними МВС кількість порушень за кожний з перелічених злочинів зростає щороку. Так, у 2015 р. в Україні було зареєстровано 15 злочинів – за ст. 150 “Експлуатація дітей”, 75 злочинів за ознаками ст. 155 КК “Статеві зносини з особою, яка не досягла повноліття”, 282 злочини – за ст. 156 “Розбещення неповнолітніх”, 2285 – за ст. 304 “Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність”.

Злочини, щодо експлуатації дітей шляхом використання їх праці, яка може завдати шкоди здоров'ю, фізичному розвитку або освітньому рівню неповнолітніх, передбачені ст. 150 КК, а ст. 43 Конституції України вказує, що використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для здоров'я роботах

забороняється. Також правовий статус дітей в Україні закріплюється низкою законів та підзаконних актів: Закон “Про охорону дитинства”, Конвенція ООН про права дитини, Факультативний протокол щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії, Додатковий протокол про запобігання і припинення торгівлі людьми, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, а також Конвенція Міжнародної організації праці щодо заборони та прийняття негайних заходів для усунення найтяжчих форм дитячої праці тощо.

Існує перелік таких видів злочинних діянь проти дітей в Україні: 1) сексуальна експлуатація, використання праці неповнолітніх у порнобізнесі, у тому числі з незаконним вивезенням дітей за кордон (ст. 146, 149, 300, 301, 303 КК); 2) втягування неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304 КК); 3) використання праці неповнолітніх на роботах із шкідливими умовами, підземних роботах; 4) залучення неповнолітніх до нічних, надурочних та робіт у вихідні дні; 5) примушення підіймати чи переміщувати важкі предмети; 6) призначення неповнолітнім низької оплати праці; 7) злісне невиконання обов’язків по догляду за дитиною.

Проблема праці дітей, поширення її незаконних форм є досить актуальною на сьогоднішній день. Згідно до результатів проведених в Україні наукових досліджень середній вік початку трудової діяльності дітей у країні становить 12 років і тільки 50,4 % працюючих дітей досягли 15 років – мінімального віку прийняття на роботу згідно з Кодексом законів про працю. 45 % працюючих дітей мотивують свою трудову діяльність бажанням мати власні гроші, 38 % – важким матеріальним становищем сім’ї, 17 % розглядають свою трудову діяльність як засіб отримання професійного досвіду.

Сексуальна експлуатація найганебніше порушення прав дитини, злочин, під яким розуміються різного характеру сексуальні дії з неповнолітніми. Україна є одним із лідерів в Європі за обсягами використання дітей у порноіндустрії, винною цьому є економічні, соціальні проблеми та корупція – наголошують світові експерти. Рада Європи розпочала проект допомоги Україні щодо

подолання сексуальної експлуатації дітей та кібер-злочинності. За останній рік в Україні за створення та поширення порнографії порушено 900 карних справ, але насправді результат є незадовільним, тому що таких злочинів набагато більше.

На мою думку, для вирішення проблеми захисту дітей від експлуатації: а) розвивати правову базу захисту дітей від злочинних посягань; б) підвищувати рівень правової освіти населення з питань захисту дітей; в) змінити відносини між неповнолітніми та правоохоронцями і соціальними працівниками. Обидві групи суб'єктів повинні проходити спеціальне навчання по роботі з різними категоріями неповнолітніх; г) посилити кримінальну відповідальність за дані злочини; д) внести зміни до ст. 301 КК України. Доцільно, аби “примушення”, як кваліфікуючу ознаку, було вилучено. Це розширить діапазон застосування статті і посилить відповідальність сутенерів, сексуальних експлуататорів, які більше не зможуть посилатися на “угоду” і “добровільність” участі дітей в їх кримінальному бізнесі; е) підвищувати кваліфікацію працівників поліції в питаннях пов'язаних з виявленням дитячої порнографії в Інтернеті та проведення постійного моніторингу веб-сторінок українських провайдерів для виявлення компаній та фізичних осіб, що займаються розробкою, розповсюдженням та рекламою дитячої порнографії; є) підвищувати рівень знань дітей з даної теми в навчальних закладах.

Забезпечення законодавчих та інших заходів, покликаних удосконалити правове регулювання та встановити відповідальність за злочини, пов'язані з експлуатацією дітей, підвищить рівень захисту і допомоги дітям, які постраждали від цього небезпечного явища, посилять дію міжнародних конвенцій, що мають за мету боротьбу зі злочинами проти неповнолітніх.

Секція трудового права та права соціального забезпечення

Андрейкович В.Р.

*НЮУ імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України,
студент 2 курсу 1 групи*

Актуальні питання працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснювалась за державним замовленням

Обов'язкове відпрацювання не менше 3-х років випускниками вищих навчальних закладів, що здобули освіту за державним замовленням, встановлювалося частиною 2 ст. 52 Закону України від 23.05.1991 № 1060-ХІІ «Про освіту». Із прийняттям 01.07.2014 нового Закону України «Про вищу освіту» дане положення Закону «Про освіту» було виключено. Проте, чи призвело це до бажаних результатів?

Варто зазначити, що у перехідних положеннях до нового Закону України «Про вищу освіту» не вказано нічого про втрату чинності чи скасування постанови Кабінету Міністрів України від 22.08.1996 № 992 «Про Порядок працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснювалась за державним замовленням». Відповідно до п. 14 цієї постанови у разі неприбуття молодого фахівця за направленням або відмови без поважної причини приступити до роботи за призначенням, звільнення його з ініціативи адміністрації за порушення трудової дисципліни, звільнення за власним бажанням, звільнення із служби за контрактом військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, із служби в Національній поліції у зв'язку з набранням законної сили обвинувальним вироком суду або рішенням суду про притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного корупційного правопорушення, через службову невідповідність, у зв'язку з позбавленням військового звання в дисциплінарному порядку, набуттям громадянства або підданства іншої держави, за порушення дисципліни, систематичне невиконання умов контракту військовослужбовцем, особою

рядового і начальницького складу протягом трьох років випускник зобов'язаний відшкодувати у встановленому порядку до державного бюджету вартість навчання та компенсувати замовникові всі витрати. Таким чином, ми можемо спостерігати, як законодавець «ніби-то» відмінив Законом обов'язковість відпрацювання, однак постановою передбачено зовсім протилежне. У такому випадку замовник має повне право вимагати від випускника відшкодування понесених на навчання витрат у разі безпідставної відмови від роботи за направленням. Отже, цілком логічно, що дане нововведення потребує детального перегляду і приведення у відповідність із чинним законодавством задля унеможливлення яскраво вираженого зловживання правом.

Однак це не єдиний недолік, який не був врахований розробниками законопроекту на стадії внесення до Верховної Ради України. Проаналізувавши пояснювальну записку до Проекту Закону України «Про внесення зміни до статті 52 Закону України «Про освіту» (щодо скасування примусового відпрацювання випускниками вищих навчальних закладів)», можна спростувати майже всі аргументи розробників. По-перше, розробник посиляється на положення ст. 43 та ст. 53 Конституції України. У статті 53 Основного Закону зазначено, що держава забезпечує доступність та безоплатність вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах. Відповідно до статті 43 Конституції України, кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується.

Крім того, на захист своїх аргументів народний депутат України приводить також положення Конвенції Міжнародної організації праці № 29 «Про примусову чи обов'язкову працю», що набула чинності для України 10 серпня 1956 року, яка зобов'язує держави не допускати примусової праці, та положення ст. 1 Міжнародної Конвенції «Про скасування примусової праці» № 105, що ратифікована Законом України від 5 жовтня 2000 року № 2021-III, відповідно до яких держава зобов'язується скасувати обов'язкову працю і не вдаватися до будь-якої її форми як методу мобілізації і використання робочої сили для потреб економічного розвитку. Слід звернути увагу, що згідно з положеннями згаданої

вище постанови Кабінету Міністрів України № 992 від 22.08.1996, особа, яка прагне здобути освіту за державним замовленням, добровільно, тобто за власною волею, підписує угоду, в якій зазначено термін і умови обов'язкового відпрацювання. В такому разі право особи на вільний вибір праці не обмежується державою чи законом. Особа сама обмежує себе в цьому праві за власною волею. В такому разі вважаю безпідставним посилання на порушення норм Конституції України та міжнародного законодавства. По-друге, розробник звертається до рішення Конституційного Суду України від 4 березня 2004 р. у справі про доступність та безоплатність освіти, де визначено, що безоплатність вищої освіти у державних та комунальних навчальних закладах необхідно розуміти як можливість здобуття освіти у цих закладах без оплати, тобто без внесення плати у будь-якій формі за освітні послуги. Обов'язковість відпрацювання або відшкодування вартості навчання випускником вищого навчального закладу є порушенням конституційного права громадян на працю, що повинна вільно обиратися громадянином. За таких обставин, я вважаю слід внести зміни до чинного законодавства та розмежувати поняття безоплатної освіти та освіти, яку здобувають за державним замовленням. Вся суть полягає у розумінні і тлумаченні, що ж таке безоплатна освіта. Відповідно до позиції Конституційного Суду України, доречно було б провести реформу, за якої була б освіта безоплатна для абітурієнтів, які вступатимуть до вишів на загальних умовах відповідно до рейтингової шкали результатів зовнішнього незалежного оцінювання, і окремо існувала б освіта за державним замовленням, яка для абітурієнта фактично є безкоштовною, але не безоплатною, оскільки на підставі угоди держава чи орган, установа, організація вносить плату за освітні послуги до ВНЗ. За таких умов “відпадатимуть” будь-які спори щодо обов'язковості відпрацювання випускниками. Ті фахівці, які здобули освіту на безоплатній основі на загальних підставах, а-пріорі не повинні будуть відпрацьовувати на державу певний термін за фахом, а ті ж, хто отримав освіту за кошти держави, підприємств, установ чи організацій, цілком обґрунтовано повинні відпрацьовувати за фахом певний термін згідно з умовами контракту чи угоди, яку вони підписали перед вступом до

ВНЗ. Так законодавець зможе розставити всі крапки над «і» та забезпечити дотримання принципу рівності й справедливості як для замовників навчання, так і для майбутніх фахівців у всіх сферах, а не тільки у військовій та медичній. Отже, як висновок, хочу додати, що дане питання, попри всі намагання його вирішити, залишається відкритим і потребує негайного вивчення та вироблення пропозицій щодо його регламентації.

Науковий керівник: *Юшко Алла Миронівна, доцент кафедри трудового права НЮУ імені Ярослава Мудрого, канд. юрид. наук, доцент*

Величко Л.О.

студентка 2 курсу 9 групи

Інституту підготовки кадрів

для органів юстиції України

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Економічна криза згубно позначається на зайнятості у державі. Міністерство соціальної політики України наприкінці 2015 року заявило, що рівень безробіття досяг максимуму за всю історію незалежної України. За офіційними даними, чисельність зайнятого населення в Україні на кінець 2015 року склала 16,5 млн. осіб, а безробітних налічувалося 1,638 млн. осіб. Рівень безробіття за методологією Міжнародної організації праці (далі — МОП) становив 9%, при цьому рівень безробіття серед молоді до 25 років виріс до майже 23%. За даними Світового банку та рейтингу “Ведення бізнесу” (Doing Business), Україна за рівнем безробіття серед молоді посідає 96-е місце з 189 держав (2015 рік). Загалом, за даними міністра соцполітики, рівень безробіття в Україні становить близько 9% (враховані офіційно зареєстровані та незареєстровані безробітні).

Проблеми працевлаштування молоді існують не тільки в українському суспільстві. Саме тому цим питанням присвячені численні міжнародно-правові акти, ратифіковані Україною, а саме: Конвенція МОП № 138 про мінімальний вік для прийому на роботу, Рекомендація МОП № 136 про спеціальні програми

забезпечення зайнятості і підготовки молоді з метою розвитку тощо. Ці акти є складовою частиною національного законодавства та є обов'язковими для виконання. До національного законодавства, норми якого встановлюють правові основи працевлаштування молоді, ми відносимо Конституцію України, Кодекс законів про працю України, Закони України «Про зайнятість населення», «Про сприяння соціальному становленню і розвитку молоді в Україні», постанови Кабінету Міністрів України та інші нормативні акти.

В Україні, на жаль, існує тенденція, що випускники навчальних закладів не можуть відразу, за різних обставин, знайти роботу за спеціальністю. За дослідженням МОП, період працевлаштування молоді у всьому світі на постійну роботу триває близько двох років. Як зазначають І.Ю. Кучумова і М.В. Шпак у своїй праці «Проблеми молодіжного безробіття», у зв'язку з тим, що розвинені країни не можуть покладатися на допомогу інших країн, вирішення цієї проблеми потрібно шукати самостійно. Необхідно нарощувати зусилля по забезпеченню трудової зайнятості молодого населення, оскільки в сучасних умовах молодь, яка закінчила навчальні заклади, все частіше відчуває себе непотрібною на ринку праці. В Україні немає ефективного законодавчо закріпленого механізму, який би гарантував молодим спеціалістам перше робоче місце. Сьогодні часто висуваються умови працевлаштування, яким молоді спеціалісти не можуть відповідати, адже роботодавцям потрібні досвідчені працівники, а досвіду роботи у випускника ще немає. Вищі навчальні заклади не гарантують своїм випускникам можливість працевлаштування. До того ж, за період навчання студентів ситуація на ринку праці швидко змінюється, тому молодь, яка обрала певну спеціальність, після закінчення навчального закладу змушена масово перекваліфіковуватися.

У Законі України «Про зайнятість населення» отримали закріплення деякі спеціальні засоби для працевлаштування молоді. Зокрема, слід звернути увагу на передбачені у ньому шляхи стимулювання працевлаштування громадян, які недостатньо конкурентоспроможні на ринку праці, до яких відносять певні категорії молоді (неповнолітні та особи, що закінчили професійне навчання і не мають досвіду

трудової діяльності). Для покращення ситуації на ринку праці існує потреба у впровадженні більш прагматичної та обґрунтованої політики у молодіжній сфері, що означає підготовку молоді як суспільно активних громадян, здатних до життя у самоорганізованій громаді та суспільстві. Тому Кабінет Міністрів України 30 вересня 2015 р. схвалив Концепцію Державної цільової соціальної програми “Молодь України” на 2016-2020 роки. Зазначена Програма базується на необхідності повноцінного розвитку та самореалізації молоді, що є однією із суспільних цінностей, а соціальна підтримка молоді є одним з основних пріоритетів державної політики. Програма ґрунтується на науковому аналізі стану і проблем розвитку української молоді, результатів попереднього етапу реалізації державної політики у молодіжній сфері в Україні. Процес виконання Програми передбачає здійснення комплексу експертно-аналітичних, організаційних, впроваджувальних і підсумкових оціночних заходів із застосуванням гендерного підходу. Результати, які очікуються від виконання Програми, наприклад: збільшити кількість молоді, залученої до програм та заходів, спрямованих на національно-патріотичне виховання та підвищення рівня громадянської свідомості молоді України до 2020 року на 25 відсотків шляхом налагодження системної освітньої, виховної, інформаційної роботи за участю установ, які працюють з молоддю, інститутів громадянського суспільства, молодіжних працівників, волонтерів та багато інших.

На нашу думку, запровадження ефективної програми працевлаштування молоді неможливе без залучення вищих навчальних закладів. Вони повинні тісно співпрацювати з роботодавцями, вивчати кваліфікаційні вимоги, що висуваються роботодавцями до претендентів, та сприяти у доборі кадрів і працевлаштуванні випускників навчальних закладів.

Науковий керівник: Юшко Алла Миронівна, доцент кафедри трудового права НЮУ імені Ярослава Мудрого, канд. юрид. наук, доцент

Волосовська Анна
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
1 факультет, 2 курс, 19 група

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ЖІНОК

Серед численних принципів трудового права чільне місце посідає принцип підвищеної охорони праці жінок, що покликаний реалізувати визначені Конституцією гарантії свободи, рівності і правової захищеності жінок-матерів у суспільному виробництві.

Враховуючи фізіологічні особливості жіночого організму та головне призначення жінки – народження дітей, у трудовому праві, що за своєю суттю є правом охорони та захисту працівника, сформувався окремий інститут, який додатково передбачає систему норм для забезпечення охорони праці жінок. Тож, правовий статус жінки відрізняється від правового статусу чоловіка тим, що крім загальних основних прав, він містить ще й додаткові, які надаються жінці спеціальними нормами права.

Глава XII КЗпПУ, а саме статті 174–186-1 регулюють трудові відносини жінки, закріплюють за нею певні пільги, передбачають надання відповідних гарантій. Відповідно до цих законодавчих приписів можна виокремити основні особливості правового регулювання жіночої праці:

- заборона застосування праці жінок на важких та шкідливих для здоров'я роботах;
- обмеження щодо роботи у нічний час;
- заборона залучення вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до трьох років до нічних, надурочних робіт та у відрядженнях;
- переведення таких жінок на легшу роботу;
- надання різних видів соціальних відпусток: у зв'язку з вагітністю та пологами для догляду за дитиною, по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, у зв'язку з усиновленням дитини;
- додаткові гарантії при прийомі на роботу та звільненні жінок, що мають

дітей.

У трудовому законодавстві, а саме в ст. 36 КЗпПУ передбачено низку підстав для розірвання трудового договору, більше того, ст. 40 та 41 КЗпПУ надають власнику можливість достроково розірвати трудовий договір у визначених законом випадках, але при цьому певні категорії жінок належать до так званих соціально захищених категорій, трудовий договір з якими не може бути розірваний навіть на підставах, передбачених ст. 40 та 41 КЗпПУ.

Ст. 184 КЗпПУ відносить до захищених від звільнення таких категорій жінок:

- вагітних жінок;
- жінок, які мають дітей віком до трьох років (або до шести років - якщо дитина потребує домашнього догляду згідно з медичним висновком);
- одиноких матерів при наявності дитини віком до чотирнадцяти років;
- одиноких матерів при наявності дитини-інваліда.

Отже, законодавець визначив соціально захищені категорії жінок, але при цьому численні обов'язки щодо них поклав не на державу, а саме на роботодавця.

У цілому роботодавець має ті ж самі права щодо жінок, як і відносно інших працівників, але працевлаштування жінок пов'язане з покладенням на працедавця низки обов'язків, обумовлених спеціальним статусом такої жінки.

Основний обов'язок – це забезпечення зайнятості захищених категорій жінок, що означає державні гарантії жінці при працевлаштуванні, а на роботодавця покладений обов'язок не звільняти жінку за жодних умов. Ст. 184 КЗпПУ передбачає, що звільнення захищених категорій жінок не допускається, крім випадків повної ліквідації, коли дозволяється звільнення з обов'язковим працевлаштуванням.

На практиці це означає, що жінку не можна звільнити в разі прогулу, систематичного невиконання посадових обов'язків, а також в разі скорочення.

У разі ліквідації компанії жінку можна звільнити лише за умови працевлаштування на іншому підприємстві. При цьому законодавець не визначив механізм реалізації права на працевлаштування жінок у випадку, якщо

підприємство ліквідується без правонаступника.

Враховуючи численні обов'язки компанії-роботодавця щодо захищеної категорії жінок, особливо в частині неможливості звільнити таку співробітницю навіть в разі суттєвих порушень трудової дисципліни, часто на практиці виникають ситуації, коли співробітник починає зловживати своїми правами. Тут варто наголосити на тому, що заборони накладення такого виду стягнення як догана трудове законодавство не містить, чим на практиці і користуються роботодавці. Це пояснюється тим, що в певний момент працівник може втратити «захищеність» (наприклад, дитина досягне трьох років) і вже застосоване протягом останнього року дисциплінарне стягнення може бути додатковим аргументом при наступному звільненні.

Отже, здійснивши аналіз вищезазначеного, можна зробити висновок, що законодавством України передбачена значна кількість пільг та гарантій, які надаються жінкам та жінкам, що мають дітей. Усі гарантії та пільги, що надаються жінкам у зв'язку з материнством, поширюються також на батьків, які виховують дітей без матері (у тому числі в разі тривалого перебування матері в лікувальному закладі), а також на опікунів. В чинному законодавстві існує необхідність удосконалення норм, що регулюють працю жінок та відповідальність роботодавців за їх невиконання.

Науковий керівник: канд. юр. наук, ас. О. О. Конопельцева

Ганишина Тетяна Валеріївна
студентка 2 курсу, 14 групи
Інституту прокуратури і кримінальної
юстиції України, НЮУ ім. Ярослава
Мудрого

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Відповідальність за трудовим правом передбачає обов'язок працівника відповідати за вчинене трудове правопорушення та понести відповідні санкції. Розрізняють два види дисциплінарної відповідальності: загальну та спеціальну. Загальна дисциплінарна відповідальність настає на підставі норм Кодексу законів

про працю (далі - КЗпП) України та правил внутрішнього трудового розпорядку. Зазначений вид дисциплінарної відповідальності поширюється на всіх осіб, крім тих, на яких поширюється спеціальна дисциплінарна відповідальність. Спеціальну дисциплінарну відповідальність передбачено для окремих категорій працівників спеціальним законодавством, а також статутами та положеннями про дисципліну.

Із прийняттям нового ЗУ «Про прокуратуру» правове регулювання процедури притягнення до дисциплінарної відповідальності працівників зазнало суттєвих змін. Новим Законом збільшено перелік підстав для притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності, так відповідно до ст. 43 цього ж закону: «прокурора може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності у порядку дисциплінарного провадження з таких підстав: 1) невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків; 2) необґрунтоване зволікання з розглядом звернення; 3) розголошення таємниці, що охороняється законом, яка стала відомою прокуророві під час виконання повноважень; 4) порушення встановленого законом порядку подання декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру; 5) вчинення дій, що порочать звання прокурора і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності, у чесності та непідкупності органів прокуратури; 6) систематичне (два і більше разів протягом одного року) або одноразове грубе порушення правил прокурорської етики; 7) порушення правил внутрішнього службового розпорядку; 8) втручання чи будь-який інший вплив прокурора у випадках чи порядку, не передбачених законодавством, у службову діяльність іншого прокурора, службових, посадових осіб чи суддів, у тому числі шляхом публічних висловлювань стосовно їх рішень, дій чи бездіяльності, за відсутності при цьому ознак адміністративного чи кримінального правопорушення; 9) публічне висловлювання, яке є порушенням презумпції невинуватості.»

Також передбачається створення нової інституції — Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів, а саме в квітні 2016 року відкрилась така можливість для очищення прокуратури. Комісія матиме реальні повноваження не лише щодо проведення добору прокурорів на відповідні посади, а й стосовно

розгляду скарг (заяв) про вчинення прокурором дисциплінарного проступку та здійснення безпосередньо дисциплінарного провадження. При цьому у керівників прокуратур значно скорочується можливість впливати на процедуру притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності. Такими засобами мінімізації втручання у роботу зазначеного органу, у першу чергу, є те, що Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів буде складатися не тільки з прокурорів (у кількості 5 членів), а й з двох учених, одного адвоката, трьох представників уповноваженого Верховної Ради із прав людини (правозахисників, представників громадських організацій та ін.). Експертне бачення формування Комісії викладене у законопроекті № 4281 – “Про внесення змін до Закону України “Про прокуратуру” (щодо особливостей функціонування Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів протягом перехідного періоду)”, і передбачає зокрема включення до складу Комісії прокурорів з ЄС, США чи Канади. Необхідно відмітити, що прокурор наділяється правом оскаржити рішення, прийняте за результатами дисциплінарного провадження, до адміністративного суду або до Вищої ради юстиції. Як бачимо, порівняно із попереднім законом новий Закон України «Про прокуратуру» в значній мірі удосконалив порядок притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності, зокрема в ньому розкрито перелік підстав притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності, зменшено кількість дисциплінарних стягнень, яким можуть піддаватись прокурори.

На практиці застосування спеціального виду дисциплінарної відповідальності зазнає невдачі. Розповсюдженою проблемою є порушення норм ЗУ «Про запобігання корупції». Наприклад, подання завідомо недостовірних відомостей в декларації про майно, доходи, витрати і зобов’язання фінансового характеру тощо. Недосконалий механізм застосування дисциплінарних стягнень не забезпечує, з одного боку невідворотність відповідальності за порушення службових обов’язків, а з іншого – створює можливості для зловживань у цій сфері, призводить до помилок, і як наслідок до дезорганізації в роботі. Для забезпечення покращення праці працівників всіх сфер праці, потрібно в першу

чергу подолати всі проблеми в механізмі застосування дисциплінарної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України « Про прокуратуру » від 12.05.2016 р. № 1697-18 . ст.94
2. Закон України «Про прокуратуру» // відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 53, ст.793
3. Постанова Верховної Ради України «Про затвердження дисциплінарного статуту прокуратури України» // відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 4, ст.15

Демчук В.В.

*НЮУ імені Ярослава Мудрого,
Інститут підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України,
студент 2 курсу 1 групи*

Проект Трудового кодексу України: деякі пропозиції щодо його удосконалення

Постановою Верховної Ради України від 05 листопада 2015 р. № 760-VIII був прийнятий за основу Проект Трудового кодексу України № 1658, внесений народними депутатами України В.Б. Гройсманом, Л.Л. Денісовою та М.М. Папієвим. В-цілому, позитивно оцінюючи зміст законопроекту, хотілося б зробити деякі пропозиції до його удосконалення.

По-перше, на мій погляд, слід дотримуватися єдиного підходу щодо термінології у трудовому законодавстві. Це, зокрема, стосується назви актів соціального діалогу. У тексті Проекту Трудового кодексу зустрічаються такі словосполучення: «колективні договори і угоди», «колективні угоди і договори», «колективні угоди і колективні договори» (див., наприклад, статті 10, 208, 342 Проекту та інші). Вважаю за доцільне назви актів соціального діалогу привести у відповідність до чинного законодавства про працю, а саме: «угоди і колективні договори». Колективний договір укладається на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності і господарювання, які використовують найману працю і мають право юридичної особи. Угоди укладаються на

національному, галузевому, територіальному рівнях на двосторонній або тристоронній основі: на національному рівні — генеральна угода; на галузевому рівні — галузеві (міжгалузеві) угоди; на територіальному рівні — територіальні угоди.

Така термінологія вживається в законах України «Про колективні договори і угоди» від 01.07.1993 № 3356-ХІІ, «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15.09.1999 № 1045-ХІV, «Про соціальний діалог в Україні» від 23.12.2010 № 2862-VI, «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності» від 22.06.2012 № 5026-VI, «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 03.03.1998 № 137/98-ВР.

По-друге, запропонована у статті 30 «Контроль за виконанням працівниками трудових обов'язків» Проекту Трудового кодексу України норма, яка надає роботодавцю право контролювати виконання працівниками трудових обов'язків, у тому числі з використанням технічних засобів, якщо це зумовлено «особливостями виробництва», є суперечливою у контексті дотримання прав громадян, враховуючи те, що Проект не передбачає отримання згоди працівників на такий контроль, а лише їх попередження про використання вказаних засобів. При цьому Проект ТК не наводить критеріїв визначення поняття «особливості виробництва». За таких умов запровадження вказаної норми може призвести до зловживань з боку роботодавців.

По-третє, на мою думку, у статті 37 «Трудова функція працівника» Проекту Трудового кодексу України частину четверту слід виключити.

Так, у частині четвертій статті 37 законопроекту передбачено, що «за згодою працівника на нього може бути покладено виконання обов'язків за вакантною посадою з оплатою за цією посадою із звільненням працівника від виконання обов'язків за його основною трудовою функцією. Якщо протягом шести місяців на зазначену посаду не прийнято іншого працівника, працівник, на якого покладено обов'язки за вакантною посадою, вважається переведеним на неї за його згодою постійно. В разі відсутності такої згоди працівникові надається попередня робота».

Вважаю, що у разі виникнення потреби виконання обов'язків за вакантною посадою, працівника можна або тимчасово перевести за його згодою на таку посаду (у подальшому, коли така потреба відпаде, - перевести його на попередню посаду), або за його згодою доручити виконання роботи за суміщенням професій з установленням доплати до заробітку у розмірі, передбаченому колективним договором.

Тобто існування зазначеної норми не має практичного значення, а тому є недоцільним.

По-четверте, вважаю за доцільне збільшити строк попередження працівників суб'єктів малого підприємництва про наступне скорочення. Так, стаття 88 «Порядок звільнення у зв'язку із скороченням» Проекту ТК України надає право роботодавцям – суб'єктам малого підприємництва, письмово попереджати працівника про скорочення не пізніше, ніж за місяць. Сьогодні звільнення працівників за цією підставою може відбуватися виключно після попередження про звільнення не пізніше, ніж за два місяці, незалежно від статусу роботодавця. Надання роботодавцям – суб'єктам малого підприємництва, дозволу попереджати працівників про майбутнє скорочення не пізніше, ніж за місяць до звільнення, є звуженням прав працівників.

По-п'яте, стаття 103 «Припинення трудових відносин у разі смерті працівника, визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим» Проекту Трудового кодексу України суперечить статті 1227 Цивільного кодексу України. Згідно зі статтею 103 законопроекту «вимоги щодо заробітної плати, гарантійних і компенсаційних виплат, що належали працівникові пред'являються роботодавцю його спадкоємцями або особами, які понесли витрати на поховання, на підставі належно оформлених документів, що підтверджують такі витрати». Разом з тим, згідно зі статтею 1227 Цивільного кодексу суми заробітної плати, які належали спадкодавцеві, але не були ним одержані за життя, передаються членам його сім'ї, а у разі їх відсутності - входять до складу спадщини. Зважаючи на те, що члени сім'ї не завжди є спадкоємцями або особами, які понесли витрати на

поховання, статтю 103 проекту Трудового кодексу України необхідно узгодити зі статтею 1227 Цивільного кодексу України.

Я сподіваюсь, що зазначені технічні недоліки та протиріччя законопроекту будуть незабаром усунуті, а новий Трудовий кодекс України стане гідною заміною застарілому радянському законодавству.

Науковий керівник: Юшко Алла Миронівна, доцент кафедри трудового права НЮУ імені Ярослава Мудрого, канд. юрид. наук, доцент

*Дмитренко Анастасія Олександрівна,
студентка 2 курсу 3 групи факультету
підготовки кадрів для Пенсійного фонду
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

Правові проблеми працевлаштування молоді в Україні

Підвищення показників розвитку всіх сфер життєдіяльності в державі на пряму залежить від належного рівня підготовки фахівців. Тому питання зайнятості і працевлаштування працездатного населення перебувають у центрі уваги багатьох учених. У контексті соціально-економічної політики держави, зокрема виконання Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки та Стратегії державної кадрової політики на 2012-2020 роки проблема працевлаштування молоді є актуальною.

Однією з головних складових інтеграції молоді в суспільні структури є її залучення до стратегічних напрямів економічної діяльності. Молода робоча сила сучасної України сформувалася в економічних умовах, які суттєво відрізняються від централізованого планового господарства. Демократизація суспільства і нові реалії економіки, з одного боку, розширили можливості молоді у виборі сфер та видів економічної діяльності, територіальної та професійної мобільності, значно скоригували її вимоги до робочого місця та загалом трудову ментальність. З іншого, - внаслідок відмови від напівпримусових форм зайнятості, послаблення державного контролю за працевлаштуванням, зокрема розподілом молодих спеціалістів, скорочення соціальних програм підвищилась незахищеність молоді

на ринку праці, суттєво ускладнилася її соціальна інтеграція, загострилися проблеми молодіжного безробіття.

Через несвоєчасне влаштування на роботу безробітні молоді люди втрачають свої професійні навички та кваліфікацію, що ще більше ускладнює процес ефективного пошуку роботи. Безробіття впливає на фізичне та психологічне здоров'я молодих людей. Хоча воно вважається, з одного боку, важливим стимулятором трудової дисциплінованості і активності працюючого населення, а з іншого - великим суспільним злом, соціально-економічні втрати від безробіття настільки значні, що у всьому світі докладається багато зусиль до його мінімізації. Однак жодній країні не вдається його ліквідувати повністю.

Молодіжний сегмент загальнонаціонального ринку праці становить значну частку і є суттєвим резервом підвищення продуктивності та конкурентоспроможності праці. На сьогоднішній день спостерігаємо розповсюджене явище неможливості працевлаштування випускників вищих навчальних закладів і професійно-технічних закладів.

Складнощі з працевлаштуванням молоді полягають сьогодні не стільки у відсутності робочих місць, як у нездатності держави, роботодавців та самих молодих спеціалістів знайти спільну мову. Роботодавці не хочуть брати на роботу початківців, мотивуючи відсутністю у них досвіду. З іншого боку, в умовах відродження багатьох галузей економіки роботодавці, особливо у великих промислових містах, відчувають гостру нестачу кадрів.

Питання забезпечення зайнятості молоді є важливим для суспільства і держави. Ігнорування вказаної проблеми може призвести до відсутності кваліфікованого кадрового потенціалу в країні, підвищення рівня незайнятості, злочинності серед молоді.

Зазначимо, що сьогодні в Україні молодь віком від 14 до 35 років (а саме ця вікова група відповідно до ст. 1 Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» є молоддю) становить більше 10 мільйонів. А це п'ята частина населення України. Як показує статистика, лише 40% опитаних студентів вузів України вважають, що вони зможуть отримати

роботу за спеціальністю, а третина випускників профтехучилищ змінює свою професію і здобуває іншу спеціальність.

Чинним законодавством передбачені широкі правові гарантії щодо зайнятості та працевлаштування молоді, декларується підтримка її підприємницької діяльності та самозайнятості. Проте наявність багатьох правових передумов ще не забезпечує їх реального виконання. Недосконалість механізму реалізації цих державних гарантій призводить до невиконання вимог законодавства. Перш за все, до таких недоліків слід віднести: недостатню зацікавленість роботодавців у забезпеченні роботою молоді, створенні для неї робочих місць; спрямованість законодавства про зайнятість переважно на захист від безробіття, в той час як основний акцент варто зробити на гарантіях зайнятості шляхом створення відповідних умов; відсутність передумов створення робочих місць для молоді, а саме соціально-економічних та організаційно-технічних умов для ефективного використання праці молоді.

Хоча державою передбачено деякі додаткові гарантії зайнятості, надання першого робочого місця, обмеження щодо звільнення, додаткові соціальні гарантії, обов'язкові щорічні профілактичні медичні огляди тощо, їх не можна розцінювати як достатні заходи соціального захисту молоді.

Забезпечення задовільного рівня зайнятості молоді на сьогодні виступає одним із пріоритетних завдань розвитку держави. Але, як бачимо, держава поки що неспроможна вирішувати всі проблеми самотужки. Тому всім громадським об'єднанням варто працювати над цими питаннями та проблемами і шукати ефективні форми їх вирішення.

На думку багатьох вчених, потрібно директивним чином зобов'язати роботодавців подавати не тільки фактичні, а й усі потенційно вільні вакансії до центрів зайнятості. Також до можливих шляхів розв'язання проблеми працевлаштування молоді можна віднести: надання випускникам навчальних закладів першого робочого місця у рамках державного замовлення на підготовку кваліфікованих робітників і спеціалістів; включення до навчальних програм обов'язкового стажування студентів; виплату дотацій роботодавцям, які беруть на

роботу молодих спеціалістів без досвіду роботи; організацію курсів із перенавчання безробітної молоді; удосконалення системи розподілу бюджетних місць у навчальних закладах; сприяння держави розвитку підприємництва, малого та середнього бізнесу, що забезпечить створення нових робочих місць; проведення досліджень з метою визначення спеціальностей, професійних навиків та рівня кваліфікації, якими повинні володіти випускники; запровадження систематичного бронювання робочих місць для майбутніх випускників; створення при навчальних закладах Молодіжних центрів праці з метою підвищення поінформованості студентів щодо ситуації на ринку праці (через інформаційні стенди, термінали, веб-сторінки, тощо); формування підприємницької ініціативи молоді тощо. Зрозуміло, що система заходів щодо зниження рівня безробіття молоді не обмежується наведеним, існує багато можливостей для творчого пошуку шляхів виходу зі складної ситуації, що склалася зараз на ринку праці, але у будь-якому разі тільки комплексний підхід до розв'язання проблеми дозволить досягти певних позитивних зрушень у сфері працевлаштування молоді в Україні.

Таким чином, в Україні розв'язати проблеми зайнятості молоді можна тільки шляхом цілеспрямованих систематизованих і скоординованих дій. При цьому держава повинна піклуватись про соціальну стабільність і захищеність молоді.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Швець Н.М.

Література:

1. Конституція України: Закон України №742-VII від 21.02.2014 р. // ВВР. – №11. – Ст. 143;
2. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України № 76-VIII від 28.12.2014р. // ВВР. – 2015. – № 6. – Ст.40;
3. Про зайнятість населення: Закон України № 909-VIII від 24.12.2015 р. // ВВР. – 2016. – № 5. – Ст.47;
4. Стратегія державної кадрової політики на 2012-2020 роки: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/14429.html>
5. Ярошенко О. М. Проблеми та перспективи правового регулювання зайнятості та праці молоді / О. М. Ярошенко // Вісник Академії правових наук України. - 2014. - № 4. - С. 205-213.

Климко Юлія Володимирівна
студентка 3 групи, 2 курсу, слідчо-
криміналістичного інституту
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРАЦІВНИКА НА РОБОТУ ЗА ТРУДОВИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Трудовий договір є основним інститутом у системі трудового права. Він розглядається також як підстава виникнення трудових правовідносин і водночас як форма залучення до праці. Трудовий договір широко використовується в усіх країнах з ринковою економікою для найму робочої сили.

За юридичною природою трудовий договір це угода про працю між роботодавцем і найманим працівником. Трудовий договір — універсальна модель найму. На підставі трудового договору працівник здає в найм власнику засобів виробництва (роботодавцю) свою здатність до праці.

Порядок укладення трудового договору із працівниками визначений статтею 24 Кодексу законів про працю (далі – КЗпП). Під час укладення трудового договору громадянин зобов'язаний подати трудову книжку. Без трудової книжки допускається прийняття на роботу лише за сумісництвом. Працівник зобов'язаний при працевлаштуванні пред'явити паспорт або інший документ, що посвідчує особу. Неповнолітні, яким ще не виповнилося 16 років, повинні надати свідоцтво про народження. Військовослужбовці, звільнені з військової служби, подають військовий квиток. Особи, звільнені з місць відбування кримінального покарання зобов'язані подати довідку про звільнення. У передбачених законодавством випадках (ст.191 КЗпП) працівник під час прийняття на роботу зобов'язаний подати також довідку про стан здоров'я (наприклад, особи, молодше від 18 років; працівники харчової промисловості, громадського харчування тощо) та диплом чи професійну підготовку. Згідно з ст. 169 КЗпП власник або уповноважений ним орган зобов'язаний за свої кошти організувати проведення попереднього (під час прийняття на роботу) і періодичних (впродовж трудової діяльності) медичних оглядів працівників. Слід

зазначити, що під час укладання трудового договору з фізичною особою – підприємцем необхідно дотримуватися встановленої форми, затвердженої наказом Міністерства соціальної політики України № 260 від 08.06.2001 р.

Наступним кроком з боку роботодавця при прийнятті працівника на роботу є видання наказу чи розпорядження про зарахування працівника на роботу. Важливим є те, що у наказі про прийняття працівника на роботу має бути зазначено: посаду, на яку приймається або призначається працівник (спеціальність, кваліфікація, категорія, розряд тощо); дату прийняття на роботу; вид роботи (основна або за сумісництвом); умови прийняття на роботу (з випробувальним строком, за строковим трудовим договором тощо); умови роботи (в режимі неповного робочого часу, з важкими або шкідливими умовами праці тощо); розміри його посадового окладу відповідно до штатного розпису, надбавок та доплат (наказ Міністерства юстиції «Про затвердження Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях» № 1000/5 від 18.06.2015).

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці» № 77-VII від 28.12.2014 року, до КЗпП були внесені зміни, які 01.01.2015 року набули чинності.

Так, новелою в трудовому законодавстві є те, що працівник не може бути допущений до роботи без укладення трудового договору, оформленого наказом чи розпорядженням власника або уповноваженого ним органу, та повідомлення центрального органу виконавчої влади з питань забезпечення формування та реалізації державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування про прийняття працівника на роботу в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Так, постановою «Про порядок повідомлення Державній фіскальній службі та її територіальним органам про прийняття працівника на роботу (постанова КМУ № 413 від 17.06.2015 р.) встановлено, що повідомлення про прийняття працівника

на роботу подається власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом (особою) чи фізичною особою до територіальних органів Державної фіскальної служби (далі ДФС) за місцем обліку їх як платника єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за формою **до початку роботи** працівника за укладеним трудовим договором одним із таких способів: засобами електронного зв'язку з використанням електронного цифрового підпису відповідальних осіб відповідно до вимог законодавства у сфері електронного документообігу та електронного підпису; на паперових носіях разом з копією в електронній формі; на паперових носіях, якщо трудові договори укладено не більше ніж із п'ятьма особами. Інформація, що міститься у повідомленні про прийняття працівника на роботу, вноситься до реєстру страхувальників та реєстру застрахованих осіб відповідно до Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Необхідно сказати про те, що повідомлення вважатиметься належним та поданим у строк, якщо в наказі про прийняття працівника на роботу буде зазначено дату (час) фактичного допуску працівника до роботи з урахуванням, що **ця дата (час) буде наступною за датою (часом) повідомлення ДФС** та її територіальних органів. Таким чином, укладення трудового договору складається з двох етапів – видавання наказу про прийняття працівника на роботу та повідомлення ДФС. Ігнорування одного з етапів оформлення трудових відносин є порушенням ст. 24 КЗпП. Згідно ст. 265 КЗпП юридичні та фізичні особи – підприємці, які використовують найману працю, несуть відповідальність у вигляді штрафу в разі допуску працівника до роботи без оформлення трудового договору (контракту), оформлення працівника на неповний робочий час у разі фактичного виконання роботи впродовж повного робочого часу, встановленого на підприємстві, та виплати заробітної плати (винагороди) без нарахування та сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне страхування та податків у 30-кратному розмірі мінімальної заробітної плати, встановленої законом на момент виявлення порушення, за кожного працівника, щодо якого скоєно порушення (з 1 січня 2016 р. – 41340 грн., з 1 травня 2016 р. – 43500 грн.).

На підставі вище викладеного можна зробити висновок про те, що положення стосовно прийняття працівника на роботу, передбачені трудовим законодавством, направлені на захист трудових прав найманих працівників при реалізації ними права на працю.

**Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права
І. А. Вєтухова.**

МАЛИШЕВА ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА
студентка Інституту прокуратури та
кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ГАРАНТІЇ ДЛЯ ПРАЦІВНИКІВ, ЩО НАПРАВЛЯЮТЬСЯ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Сучасний стан розвитку економіки ставить нові підвищені вимоги до якості робочої сили на виробництві, її конкурентоспроможності. Професійне навчання персоналу — один з найважливіших заходів активної політики зайнятості населення, що сприяє досягненню стабільного економічного зростання, активно впливає на профілактику масового безробіття з-поміж зайнятих працівників, забезпечує збереження і розвиток трудового потенціалу суспільства.

У цьому зв'язку забезпечення подальшого розвитку професійного навчання робітників на виробництві набуває особливої актуальності. Підготовка кадрів на виробництві спрямована на підвищення якості професійного складу робітників підприємства, формування у них творчого мислення, вміння працювати в ринкових умовах та забезпечення на цій основі високої продуктивності праці й ефективної зайнятості.

Конституційне право громадян на вільний розвиток своєї особистості, на освіту знаходить у трудовому праві конкретизацію, зокрема, у встановленні працівникам умов для підвищення їх кваліфікації з відривом від виробництва. Взагалі, кваліфікація становить собою рівень підготовленості, майстерності, ступінь готовності до виконання праці за певною спеціальністю чи посадою, що визначається розрядом, класом чи іншими атестаційними категоріями. Це по суті є

одна із форм навчання поряд з такими, як підготовка (здобуття освіти за певною професією), перепідготовка (здобуття освіти за іншою професією або новою спеціальністю, що включає і навчання новим професіям).

Однією з форм підвищення кваліфікації працівників вважається проходження стажування. Так, відповідно до пункту 3.3 Положення про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 26.03.2013 р., стажування здійснюється з метою формування та закріплення на практиці професійних компетентностей, здобутих у результаті теоретичної підготовки, щодо виконання завдань і обов'язків на займаній посаді або посаді вищого рівня, засвоєння вітчизняного та зарубіжного досвіду, формування особистісних якостей для виконання професійних завдань на новому, більш високому якісному рівні в межах певної спеціальності.

Перепідготовка і підвищення кваліфікації громадян можуть здійснюватися як за державним замовленням, так і за договорами з підприємствами, об'єднаннями, установами, організаціями, окремими громадянами, тобто на комерційній основі.

Підприємство, установа чи організація, що направляє своїх працівників для підвищення кваліфікації з відривом від виробництва, повинні керуватися ст. 122 КЗпП України, яка гарантує працівнику збереження місця роботи (посади) і проведення виплат, передбачених законодавством.

Це означає, що після закінчення такого навчання цим працівникам надається попередня робота (посада). За їх згодою може також бути надана інша робота — рівноцінна або вища, з урахуванням кваліфікації. На період відсутності направленою на підвищення кваліфікації працівника власник або уповноважений ним орган може приймати на роботу іншого працівника шляхом укладення строкового трудового договору.

Постановою Кабінету Міністрів України № 695 «Про гарантії і компенсації для працівників, які направляються на підвищення кваліфікації, підготовку, перепідготовку, навчання інших професій з відривом від виробництва» від 28 червня 1997 року для цих працівників встановлено ряд виплат у вигляді мінімальних

державних гарантій, що можуть бути підвищені за рахунок коштів підприємств, установ, організацій. Серед них передбачено, наприклад, збереження середньої заробітної плати за основним місцем роботи на час навчання, оплата вартості проїзду до місця навчання та назад, виплата добових та, як уже зазначалося вище, оплату вартості проживання.

Наведені вище гарантії є мінімальними державними гарантіями. А отже, підприємство може встановити додаткові види гарантій працівникам, які направляються ним для підвищення кваліфікації, закріпивши їх у колективному договорі або наказі (розпорядженні) керівника підприємства. Конвенція МОП № 98 «Про застосування принципів права на організацію і на ведення колективних переговорів» виходить з того, що сторони мають необмежене право вибору питань для обговорення, а значить, і повну свободу у визначенні змісту колективного договору в межах своєї компетенції.

Проблеми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників, здатних конкурувати в умовах ринкових відносин, за рядом важливих причин набувають особливої актуальності:

По-перше, мають місце несприятливі тенденції на ринку робочої сили. Сучасне виробництво ставить все більш жорсткі вимоги до професійних якостей працівників, тому відбувається скорочення чисельності робочих місць.

По-друге, загострюється конкуренція за робочі місця усередині трудових колективів. Йде об'єктивний процес відторгнення працівників з низькими професійними якостями.

Саме через зазначені вище причини, професійна освіта і кваліфікація в особистісному плані не просто виступають характеристиками того чи іншого працівника, але і стають для нього гарантією соціального благополуччя та умовою його конкурентоспроможності на ринку праці. Крім того, слід пам'ятати, що професійна освіта і кваліфікація працівників виступають ще й гарантією для роботодавців, запевняючи їх в якісному виконанні працівниками обов'язків, покладених на них трудовим договором.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри трудового права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Конопельцева О.О.

Нагула О.В.

Студентка 10 факультету, 2 курсу

Національного юридичного університету ім.

Я. Мудрого

Трудова юстиція в Україні: перспективи та правові наслідки запровадження

Конституція України, визнавши людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю, встановила широкий перелік прав людини і громадянина. Особливе місце в системі цих прав займають трудові права, головним з яких є право на працю, що включає можливість кожного заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Громадяни реалізують свої трудові права, вступаючи в трудові відносини з певним роботодавцем. З метою належної регламентації цих відносин в Україні створено розгалужену систему нормативно-правових актів у сфері праці.

На початку XXI ст. Україна належить до числа країн, у яких кількість трудових спорів є значною, а будь-які зрушення у напрямку їх зменшення відсутні. За роки незалежності загальне число справ у судах за позовами громадян про порушення трудових прав збільшилося в декілька раз. А це свідчить про масовий характер порушень законодавства про працю. До того ж позови вітчизняними судами здебільшого задовольняються. Водночас судовий захист сьогодні характеризується низкою негативних моментів, як-то: низький рівень виконання судових рішень; порушення строків розгляду справ; відсутність повної незалежності суддів; недосконалість процесуального законодавства; відсутність єдиної позиції щодо вирішення певних категорій справ; невиправдані затримки судових розглядів; правовий нігілізм суддів.

Із посиленням ринкових процесів в економіці і послабленням регулюючого й контролюючого впливу держави на трудові й пов'язані з ними відносини,

роботодавцями стали частіше порушуватися трудові права працівників. Переважно це пов'язано із зміною соціально-економічних умов, невідповідністю чинного трудового законодавства новим економічним відносинам, невідповідністю існуючої системи правозастосовчих органів до розгляду безперервно зростаючого числа звернень працівників у різні інстанції за захистом трудових прав. Наслідком порушення трудових прав найманих працівників є виникнення конфліктних ситуацій на виробництві, що мають негативні наслідки як для роботодавця, так і для найманих працівників. У цій сфері нині спостерігаються кризові явища, що потребують найскорішого подолання.

Як відомо, норми Кодексу законів про працю запроваджують дві самостійні форми вирішення індивідуальних трудових спорів: досудову та судову. Трудові спори розглядаються комісіями по трудових спорах і районними, районними в місті, міськими чи міськрайонними судами. Водночас КЗпП виокремлює коло спорів, які можуть вирішуватись тільки в судовому порядку. Трудові права не можуть бути захищені у третейських судах. Згідно зі ст.2 закону "Про третейські суди" їх юрисдикція поширюється лише на господарські та цивільні спори в їх вузькому значенні. Також в Україні діє Національна служба посередництва і примирення, яка сприяє вирішенню колективних трудових спорів шляхом підготовки трудових арбітрів, незалежних посередників, які братимуть участь у примирних процедурах. Однак робота Служби викликає зауваження фахівців: по-перше, вона сприяє вирішенню лише колективних трудових спорів; по-друге, рішення НСПП носять рекомендаційний характер; по-третє, викликає сумніви неупередженість органу. Окрім того, Закон "Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)" передбачає можливість створення трудового арбітражу у випадку, якщо примирна комісія не прийняла погодженого рішення у справі щодо встановлення нових/зміни існуючих умов праці або укладення/зміни колективного договору, угоди.

З огляду на заявлену тему тез цікавим є міжнародний досвід. У більшості європейських країн сформована спеціалізована трудова юстиція у вигляді трудових судів. Ці структури наділені функціями з розгляду трудових спорів, що є

характерною рисою правового регулювання праці в країнах з розвинутою ринковою економікою. Спеціалізовані трудові суди існують в Австрії, Бельгії, Великій Британії, Німеччині, Данії, Японії, Канаді та інших країнах. Спеціалізована трудова юстиція, що функціонує за кордоном багато років, повністю себе виправдала, довела на практиці свою необхідність як один із важливих інститутів соціально-правової інфраструктури, ефективність у вирішенні трудових конфліктів з максимальним врахуванням інтересів сторін спору і всього суспільства і в забезпеченні соціального миру.

З метою підвищення ефективності судового захисту трудових прав громадян і з урахуванням наявних проблем щодо вирішення судами трудових спорів в Україні пропонуємо створити спеціалізовану трудову юстицію. У розвиток цієї тези пропонується така система трудових судів: місцеві трудові суди, апеляційні трудові суди і Вищий трудовий суд України. Місцеві, як суди першої інстанції, доцільно створити в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві й Севастополі. Апеляційні трудові суди, як суди другої інстанції, розглядають апеляційні скарги на рішення місцевих трудових судів. Вони створюються в апеляційних округах відповідно до указу Президента України. Вищий трудовий суд України – це суд касаційної інстанції, який розглядає в порядку касаційного провадження касаційні скарги на рішення трудових судів перших 2-х інстанцій. Існує необхідність роздільної кодифікації матеріальних і процесуальних правових норм в царині праці шляхом прийняття Трудового і Трудового процесуального кодексів України. У Трудовому процесуальному кодексі України слід визначити: основні поняття, що в ньому застосовуються; завдання і принципи трудового судочинства; компетенцію трудових судів; склад суду; порядок і підстави відводів і самовідводів; порядок фіксування процесу; склад учасників трудового процесу, їх правовий статус; види й розміри судових витрат; строки позовної давності; процедуру провадження в судах першої, апеляційної й касаційної інстанції.

Отже, на нашу думку, процедуру вирішення трудових спорів, що передбачена чинним законодавством, слід негайно реформувати. У випадку

запровадження трудова юстиція здатна ліквідувати недоліки у вирішенні трудових спорів, які простежуються на практиці.

Петерімова Олена Романівна

2 курс, 14 група

Інститут прокуратури та кримінальної юстиції, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМА РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «ПЕРЕВЕДЕННЯ» ТА «ПЕРЕМІЩЕННЯ» В ТРУДОВОМУ ПРАВІ

На кожному етапі розвитку держави питання правового регулювання праці і трудових ресурсів є одними з найбільш актуальних, бо становлять основу економічної і соціальної політики. На сьогодні особливо проблемним серед них є питання розмежування понять переведення та переміщення працівників у трудовому праві.

На практиці часто виникають дискусії щодо відокремлення понять переведення і переміщення, оскільки при переміщенні, як і при переведенні, умови праці певною мірою змінюються. Іноді замість переведення працівників на іншу роботу безпідставно оформлюють переміщення, оскільки останнє не потребує згоди працівника, що врешті-решт спричиняє трудові спори між сторонами.

Ця проблема зумовлена насамперед тим, що законодавець не надає прямого, легального визначення переведення працівника. Лише ретельний аналіз статей чинного Кодексу законів про працю України дає змогу зрозуміти, що конкретно розуміється під цим поняттям. Щодо переміщення, то це поняття надається у протиставлення переведенню, тобто те, що «не є переведенням» за чинним законодавством, те й є переміщенням. Але на практиці розмежування цих процедур є набагато складнішим.

По-перше, для відмежування цих понять треба зрозуміти, що собою являють поняття спеціальності, кваліфікації, посади. Адже, як ми знаємо, під переведенням вважається доручення працівникові роботи, не обумовленої

трудохим договорох, — змінх змісту трудохї функції працівника (спеціальності, кваліфікації, посади), визначеної при укладанні трудохого договору. Тобто якщо трудох функція не змінюється, то це є переміщенням, а, якщо змінюється, — переведенням.

По-друге, положення Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами трудохих спорів» від 06.11.1992 р. № 9 відіграють тут незамінну допоміжну роль. Так, п. 14 цієї постанови відмежує поняття відокремленого підрозділу підприємства і його структурного підрозділу, які є важливими для визначення відповідної процедури.

Згідно із законом переміщення в інший структурний підрозділ за умови збереження попередньої трудохї функції не є переведенням на іншу роботу і не потребує згоди працівника. Однак у тих випадках, коли структурний підрозділ підприємства знаходиться в іншій місцевості, таке переміщення треба розглядати як переведення з дотриманням усіх правил його здійснення. Тобто структурний підрозділ прирівнюється до місця роботи і є обов'язковою умовою трудохого договору тільки в аспекті неприпустимості зміни місцевості, де його розміщено. Тому зміна структурного підрозділу при зміні місцевості означає переведення, а зміна структурного підрозділу в межах тієї самої місцевості - переміщення на інше робоче місце. Переміщення ж працівника в інший відокремлений підрозділ підприємства завжди розглядається як переведення і вимагає його згоди. Також за згодою працівника здійснюється його переведення на інше підприємство, установу, організацію, але у такому випадку існуючий трудохий договір приймається та укладається з новим роботодавцем.

До того ж актуальним питанням у цій сфері є зміна робочого місця, яке вказано у трудохому договорі. Робоче місце являє собою конкретну ділянку виробничої площі, оснащену знаряддями, обладнанням та інструментами, конкретний механізм або агрегат, на яких працівник виконує свої трудові обов'язки. За загальними правилами зміна робочого місця є переміщенням працівника. Але, якщо воно закріплено у трудохому договорі, чи може це виступати як зміна істотних умов праці та йменуватися переведенням?

Підсумовуючи вищезазначене, можемо виокремити такі відмінності між переведенням та переміщенням:

обов'язковість згоди працівника при переведенні, яка не вимагається при переміщенні;

доручення працівникові роботи, не обумовленої трудовим договором при переведенні, на відміну від переміщення, де вихід за межі трудової функції працівника не передбачається;

розрізнення понять структурного та відокремленого підрозділів, які безпосередньо впливають на визначення необхідної процедури тощо.

Таким чином, дані процедури мають багато особливостей, які безпосередньо впливають на їх розмежування. На нашу думку, тільки за умови чіткого законодавчого закріплення цих понять та належного ставлення до них суб'єктів трудових правовідносин буде наявна можливість правильно оформити обрану процедуру відповідно до вимог трудового законодавства.

Науковий керівник: ас. кафедри трудового права, к.ю.н. Авескулов В.Д.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кодекс Законів про працю України від 10 грудня 1971 р., редакція від 01.05.2016 р. [Електронний ресурс].- Режим доступу до ресурсу:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page>

2. Постанова Пленуму Верховного Суду України "Про практику розгляду судами трудових спорів" № 9 від 6 листопада 1992 р., редакція від 25.05.1998р. [Електронний ресурс].- Режим доступу до ресурсу:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-92>

3. Пасічник М. Переведення та переміщення працівників: у чому різниця? Кадровик. Трудове право і управління персоналом, серпень 2007 р., № 8 (14), с. 12.

4. Череватенко І.М. Розмежування понять "переведення" і "переміщення" в трудовому праві [Електронний ресурс]. //Вільна електронна бібліотека «Наукове товариство Івана Кушніра»// жовтень 2012. URL: http://www.rusnauka.com/2._SND_2007/Pravo/19073.doc.htm

Прісіч Ю.С.

*студентка 2 курсу 9 групи Інституту
підготовки кадрів для органів юстиції
України Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого, м.
Харків, Україна*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УМОВ ПРАЦІ ЖІНОК ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

В сучасних умовах розвитку суспільства значна увага у регламентації трудових відносин приділяється забезпеченню рівності прав та забороні статевої дискримінації. Слід зазначити, що сьогодні жінці вже не відводиться роль виключно матері, дружини чи домогосподарки. Вона має можливість отримати гідну освіту, обрати роботу до душі, побудувати кар'єру тощо.

Професійна реалізація і можливість отримувати гідну винагороду за свою працю для багатьох з нас мають велике значення. Чинним законодавством України передбачено цілий комплекс правових норм, спрямованих на забезпечення соціально-трудова прав жінок. Вони покликані не допустити дискримінації жінок у сфері праці у зв'язку з їх статевою приналежністю і необхідністю поєднувати роботу з материнством.

В Україні було прийнято низку нормативно-правових актів, в основу яких увійшли принципи міжнародного права щодо захисту прав жінок. На шляху до становлення демократичних правових інститутів наша держава на конституційному рівні закріпила рівність прав чоловіка та жінки, а також систему гарантій, що забезпечують таку рівність. Національне законодавство містить положення, що надають жінкам можливість отримати професійну підготовку та влаштуватися на бажану роботу. Держава піклується про створення умов, які дають змогу жінкам поєднувати працю з материнством, а також встановлює спеціальні заходи щодо охорони здоров'я. Жінкам надається правовий захист, матеріальна і моральна підтримка материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг.

Так, згідно зі статтею 174 Кодексу законів про працю України забороняється застосування праці жінок на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах, крім деяких підземних робіт (нефізичних робіт або робіт по санітарному та побутовому обслуговуванню). Забороняється також залучення жінок до підіймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми.

Також трудове законодавство регулює працю жінок на роботах у нічний час, залучення вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до трьох років, до нічних, надурочних робіт, робіт у вихідні дні і направлення їх у відрядження. Важливе значення має наявність гарантій при прийнятті на роботу і заборона звільнення вагітних жінок і жінок, які мають дітей, а також надання їм путівок до санаторіїв та будинків відпочинку і подання матеріальної допомоги.

На жаль, у практиці ці норми не завжди підтримуються роботодавцями. Можна часто спостерігати зневажливе ставлення до жінок, грубе порушення їх прав, позбавлення законних гарантій і пільг. Особливо часто з несправедливими протиправними діями стикаються вагітні, багатодітні та самотні матері, які найбільше потребують захисту та кваліфікованої правової допомоги. Нерідко жінкам даних категорій відмовляють у прийомі на високооплачувану роботу.

Пільги та переваги, передбачені законодавством про працю для жінок, що поєднують роботу з материнством, впливають на них у зворотньому напрямку, підриваючи конкурентноздатність жіночої сили на ринку праці. Це пояснюється тим, що утримувати працівників, які мають багато пільг, власнику або уповноваженому ним органу просто не вигідно.

Проте необхідно пам'ятати, що жінки складають більше половини населення України, і наша держава повинна зробити все можливе для поліпшення їх становища у суспільстві. Охорона праці жінок є важливим рушієм розвитку економіки держави, гарантією демократичності та високого правового рівня суспільства. Тому, на мою думку, ця тема є актуальною не тільки сьогодні, а буде важливою і для майбутнього покоління, яке будуватиме нашу державу. Необхідно створити більш гнучку систему правового захисту жінок при працевлаштуванні,

підвищити конкурентоспроможність жіночої робочої сили. Першочерговим завданням, на мій погляд, повинно стати створення таких умов, при яких жіноча праця на підприємствах, в установах, організаціях була б економічно вигідною і жінці, і роботодавцеві. Цю проблему необхідно досліджувати, шукати оптимальні шляхи вирішення. Адже охорона праці в Україні — багатогранне та складне явище, яке потребує особливої уваги та розвитку. Необхідно створити умови праці та надати соціальні гарантії, щоб кожній жінці було вигідно працювати, не відмовляючись при цьому від свого головного призначення – бути дбайливою дружиною та матусею, берегинею домашнього затишку.

***Науковий керівник:** Юшко Алла Миронівна, доцент кафедри трудового права НЮУ імені Ярослава Мудрого, канд. юрид. наук, доцент*

Пшеничка Яна Віталіївна

2 курс, 14 група

Інститут прокуратури та кримінальної юстиції Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

НАСЛІДКИ СКАСУВАННЯ КОНТРАКТНОЇ ФОРМИ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН У ПРОЕКТІ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Оформлення трудових відносин за посередництвом трудового контракту широко застосовується в країнах з ринковою економікою. Трудовий контракт, розширивши можливості індивідуально-договірного регулювання, вніс багато корисних ринкових елементів у трудові відносини, які є досить консервативними за своєю суттю.

Відповідно до чинного Кодексу законів про працю України (далі — КЗпП України) контракт є особливою формою трудового договору, у якому строк його дії, права, обов'язки та відповідальність сторін, зокрема і матеріальна, умови матеріального забезпечення і організації праці працівника, умови розірвання договору можуть встановлюватися угодою сторін. По суті контракт та трудовий договір мають чимало спільних рис та особливостей. Проте КЗпП України вказує на особливість контракту, яка полягає в тому, що в ньому можна передбачити положення, котрі виходять за межі, встановлені законодавством про працю. Ці

умови зазначаються у самому визначенні контракту. Вважаю, що саме у цьому суть і призначення контракту в трудовому праві. Контракт досить тривалий час впроваджувався і використовувався в Україні при регулюванні трудових відносин, тому не можна стверджувати, що дане явище не було ефективним.

Проте, з появою проекту Трудового кодексу України (далі — Проект) актуальним та цікавим постає питання скасування контракту. Проект містить низку норм, які концептуально по-новому визначають механізм правового регулювання трудових відносин між роботодавцем і працівником, проте ці норми не закріплюють основи контрактної форми. Тому виникає питання про наслідки скасування контракту, проблеми врегулювання відносин, які існують на його підставі.

На думку деяких правознавців, найбільш суттєвими та проблемними питаннями, які постануть після скасування контрактної форми, будуть наступні. Це неможливість звільнення працівника за п.8 ч.1 ст.36 КЗпП України, оскільки відсутня така підстава для розірвання трудового договору, хоча дані умови можуть бути передбачені у попередньо узгодженому контракті. А також в контрактах часто закріплювалися додаткові умови, які були вигідними як для роботодавця, так і для працівника, а після скасування контракту обов'язково одна зі сторін чи обидві опиняться у несприятливому становищі. Зокрема, це може стосуватись компенсаційних елементів, які передбачалися контрактом. Тому актуальним буде питання щодо подовження чинності усіх контрактів на час їх укладення.

Таким чином, скасування контрактної форми трудового договору є можливим і доцільним. Проте слід детальніше врегулювати проблемні питання цього перехідного періоду, щоб не допустити суперечностей при реалізації вже існуючих контрактів на практиці. Тоді, маю надію, положення Трудового кодексу в цілому та їх ефективна реалізація будуть сприяти наближенню законодавства України до європейських стандартів.

Науковий керівник: асистент кафедри трудового права,
к.ю.н. Авескулов В. Д.

Список використаної літератури

1. Авескулов В.Д. Скасування контрактної форми регулювання трудових відносин / Право і суспільство. — 2015. — № 6-2. — С. 83-88.
2. Дмитренко Ю.П. Трудове право України : підручник / Ю.П.Дмитренко. — К.: ЮрінкомІнтер, 2009. — 624 с.
3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
4. Проект Трудового кодексу України: законопроект від 20.05.2015р. №1658 [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.profiwins.com.ua/uk/legislation/project/740.html>

Сердюк Валерія Костянтинівна
студентка 2 курсу Інституту прокуратури
та кримінальної юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ТРУДОВІ ГАРАНТІЇ ПРАЦІВНИКІВ НА ЧАС ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ

У зв'язку із зростанням соціальної напруги і загостренням внутрішньополітичної ситуації в Україні було оголошено проведення часткової мобілізації, яка згідно з Указом Президента України «Про часткову мобілізацію» від 18.03.2014 року передбачала призов військовозобов'язаних, у тому числі і резервістів, до виконання свого конституційного обов'язку перед державою щодо захисту Вітчизни для забезпечення потреб Збройних Сил України. Важливим завданням, яке постає в цій ситуації, є законодавче закріплення і врегулювання трудових гарантій військовозобов'язаних, оскільки більшість з них є зайнятим населенням і мають постійне місце роботи. Крім того, призовні громадяни на час мобілізації залишають сім'ї, дітей, які потребують грошового забезпечення і годувальника, а тому острах втратити роботу і позбавити себе та свою родину постійного прибутку є цілком зрозумілим. Враховуючи ці обставини, законодавством передбачено низку гарантій щодо військовослужбовців, які

забезпечують проходження ними військового обов'язку з дотриманням інтересів і трудових прав цих громадян.

На особливий період дії мобілізації громадяни за призовом отримують юридичний статус військовослужбовців, внаслідок чого на них поширюються пільги, передбачені Законами України «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про соціальний і правовий статус військовослужбовців і членів їх сімей», Кодексом Законів про Працю (КЗпП) та іншими нормативно-правовими актами. Вони наділяються не тільки юридичними обов'язками перед державою, а й одержують ряд гарантій, що супроводжують таких осіб як на період проходження військової служби, так і після її відбуття.

Центральне місце в системі гарантій, якими захищаються інтереси військовослужбовців є неможливість припинення трудового договору у випадках прийняття працівника на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, але не більше одного року, визначеної в пункті 3 частини 1 статті 36 Кодексу Законів про Працю. Воно конкретизується у статті 119 КЗпП, відповідно до якої за працівниками, мобілізованими на військову службу, а також прийнятими на військову службу за контрактом, у разі виникнення кризової ситуації, що загрожує національній безпеці зберігається місце роботи, посада і компенсується із бюджету середній заробіток на підприємстві, в установі, організації, в яких вони працювали на час призову.

Питання соціальних гарантій призовників строкової служби є досить в регламентованим в законодавчій базі, але окремі положення законів створюють певні прогалини в гарантуванні захисту військовослужбовців. Так Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 року передбачено можливість затримання військовослужбовців у разі потреби на строк до шести місяців після закінчення встановлених строків служби за рішенням Президента України (ч.4 статті 26 Закону), у той час як КЗпП встановлено конкретний строк в один рік, з плином якого за працівником, призваним в порядку мобілізації до служби, місце роботи більше не зберігається. Забезпечення трудовими гарантіями військовослужбовців на строк затримання

трудова законодавством не встановлюється, а тому на цей період служби громадяни залишаються поза межами державного захисту.

Фактично, не з власної волі громадяни втрачають роботу, хоча законодавчо їх гарантії на збереження місця роботи встановлені і охороняються державою. Затримання військових поза межами встановленого строку служби в один рік є поважною причиною для відсутності працівника на робочому місці, але до пред'явлення спеціальних документів, такі причини не мають юридичного значення для роботодавця. Звісно, враховуючи характер відносин на ринку праці, роботодавець не зацікавлений в утриманні робочого місця за військовослужбовцем на час мобілізації, тому трудові правовідносини з такими особами розриваються при першій можливості; сплив одного року є достатньою підставою для припинення трудового договору за ініціативою роботодавця, оскільки подальша відсутність працівника на робочому місці розглядається як прогул без поважних причин.

Необхідність врегулювання цієї прогалини в законодавстві визначена взаємообумовленістю гарантій трудового законодавства: збереження за працівником середнього заробітку протягом усього періоду проходження військової служби пов'язано із гарантією щодо збереження місця роботи за призовником на підприємстві, в якому така особа працювала на час призову, але не більше одного року. Отже, втрачаючи місце роботи з підстав незалежних від волі особи за фактичну відсутність протягом робочого дня, вона одночасно позбавляється гарантій щодо виплат заробітної плати за основним місцем роботи, а тому постає питання матеріального забезпечення не тільки військовослужбовця, а й матеріального становища, в якому опиняється родина призовника у разі втрати джерел грошового забезпечення.

Незважаючи на визначення в трудовому законодавстві загальних гарантій, положення таких норм створюють підстави для нехтування окремими правами працівників, залишаючи ці положення лише декларативними. Закріплення трудових гарантій на один рік, не відповідає тим подіям, які реально мають місце в Україні, оскільки військова служба за особливих обставин може бути

подовжена, а тому визначення в законодавстві конкретного строку звужує поняття «забезпеченості» громадян, встановлюючи часові рамки такого захисту. Закріплення в законодавстві не конкретного строку в один рік, а строку фактичної демобілізації військовослужбовців сприятиме реальній реалізації гарантій працівників, ураховуючи їх інтереси у трудових правовідносинах та попереджаючи конфлікти між роботодавцем та працівником, забезпечуючи права найменш соціально захищеної сторони.

*Силенок Катерина Петрівна
студентка 3 групи, 2 курсу, слідчо-
криміналістичного інституту
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ В ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Покращення показників якості життя населення України та наближення їх до європейських стандартів потребує інтенсивного розвитку економіки нашої держави на основі посилення її конкурентоспроможності. Динамічний соціально-економічний прогрес має базуватися передусім на розвитку та ефективному використанні найціннішого ресурсу – трудового потенціалу держави.

У зв'язку з розвитком науки і техніки та з розширення ринку праці, в тому числі і в рамках міжнародного співробітництва, отримали розвиток нетипові форми зайнятості - робота з гнучким режимом робочого часу, надомна робота, часткова зайнятість та інші.

Поширення практики роботи на відстані від підприємства, як наголошується багатьма вченими і практиками, приносить як роботодавцю так і працівникові взаємні вигоди. Для роботодавця - це економія коштів на створення робочих місць, накладних витрат, оптимізацію людських ресурсів, поліпшення якості роботи та ін. Для працівника в числі переваг – підвищення якості життя, зменшення витрат на дорогу, більше часу для спілкування з сім'єю, для самореалізації, гнучкий робочий час, постійний доступ до робочого устаткування,

свобода дій та ін. Для суспільства в цілому – менше навантаження на громадський транспорт, часткове вирішення дорожніх проблем (зменшення автомобільних заторів, парковка і ін.) Враховуючи це роботодавцю доводиться міняти традиційні форми управління найманими працівниками. Особливе значення при цьому має зміна принципів, методів, засобів і форм управління виробництвом, а також інтелектуальними, фінансовими та іншими ресурсами. Такий вид трудової діяльності як робота за межами території підприємства, установи, організації серед вчених і практичних працівників в галузі трудового права знайшов своє відображення в поняттях як «дистанційна робота», «дистанційна зайнятість», «дистанційна праця», «дистанційні працівники», «видалені працівники», «фрілансери».

Дистанційна робота визначається як гнучка можливість працювати в місцевості, розташованій за межами підприємства. Дистанційна праця розглядається як різновид трудової діяльності, котра виконується в місці, віддаленому від центрального офісу, що унеможливорює спілкування працівника з керівництвом і з товаришами по службі. Дистанційна зайнятість представляє собою робочий процес, який здійснюється поза традиційним місцем роботи і що передбачає спілкування з роботодавцем за допомогою телекомунікаційних і інформаційних технологій. Поява нових комп'ютерних технологій привела до того, що робота деяких категорій фахівців не вимагає обов'язкової їх присутності на робочому місці. Віддалена робота не лише економить засоби роботодавця, але й дає психологічні і матеріальні бонуси персоналу – більше свободи для самореалізації, економія часу і грошей на проїзд.

Відомо, що виконання певної роботи може відбуватися як в рамках цивільно-правових відносин, так і в рамках трудових. Якщо проаналізувати особливості цивільно-правових відносин, то можна дійти висновку, що саме ці відносини прийнятніші для виконання дистанційної роботи. Однак, в цьому випадку фізична особа включається в суспільне виробництво як самостійний суб'єкт. На нього покладається більше відповідальності по організації своєї роботи: реєстрація фізичної особи як індивідуального підприємця, вивчення

ринку, пошук роботи, самостійне забезпечення процесу роботи ресурсами, підвищення своєї кваліфікації як фахівця і т.д. Все це накладає на фізичну особу додаткове навантаження, пов'язане з вирішенням цих завдань. Саме небажання вирішувати всі ці проблеми приводить до того, що багато хто вважає за краще працювати саме за трудовим договором. До того ж найманий працівник є застрахованим в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування. Це, в свою чергу, зобов'язує його сплачувати єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Відомо, що єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб та членів їхніх сімей на отримання виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування (ст. 1 «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 8 липня 2010 р. із змін.). Сплата вказаного внеску лежить в основі обчислення страхового стажу для виникнення у працівника права на пенсію, права на отримання інших видів допомог за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням. Крім цього за рахунок сплати обов'язкового внеску поповнюється Пенсійний фонд України, що є надто важливим. Таким чином очевидно, що при виконанні роботи за трудовим договором працівник є більш захищеним, ніж при виконанні роботи за цивільно - правовим договором.

Слід зазначити, що дистанційна робота має і негативні моменти: відсутність можливості контролю за працівником з боку роботодавця. Передбачається, що трудові відносини з працівниками, які працюють дистанційно, не можуть нормально існувати без довіри до них з боку роботодавця і сумлінності самих працівників. Необхідно враховувати ту обставину, що при виконанні трудової функції працівники знаходяться поза постійним безпосереднім контролем роботодавця. Вважаємо, що дистанційна робота це особливий вид роботи, який

має свої відмінні риси і, відповідно, форми контролю за працівником з боку роботодавця мають бути інші, чим при виконанні роботи за трудовим договором на підприємстві роботодавця. Такими формами контролю роботодавця можуть бути плани-графіки працівника, щоденні завдання, щоденні або щотижневі звіти працівника. Одним із заходів забезпечення трудової дисципліни в даному випадку може бути детальне узгодження сторонами трудових обов'язків працівника за його трудовою функцією. До негативної сторони дистанційної роботи також відносять відсутність трудового колективу – соціального середовища. Відомо, що трудовий колектив суттєво впливає на формування особи, зокрема, прищеплює їй відчуття відповідальності перед колективом і суспільством. Проте слід зауважити, що поява нових видів зайнятості, зокрема, дистанційної роботи, продиктовано часом, новими технологіями і економією. З позиції сьогодення новий вид зайнятості вигідно і для працівника і для роботодавця.

Аналіз українського трудового законодавства дозволяє зробити висновок про те, що правове регулювання дистанційної роботи відсутнє. Тому вважаємо необхідними доповнити Книгу IV «Особливості регулювання трудових відносин за участю окремих категорій працівників і роботодавців» проекту Трудового кодексу №1658 від 27.12.2014 р. (доопрацьований 20.05.2015 р.) Главою 5 з наступною назвою «Особливості регулювання праці при виконанні дистанційної роботи». В цій Главі має бути дано поняття дистанційної роботи, форма трудового договору, його зміст, робочий час і час відпочинку, забезпечення трудової дисципліни та інше. Аналогічні норми є в трудовому законодавстві інших держав: ст. 138 Трудового кодексу Республіки Казахстан; ст. 115 Трудового кодексу Литовської Республіки.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права І. А. Вєтuxова.

*Трохимець Богдан Вікторович,
Студент 2 курсу 14 групи Інституту
прокуратури та кримінальної юстиції,
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИПРОБУВАННЯ ПРИ ПРИЙНЯТТІ НА РОБОТУ

Випробування при прийнятті на роботу є важливим інститутом трудового права. Його актуальність зумовлена потребою перевірки трудової функції працівників, уточнення їх кваліфікації і рівня професійної підготовки.

За формою вираження випробування є встановленим на нормативній основі процесом взаємодії сторін, а за змістом – з одного боку, перевірка відповідності працівника певній роботі, а з іншого – встановлення відповідності пропонованої роботи потребам та інтересам працівника.

Тим не менше, право встановлювати випробування є лише у роботодавця, працівник аналогічного права на перевірку умов праці не має. У зв'язку з цим працівник, котрий забажав звільнитися до закінчення випробувального строку, звільняється на загальних підставах за власним бажанням, попередивши власника за два тижні.

Таке право передбачається у Трудовому кодексі Республіки Білорусь. Зокрема, у ст.29 передбачається право кожної зі сторін розірвати трудовий договір в останній день випробувального терміну або до його закінчення, попередивши про це іншу сторону за три дні. Передбачається, що у статті 84 нового Трудового кодексу, проект якого зареєстровано у Верховній Раді, буде закріплено аналогічне право. Такий крок дозволить дещо покращити становище працівника в питанні спрощеного порядку розірвання трудового договору з випробувальною умовою.

Право на спрощений порядок припинення правовідносин під час випробування має бути однією з гарантій як для працівника, так і для роботодавця. Іншими гарантіями є визначення категорій громадян, з якими неможливо укласти трудовий договір з умовою про випробування, а також встановлення чіткого правового порядку у сфері перевірки ділових якостей

працівників, які влаштовуються на роботу за обраною спеціальністю чи посадою з умовою випробування.

Перелік осіб, при прийнятті на роботу яких випробування не встановлюється, зазначається як у чинному КЗпП, так і в проекті Трудового кодексу. Так, згідно зі ст. 26 КЗпП випробування не встановлюється при прийнятті на роботу осіб, які не досягли вісімнадцяти років; молодих робітників після закінчення професійних навчально-виховних закладів; молодих спеціалістів після закінчення вищих навчальних закладів; осіб, звільнених у запас з військової чи альтернативної (невійськової) служби; інвалідів, направлених на роботу відповідно до рекомендації медико-соціальної експертизи. Випробування не встановлюється також при прийнятті на роботу в іншу місцевість і при переведенні на роботу на інше підприємство, в установу, організацію, а також в інших випадках, якщо це передбачено законодавством. Також проектом №1639 Закону про внесення змін до Кодексу законів про працю України (щодо випробування при прийнятті на роботу) цей список буде доповнено такими категоріями: особи, обрані на посаду; переможці конкурсного відбору на заміщення вакантної посади; особи, які пройшли стажування під час прийняття на роботу з відривом від основної роботи; вагітні жінки, працівники із сімейними обов'язками, які мають дітей віком до трьох років; особи, із якими укладається строковий трудовий договір.

Останньою, але чи не найважливішою гарантією є встановлення чіткого правового порядку у сфері перевірки ділових якостей працівників. Якщо дві попередні гарантії регулюються законодавством, то порядок перевірки ділових якостей чинним КЗпП взагалі не передбачений. У проекті нового Трудового кодексу зазначається, що результат випробування визначаються роботодавцем. Законодавством взагалі не передбачено критеріїв оцінки працівника, що неминуче призводить до суб'єктивізму з боку роботодавця.

З іншого боку, через відсутність відповідних критеріїв вкрай складно довести реальну невідповідність працівника роботі. Суд вимагає від роботодавця доказів, які він у більшості випадків не може надати. Тому, як свідчить судова

практика, оскарження відповідного рішення, як правило, задовольняються. Всеукраїнська асоціація кадровиків рекомендує складати такі документи, як завдання на період випробування, а також висновок про результати випробування. У першому документі зазначатимуться список доручених працівнику завдань, осіб, відповідальних за проведення інструктажу, термін виконання завдань, оцінки результатів доручених завдань, а в другому – оцінка рівня відповідності професійних знань вимогам займаної посади, оцінка результатів роботи та рішення за результатами випробування. Також, щоб уникнути суб'єктивізму з боку керівника, остаточне рішення про невідповідність працівника дорученій роботі рекомендується приймати колегіально, спеціальною комісією.

За кордоном досить поширена практика залучення незалежних організацій, що оцінюють ділові якості як претендентів на певну посаду, так і працівників у процесі трудової діяльності, - оціночних центрів. Це самостійні госпрозрахункові організації, що мають у штаті висококваліфікованих фахівців - економістів, фінансистів, правознавців, психологів, які проводять комплексну оцінку фахівців. У сучасних умовах в Україні теж необхідно запровадити таку практику, адже жодний роботодавець одноосібно не в змозі реально оцінити знання та уміння працівника.

Проектом Закону України №1639 до Кодексу законів про працю вносяться зміни щодо випробування при прийнятті на роботу. Цим проектом розширюється перелік осіб, для яких не встановлюється випробування при прийнятті на роботу, виключаються зі строку випробування дні, коли працівник фактично не працював, незалежно від причин, а звільнення працівника у зв'язку з незадовільним результатом випробування відноситься до підстав звільнення з ініціативи роботодавця. Все ж вітчизняне законодавство ще має недоліки щодо порядку перевірки ділових якостей працівника, а також щодо порядку розірвання договору з ініціативи працівника. Детальна регламентація випробування при прийнятті на роботу, а також розірвання трудового договору під час випробування чи за його результатами виступатимуть гарантією як для працівників, так і роботодавців.

Науковий керівник: асистент кафедри трудового права, к. ю. н. Авескулов В. Д.

Чижов Д. А.

*аспірант Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова
Україна, м. Київ*

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ДЕРЖАВИ ЩОДО ДОТРИМАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ В УКРАЇНІ

Захист прав дітей в умовах збройного конфлікту нова проблема для України, а її вирішення істотною мірою ускладнюється недосконалістю відповідної законодавчої і нормативно-правової бази України. З метою забезпечення прав дітей в умовах збройного конфлікту, дотримання міжнародних норм, стандартів у сфері прав дитини необхідно урядом України визначено пріоритетні напрямки щодо змін та доповнень до нормативно-правових актів України з питань:

- імплементації до українського законодавства норм Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах;
- введення кримінальної відповідальності за вербування та залучення дітей до військових конфліктів;
- створення та застосування екстратериторіальної юрисдикції щодо військових злочинів з втягнення і рекрутування дітей у військові дії;
- внесення зміни до ст. 124 Конституції України з метою ратифікації Римського статуту міжнародного кримінального суду;
- внесення зміни до ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства», зокрема, закріпивши визначення «дитина, що перебуває в зоні збройного конфлікту» та «дитина, залучена до збройного конфлікту» та передбачивши стандарти і нормативи соціального захисту окресленої категорії дітей;
- внесення зміни в закони України «Про охорону дитинства», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про оборону України», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» щодо заборони залучення дітей до

військових формувань, програм, заходів, пов'язаних з оволодінням навичками володіння бойовою зброєю, несенням військової служби;

- розробка принципів щодо захисту дітей під час збройних конфліктів для особового складу збройних сил України, інших силових структур, т.ч. і тієї частини, що бере участь у міжнародних миротворчих операціях.

У зв'язку зі збройним конфліктом на сході України ускладнилося вирішення питання соціального захисту дітей, передусім дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Це вимагає істотне доопрацювання низки нормативно-правових актів України, а саме:

- розроблення Загальнодержавної програми забезпечення житлом дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в т.ч. і з числа внутрішньо переміщених осіб, прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, які були створені на території непідконтрольній Україні до військового конфлікту.

- адаптація законодавства щодо захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування до умов тимчасової окупації АР Крим та м. Севастополя та районів проведення антитерористичної операції (стосовно встановлення над дітьми, батьки яких перебувають на тимчасово окупованій території статусу дітей, позбавлених батьківського піклування; механізму поновлення документів дітей-сиріт та дітей, позбавленого батьківського піклування, які переїхали з території непідконтрольній українській владі для влаштування їх до сімейних форм виховання; механізму отримання статусу дитини-сироти дитині, батьки якої померли на тимчасово окупованій території тощо);

- встановлення механізму повернення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у тому числі тих, які були усиновлені всупереч національному законодавству, з тимчасово окупованих територій Криму та РФ;

Діти та сім'ї з числа вимушених переселенців фактично є категорією осіб, що опинилися у складних життєвих обставинах. Водночас «сім'ї з числа вимушених переселенців» сьогодні не внесена до переліку складних життєвих обставин, визначених законодавством. Фактично, це нова для України категорія осіб, яка значно збільшує кількість потенційних споживачів соціальних послуг за місцем проживання. Втім, діяльність інституту фахівців із соціальної роботи, на

яких покладалося основне навантаження щодо здійснення соціального супроводу та надання допомоги сім'ям і дітям у складних життєвих обставинах сьогодні ускладняється через зменшення їх чисельності на рівні територіальних громад у 2014 р. (внаслідок скорочення видатків державного бюджету).

У зв'язку з цим, необхідно:

- при формуванні місцевих бюджетів інших областей передбачити кошти для надання соціальних послуг сім'ям з дітьми у громаді, у тому числі на утримання фахівців із соціальної роботи, збільшивши їх чисельність, в першу чергу в регіонах, де проводиться АТО та областях, які найбільше прийняли і розмістили внутрішньо переміщених осіб – Донецькій, Луганській, Харківській, Дніпропетровській та Запорізькій областях;

- запровадження системи постійного підвищення кваліфікації працівників центрів соціальних служб у справах сім'ї, дітей та молоді, служб у справах дітей, закладів та установ соціальної сфери, в першу чергу, з питань роботи з наслідками посттравматичного синдрому (у внутрішньо переміщених осіб, учасниками АТО, родинами загиблих учасників АТО) тощо;

- потребують розробки і впровадження в систему соціальної роботи методики та технології роботи з сім'ями, члени яких загинули під час проведення антитерористичної організації та сім'ями з числа внутрішньо переміщених осіб, які планують повернутися до місць постійного проживання після завершення антитерористичної операції;

- необхідно створити систему надання соціально-психологічної допомоги та реабілітації дітям, які тали жертвами насильства під час військових дій, брали участь у збройних конфліктах;

- розробити механізм возз'єднання сімей, розлучених із дітьми внаслідок військового конфлікту;

- розробити і впровадити програми реінтеграції внутрішніх переселенців, передбачивши і механізм забезпечення виплати компенсацій у разі втрати майна, яке залишилося в місцях їх постійного проживання до моменту вимушеної міграції;

- при розробці стратегії і програм відновлення Донбасу, передбачити першочерговість відновлення соціальної інфраструктури для сімей і дітей:

навчальних закладів, закладів оздоровлення та відпочинку, закладів соціального захисту і соціального обслуговування дітей тощо;

- встановити мораторій стягнення в судовому порядку орендної плати за землю, за користування землею, за спожиту електроенергію та комунальні послуги закладів соціальної інфраструктури Донецької та Луганської областей;

- розробки стандартів надання соціальних послуг сім'ям з дітьми із зони АТО;

- передбачити пільгові умови оподаткування благодійної допомоги сім'ям і дітям, які постраждали внаслідок військових дій та тимчасової окупації тощо.

Держава вирішила питання забезпечення права на освіту дітям з числа внутрішньо переміщених осіб. Для випускників Криму, Донецької та Луганської областей були створені можливості для здачі ДПА та ЗНО і отримання документів про освіту. Проте, з метою поліпшення політики забезпечення рівного доступу до освіти для дітей, які перебувають на тимчасово окупованих територіях Криму та на непідконтрольній Україні території Донецької та Луганської областей, необхідно:

- розвивати механізми отримання освіти он-лайн (курси, програми підвищення кваліфікації, закріплення в нормативно-правовому полі можливості отримання освіти он-лайн);

- запровадити при університетах безкоштовні підготовчі курси до ЗНО;

- проведення масштабної інформаційної кампанії щодо можливостей для випускників цих регіонів отримати освіту на території, підконтрольній Україні.

З метою забезпечення права на охорону здоров'я та покращення здоров'я дітей в умовах військового конфлікту, необхідно:

- розробити систему надання психотерапевтичної та психологічної допомоги дітям та членам їх родин, які зазнали посттравматичного синдрому;

- передбачити субвенції з державного бюджету на систему охорону здоров'я для регіонів, де проводиться АТО та областей, які найбільше прийняли і розмістили внутрішньо переміщених осіб – Донецькій, Луганській, Харківській, Дніпропетровській та Запорізькій областей;

- продовжити практику проведення інформаційних компаній з питань про небезпеку мін та вибухових предметів, в т.ч. саморобних.

Крім того, необхідно привести чинне законодавство України щодо захисту дітей від жорстокого поводження до вимог Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, ратифікованої Законом України № 4988-VI від 20.06.2012, зокрема щодо визначення мінімального віку статевого повноліття.

При цьому, у зв'язку із зміною соціально-економічних і політичних умов в країні, продовжені військового конфлікту та враховуючи той факт, що строк дії вищезазначеної програми закінчується у 2016 році, необхідно активізувати зусилля щодо розробки нової загальнодержавної програми дотримання і захисту прав дітей, у якій також обов'язково передбачити заходи, спрямовані на захист прав дітей в умовах надзвичайних ситуацій, зокрема, в умовах військового конфлікту.

Поліпшення соціально-правового захисту дітей в умовах військового конфлікту вимагає посилення міжвідомчої взаємодії всіх центральних органів виконавчої влади, структурних підрозділів районних та міських держадміністрацій з охорони здоров'я, соціального захисту, освіти тощо з метою підтримки сім'ї з дітьми з числа внутрішньо переміщених осіб; родин загиблих учасників АТО; дітей, які були залучені до військового конфлікту або стали жертвами насильства в зоні військового конфлікту.

В умовах зростання громадської активності, актуалізується питання побудови довгострокового партнерства між неурядовими організаціями, бізнес-організаціями та органами влади, спрямованого на забезпечення захисту прав дитини в Україні.

Список літератури:

1. Конституція України.
2. Закон України «Про охорону дитинства».
3. Закон України «Про оборону України».
4. Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію».
5. Конвенція «Про права дитини», прийнята 20 листопада 1989 року, (редакція зі змінами, схвалена резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року), ратифіковано Постановою ВР України № 789-XII від 27.02.91, Факультативні протоколи від 01.01.2000 та від 20.11.2014.

6. Римський статут Міжнародного Кримінального Суду, прийнятий на дипломатичній конференції в Римі 17 липня 1998 року та набрав чинності з 01 липня 2002 року.

Шрібак Анна Сергіївна

*студентка факультету підготовки кадрів
для Пенсійного фонду України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ДОМАШНІ ПРАЦІВНИКИ – СПЕЦІАЛЬНІ СУБ'ЄКТИ ТРУДОВОГО ПРАВА

В Україні все більше набувають поширення випадки використання найманої праці фізичних осіб з метою особистого побутового обслуговування та ведення домашнього господарства. З'явився цілий пласт населення, який у змозі забезпечити собі та своїй сім'ї можливість використовувати працю няні для дитини, повара, водія, тощо. Однак, використання даного різновиду найманої праці досить часто супроводжується порушенням прав домашніх працівників: з ними переважно не укладаються трудові договори, за них не здійснюються відрахування до органів соціального страхування та пенсійного фонду, порушуються право на відпочинок та їх особисті права, тощо.

Отже, сьогодні, в період, коли світ переживає економічні зміни, а міжнародна спільнота вперше нормативно визнає трудові права домашніх працівників, найбільш актуальним питанням для науки трудового права постає дослідження особливостей правового регулювання праці домашніх працівників.

Відповідно до юридичного словника-довідника домашні працівники — особи, які працюють за трудовим договором у домашньому господарстві громадян, обслуговуючи їх і членів їхньої сім'ї (хатня робітниця, секретар, бібліотекар, шофер та ін.)[1].

28.12.2015 року до Верховної Ради України Кабінетом Міністрів України було внесено законопроект про внесення змін до Кодексу законів про працю, визначивши особливості зайнятості домашніх працівників[2].

Домашня праця відповідно до проекту – це спрямована на обслуговування домашнього господарства (сім'ї) робота, що виконується особою віком від 16 років на підставі трудового договору більше ніж 80 годин на місяць. У трудовому договорі для домашнього працівника віком від 18 років може бути зазначено випробувальний строк тривалістю не більше ніж один місяць.

Трудовий договір може розриватись у будь-який час за домовленістю сторін за умови попередження про це не менше як за два тижні.

Оскільки фактично роботодавці здебільшого не зацікавлені сплачувати соціальні внески та податки за домашнього працівника, найнятого в свою сім'ю, законотворці вважають єдиним дієвим механізмом легалізації зайнятості цієї категорії працівників їхню особисту зацікавленість і добровільну участь у загальнообов'язковому соціальному та пенсійному страхуванні. Тому трудові питання домашніх працівників та їх відносини з роботодавцем, а також створення умов для виходу їх з неформального сектора і забезпечення соціального захисту потребують законодавчого врегулювання[3].

Праця домашніх працівників утворює одну з найбільших, але все ж найменш видимих, як зазначалося вище, сфер обслуговування в світі. Ця невидимість домашньої роботи ускладнює її правове регулювання. Домашні працівники, як правило, стикаються із безліччю проблем: надмірною тривалістю робочого часу; значним навантаженням; низькими зарплатами; виключенням зі схем охорони здоров'я та грошової допомоги, а також захисту від звільнення у разі вагітності та пологів; відсутністю контролю з боку органів влади, відповідальних за інспекцію праці за забезпечення дотримання законів; слабкою позицією на колективних переговорах; високим рівнем контролю з боку роботодавця.

Домашні працівники, які живуть у роботодавця, наражаються на додаткові проблеми: ізоляцію, труднощі організації, регламентований спосіб життя, погані житлові умови, недостатнє харчування, відсутність таємниці приватного життя. Ще однією досить поширеною небезпекою для домашніх працівників, є насильство на роботі – фізичне або психологічне[4, с. 170].

Враховуючи поширення випадків використання домашньої праці в Україні, а також міжнародно-правовий рівень визнання необхідності врегулювання даного виду роботи, доцільно розробити та прийняти Закон України «Про домашніх працівників», в якому нормативно визначити основні терміни в цій сфері, врегулювати особливості трудових правовідносин між домашнім працівником та роботодавцем—фізичною особою, визначити права та обов'язки сторін таких трудових правовідносин, встановити ряд заборон та відповідальність для роботодавців з метою недопущення ними зловживань під час використання домашньої праці, передбачити форми, способи та порядок здійснення захисту трудових прав домашніх працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Юридичний словник-довідник. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://subject.com.ua/pravo/dict/325.html>
2. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання та легалізації зайнятості домашніх працівників. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57599
3. Головка І. Професія – домашній працівник/ І. Головка // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visnuk.com.ua/ua/news/id/2058>
4. Лагутіна І. Особисті немайнові трудові права домашніх працівників / І. Лагутіна // Вісник академії правових наук України. — 2012. — № 2. — С. 167-174.

ЯРОШ СОФІЯ АНАТОЛІЇВНА

*студентка факультету підготовки кадрів
для Пенсійного фонду України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ЗАБОРОНА ПРИМУСОВОЇ ПРАЦІ ЯК ПРИНЦИП ТРУДОВОГО ПРАВА

Право громадян на вільно обрану зайнятість та їх захист від залучення до примусової праці – це важливий принцип сучасних трудових правовідносин в усіх цивілізованих країнах. Проте проблема правового закріплення цього принципу, а також стан його практичної реалізації ще досі залишається незадовільним в деяких сучасних державах, в тому числі в Україні.

Однією із конституційних засад є заборона примусової праці, яка закріплена у ч. 3 ст. 43 Конституції України [1]. Але у тексті Конституції немає визначення поняття примусової праці, так само як немає його й в інших нормативних актах, прийнятих в Україні. Не дивним є той факт, що українські законодавці не стали обтяжувати себе, розробляючи визначення терміна «примусова чи обов'язкова праця». Вони звернулися до дефініції, яка використовується в Конвенції Міжнародної організації праці № 29 (1930 р.), де «примусова праця» визначається як «праця або послуги, що вимагаються від особи під загрозою покарання і які ця особа не збиралася виконувати добровільно»[2]. З вищенаведеного визначення випливає дві обставини, які мають юридичне значення для визнання роботи чи служби примусовою працею. По-перше, такою обставиною є відсутність добровільної пропозиції особи надати свої послуги для виконання певної роботи (наприклад, психологічний примус, тобто наказ про виконання робіт, що підкріплюється загрозою покарання за неслухняність; обман або брехливі обіцянки відносно виду та умов праці; затримка та невивплата заробітної плати; утримання посвідчень особи). По-друге, це можливість застосування покарання чи насильства у випадку відмови від виконання такої роботи [3]. Таким чином, примусову працю не можна просто прирівняти до низької заробітної плати або поганих умов праці. Це поняття не охоплює також ситуації виключно економічної необхідності, коли працівник вважає, що він не може покинути робоче місце через реальну або уявну відсутність альтернативної зайнятості. Примусовою працею є грубе порушення прав людини та обмеження людських свобод у тому вигляді, в якому вони визначені у відповідних конвенціях МОП і в інших міжнародних актах. У найширшому (соціально-філософському) розумінні примусова праця може ототожнюватися з поняттям «необхідна праця». Такою вона буде тому, що, по-перше, її не можна обійти або без неї дійсно не можна обійтися, та, по-друге, виконується під впливом зовнішніх факторів. Проте, необхідна праця має ряд певних відмінностей, які відрізняють її від примусової праці. Такими ознаками є: відсутність автора примусу та санкцій забезпечення (в примусовій же праці є механізм примусу, який є її обов'язковим елементом та

характеризується наявністю юридичного зв'язку між «повноважним» та «зобов'язаним» суб'єктами); утилітарний характер(людина одержує користь від необхідної праці, вона необхідна для неї самої, а примусова праця виконується на користь держави, суспільства, підприємства, роботодавця); необхідна праця характеризується значним ступенем збігу зовнішніх та внутрішніх факторів щодо її виконання (у примусовій праці такий збіг є значно меншим) [4,с.36].

Запобігання використанню примусової праці є однією з найскладніших проблем сучасного світу. Порушення заборони примусової праці позбавляє особу можливості вільного вступу та участі у трудових правовідносинах, а також можливості нормальної реалізації працівниками інших належних їм трудових прав. Принцип заборони примусової праці не врегульований в українському законодавстві належним чином. Для того, щоб остаточно вирішити цю проблему, варто вирішити питання щодо запровадження в законодавство необхідних норм для належного регулювання питання про заборону примусової праці в Україні. Слід «рухатися» в напрямку запровадження різноманітних міжнародних стандартів і міжнародного досвіду у все, зокрема і в трудове законодавство України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України. Закон від [28.06.1996](#) № 254к/96-ВР. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Конвенція про примусову чи обов'язкову працю № 29. Міжнародний документ від 28.06.1930 № 29. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_136.
3. О. А. Ситницька. Заборона примусової праці у трудовому законодавстві України - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Ih9kSvqTkWkJ:irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1

%26Image_file_name%3DPDF/Unzap_2011_3_23.pdf+&cd=4&hl=ru&ct=cln
k&gl=ua.

4. Жернаков В. В. Поняття примусової праці за законодавством України //Право України. — 1997. — № 10. — С. 35— 39, 43.

*Заботін Віталій Вікторович
аспірант кафедри цивільного процесу
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА
ПРАВОВУ ДОПОМОГУ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ТА ЦИВІЛЬНОМУ
СУДОЧИНСТВІ**

У ст. 59 Конституції України закріплено право кожного на правову допомогу, яка у випадках, передбачених законом, може надаватися безоплатно. Це право, враховуючи його правову природу, набуває конкретизацію у нормах галузевого законодавства, зокрема, Господарського процесуального кодексу України від 06.11.1991 № 1798-XII (надалі – ГПК України) та Цивільного процесуального кодексу України від 18.03.2004 № 1618-IV (надалі – ЦПК України). Однак в умовах проведення судової реформи, спрямованої на підвищення ефективності правосуддя та забезпечення доступності безоплатної правової допомоги, відповідно до Указу Президента України від 20.05.2015 року № 276/2015, яким схвалено Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, та попередньо схваленого законопроекту «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», набуває актуальності висвітлення певних проблемних питань, пов'язаних з реалізацією права на правову допомогу в господарському та цивільному судочинстві, на які слід звернути увагу з метою їх вирішення в ході зазначеного реформування.

Так, загально визнано, що однієї із форм здійснення сторонами та іншими особами права на правову допомогу в порядку відправлення правосуддя у господарських та цивільних справах є судове представництво. Останнє в науковій літературі залежно від підстав виникнення, прийнято поділяти на договірне та законне. Проаналізувавши ст.ст. 38-40 ЦПК України та положення ГПК України, включаючи і ст. 28 цього кодексу, можемо констатувати, що договірний вид зазначеного представництва в повній мірі реалізується як у цивільному, так і у

господарському судочинстві. Інша ситуація спостерігається з іншим видом, законним представництвом, можливість скористатися яким, на відміну від цивільного процесу, при розгляді справ у господарських судах не передбачена.

Разом з тим на практиці можуть виникати непоодинокі випадки, коли права фізичної особи, в тому числі й підприємця, можуть залишатися незахищеними або неналежним чином захищатися внаслідок відсутності можливості скористатися саме інститутом законного представництва. Як приклад, в суді господарської юрисдикції розглядається спір, в якому позивачем виступає фізична особа-підприємець, яка згодом за правилами вже цивільного судочинства визнається недієздатною. Як наслідок, така особа в господарському процесі втрачає процесуальний статус позивача (тобто позбавляється можливості самостійно представити свою правову позицію з метою захисту), її законний представник не може вступити у судовий розгляд, а у суду немає підстав для припинення провадження у справі. З наведеного випливає, що порушені, невизнані чи оспорювані права, свободи та законні інтереси зазначеного позивача залишаються незахищеними. Отже, ми приєднуємося до поглядів, висловлених в літературі щодо необхідності закріплення за фізичними особами, в тому числі й підприємцями, права скористатися інститутом законного представництва, але вважаємо, що цього можна досягти лише за допомогою уніфікації положень ГПК України та ЦПК України.

Слід також зазначити, що запропонований підхід (уніфікації) певним чином простежується у проекті змін до ГПК України, підготовленого Радою з питань судової реформи, на що вказує порівняльний аналіз ст. 39 чинного ЦПК України та ст. 55 вказаного проекту змін, де передбачено можливість скористатися вказаним видом судового представництва.

Іншою проблемою, як випливає з приписів зазначеної вище Стратегії, є забезпечення доступності безоплатної правової допомоги, що може досягатися шляхом розширення можливості надання первинної та вторинної безоплатної правової допомоги у цивільних та адміністративних справах. На наш погляд, це має стосуватися й господарського судочинства, зокрема, стосовно гарантування

сторонам-юридичним особам, які не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками, можливості скористатися формами правової допомоги, що мають правовий (юридичний) характер, тобто інститутом судового представництва тощо. Оскільки норми п. 1, 2, 8, 10, 11 ч. 1 та ч. 2 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 № 3460-VI (надалі – ЗУ «Про БПД») не закріплюють право на отримання безоплатної вторинної правової допомоги у формі судового представництва за вказаними юридичними особами, однак, на практиці можуть виникати випадки, коли брак коштів чи взагалі відсутність у них фінансування призводитиме до порушення «справедливої рівноваги» між сторонами, тобто принципу рівності сторін у процесі, який, в контексті п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, є одним з елементів більш широкого поняття «справедливого судового розгляду».

Наприклад, виходячи з ст. 1 та ч. 1, 2, 4, 7, 8 ст. 4 Закону України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» від 29.11.2001 № 2866-III (в редакції Закону №417-VIII від 14.05.2015), об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (далі – ОСББ) є юридична особа, яка не має на меті одержання прибутку для його розподілу між співвласниками, створена власниками квартир та/або нежитлових приміщень багатоквартирного будинку для сприяння використанню їхнього власного майна та управління, утримання і використання спільного майна. Головною метою його створення є забезпечення та захист прав співвласників. Таким чином, у випадку пред'явлення позовних вимог чи залучення до розгляду справи у якості відповідача (співвідповідача) або третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, вказане ОСББ, діючи з метою реалізації прав, свобод чи законних інтересів всіх співвласників, навряд чи зможе належним чином представити свою справу в порядку цивільного або господарського судочинства. Адже здійснення такої дії безпосередньо залежить від можливості отримати правову допомогу (як платну, так і безоплатну), а враховуючи те, що ОСББ є «неприбутковою юридичною особою», не володіє знаннями у галузі права та не включено до переліку осіб, які

мають право отримати безоплатну вторинну правову допомогу, то наведене може порушувати «справедливу рівновагу» між сторонами (принцип рівності сторін у процесі).

На наше переконання, за юридичними особами, які не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками, доцільно закріпити право користуватися формами правовою допомогою, що стосуються дій правового (юридичного) змісту безоплатно або за зниженими тарифами. Подібним чином відбувається регулювання і у законодавстві деяких зарубіжних країн (Франція, Греція, Іспанія, Туреччина тощо).

Підводячи підсумок зазначимо, що з метою підвищення ефективності правосуддя та забезпечення правової допомоги, доцільно уніфікувати положення ГПК України та ЦПК України щодо інституту законного представництва, а також розширити коло осіб, які мають право отримати безоплатну вторинну правову допомогу, закріпивши це право за юридичними особами, які не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками.

Ісаченко Олена Сергіївна

Студентка 3-го курсу

факультету Економіки, підприємництва та права КЕІ КНУ

Науковий керівник

Макаренко Н. А., к. ю. н., асистент

кафедри права,

факультет економіки, підприємництва та права КЕІ КНУ

СТРОК АПЕЛЯЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ: РЕАЛЬНИЙ І ФАКТИЧНИЙ

Україна знаходиться на шляху до утвердження, як демократичної, правової держави, в якій права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість її діяльності; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави[1]. Законодавці стають більш прискіпливими і допитливими, і перш ніж нагромаджувати правову систему новим матеріалом, вони ретельно вивчають чинні акти.

Кожна людина має право на ефективне поновлення в правах компетентними національними судами у випадках порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом[2].

Однією з основних засад судочинства є забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом[1].

На жаль, судова система не є досконалою і її недовершеність породжує зловживання особливо щодо строків апеляційного оскарження. У час для оскарження не закладений термін очікування, поки особа отримає повний текст рішення. Закріплений в законі фактичний строк для оскарження у дійсності може варіюватися, частіше скорочуватися. Виною цьому може бути велика навантаженість на суд, або складність провадження, або зловживання правом з боку суддів.

Задля удосконалення законодавства був розроблений проект Закону України «Про внесення змін до статті 294 Цивільного процесуального кодексу України» (щодо строку апеляційного оскарження) № 4693 від 19.05.2016 року.

Стаття 294 ЦПК України за чинною редакцією, визначає що, апеляційна скарга на рішення суду подається протягом десяти днів з дня його проголошення. При цьому закріплюється право осіб подати апеляційну скаргу протягом десяти днів з дня отримання копії цього рішення, якщо вони брали участь у справі, але не були присутні у судовому засіданні під час проголошення судового рішення.

При формулюванні положень ст. 294 ЦПК України законодавець не приділив належну увагу особливості, яка полягає у можливості суду проголосити у судовому засіданні лише вступну та резолютивну частини судового рішення.

У виняткових випадках залежно від складності справи складання повного рішення може бути відкладено на строк не більш як п'ять днів з дня закінчення розгляду справи, але вступну і резолютивну частини суд має проголосити в тому самому засіданні, в якому закінчився розгляд справи. Рішення суду, що містить вступну та резолютивну частини, має бути підписане всім складом суду і приєднане до справи[4].

Таким чином, 10-денний строк передбачений законом на подання апеляційної скарги у разі застосування судом ч. 3 ст. 209 ЦПК України фактично скорочується до 5-ти днів.

На думку авторів законопроекту, доцільним є внесення змін у ст. 294 ЦПК України шляхом доповнення її зазначеним вище положенням, тобто встановити строк у десять днів з дня отримання копії саме повного тексту рішення суду для подання апеляційної скарги на рішення суду.

Результатом доповнення слугуватиме підтримка скажників, надання їм шансу всебічно захистити свої права.

Список використаної літератури

- 1) Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
- 2) Загальна декларація прав людини ООН від 10.12.1948р., [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015
- 3) Проект Закону про внесення змін до статті 294 Цивільного процесуального кодексу України" (щодо строку апеляційного оскарження) № 4693 від 19.05.2016р., [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59160
- 4) Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18.03.2004р., [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

*Карпенко Микита Андрійович
Юрисконсульт Харківської обласної
організації Союз юристів України*

Цивільно-правові наслідки договору поруки, укладеним одним із подружжя

На сьогоднішній день залишається невирішеним до кінця питання, для кого виникають цивільно-правові наслідки: тільки для чоловіка, який уклав договір, чи в обох із подружжя?

Даною проблематикою займалися такі науковці, як І. Жилінкова, З. Ромовська, О. Червоний, С. Фурса, І. Спасибо-Фатеева, Т. Ариванюк, О. Червоний.

Спочатку визначимось з поняттям «правочин». Ст. 202 Цивільного кодексу України визначає правочин як дію особи, спрямовану на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Правочин, зокрема договір, є однією з найпоширеніших підстав виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин у системі юридичних фактів.

Одним із найпоширеніших видів забезпечення належного виконання зобов'язання є порука. Порукою можуть забезпечуватись будь-які зобов'язання, але значного поширення вона набула при забезпеченні зобов'язань за договором кредиту і займу. Порука укладається між кредитором та поручителем з метою забезпечення виконання зобов'язання боржника за договором. Поручителем може виступати будь-яка дієздатна особа. Невиконання основного зобов'язання боржником зумовлює виникнення акцесорного зобов'язання поручителя його виконати та змінює правовий режим майна, яке знаходиться у спільній власності.

Майнові правовідносини охоплюють не лише відносини щодо майна подружжя, а й зобов'язальні правовідносини за їх участі. Формально поручителем виступає лише один з подружжя, але договір поруки впливає на права та обов'язки іншого з подружжя.

Відповідно до цивільного законодавства, майно, яке є у власності двох або більше осіб, належить їм на праві спільної сумісної власності та є їх спільним майном. Це означає, що частки кожного із співвласників у праві на спільне майно не визначені і кожен із них вважається власником усього майна. Розпорядження спільним майном має здійснюватись за згодою всіх співвласників.

У спільній власності перебуває майно подружжя, набуте ним за час шлюбу. Подружжя має рівні права на належне їм сумісне майно і не може самостійно розпоряджатися своєю часткою, крім випадків передбачених законодавством.

При укладанні договорів велике значення має наявність факту, чи укладав один із подружжя договір в інтересах сім'ї чи ні? Якщо так, то цивільні права та обов'язки з цього договору виникають у сім'ї, саме в обох із подружжя. Таке твердження було законодавчо закріплено в Сімейному кодексі України, а саме у ч.3 ст. 61 СК.

Дискусійним питанням також є, чи потрібна письмова згода другого з подружжя для укладення договору поруки, чи ні?

Виходячи з ч.2 ст. 65 Сімейного кодексу України встановлено презумпцію згоди другого з подружжя при здійсненні угод із сумісним майном. Воля іншого з подружжя на укладення правочину має бути з'ясована окремо.

Слід зазначити, що підписання договору поруки, який в будь-якому випадку не є дрібним побутовим, без отримання письмової згоди другого з подружжя, дає можливість та надає право дружині або чоловіку на звернення до суду з позовом про визнання договору недійсним, як такого, що укладений другим з подружжя без її (його) згоди, якщо цей договір виходить за межі дрібного побутового.

Нормами Цивільного кодексу України також закріплено, що правочин щодо розпорядження спільним майном, вчинений одним із співвласників, може бути визнаний судом недійсним за позовом іншого із співвласника у разі відсутності в останнього, який вчинив правочин, необхідних повноважень.

Що ж стосується судової практики, то майже усі судові рішення виносяться на користь кредиторів (частіше це банки).

Постановою Пленуму Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ №5 від 30.05.2012 р. судам надано керівні роз'яснення, якими визначається, що «порука є способом забезпечення виконання зобов'язань, договір поруки не створює правових наслідків для будь-яких інших осіб, крім сторін за договором». Саме таке трактування породжує негативні наслідки при розгляді справ судами.

Суди роблять висновки, що згода другого з подружжя для укладання договору поруки є необов'язкова, тому майже всі позови про визнання договору поруки недійсним не задовольняються.

Крім того, іноді суди навіть не обтяжують себе мотивуванням судового рішення, в якому вони відмовляють в задоволенні позову про визнання договору недійсним, через відсутність згоди другого з подружжя. У судових рішеннях по даних спорах часто не вказується, на підставі аналізу яких норм права та

дослідження яких доказів суд дійшов висновків про відсутність підстав для задоволення позову.

Тому підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що повне ігнорування судами законної позиції та обґрунтування доводів того з подружжя, хто не надавав згоди на укладення договору поруки може розглядатися як порушення конституційних прав і ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Така несправедлива судова практика фактично сприяє обмеженню законних повноважень власника другого з подружжя без його на те згоди.

*Лавріненко Ігор Анатолійович,
магістр права, юрист ЮК «Juritex»
Панченко Ірина Миколаївна,
асистент кафедри гуманітарних дисциплін
Херсонської державної морської академії*

АГРАРНА РОЗПИСКА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Інститут аграрних розписок походить з країн Латинської Америки, де у свій час була слабо розвинена система банківського кредитування та перевага віддавалася системі – «гроші – товар», а не «гроші – товар – гроші».

Поняття «аграрна розписка» вперше з'явилася в українському законодавстві у зв'язку прийняттям Закону України «Про аграрні розписки» (далі – Закон) від 06.11.2012 року. Саме цим законом для аграріїв було запроваджено новий механізм залучення коштів для ведення агробізнесу – аграрні розписки.

Згідно ст. 1 Закону, аграрна розписка – це товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах.

Керуючись нормами Закону, «механізмом кредитування» за допомогою аграрних розписок можуть скористатися лише ті аграрії, яким на праві власності

або на відповідному речовому праві належить земельна ділянка сільськогосподарського призначення.

В цілому, механізм кредитування за аграрною розпискою включає мінімум двох суб'єктів, проте, як правило, їх три. Так, сторонами правовідношення можуть бути безпосередньо аграрії, дистриб'ютори та трейдери. Як правило, дистриб'ютори надають аграріям товари, необхідні для вирощування сільськогосподарської продукції (насіння, добрива, засоби боротьби зі шкідниками тощо). Звичайно, дистриб'ютору, якому первісно видається аграрна розписка (у разі видачі саме товарної аграрної розписки), не потрібен майбутній урожай, адже останній ще необхідно буде реалізувати, виручити необхідні кошти. Для нього (мається на увазі дистриб'ютора) інтерес становлять саме кошти, які він бажає отримати за той товар, що був наданий аграрію. У цьому разі дистриб'ютор може, керуючись приписами ст. 11 Закону, відступити своє право за аграрною розпискою третій особі. Такою особою стає трейдер, який восени або в інший час після збору урожаю (завершення маркетингового року) звернеться до аграрія з вимогою поставити товар.

Подібна схема взаємовідносин надає аграрію суттєву перевагу, наприклад, над кредитом, у тому, що зобов'язання з поставки товару або сплати коштів у будь-якому разі прив'язано до збору урожаю, а наприклад у разі неврожаю дата виконання зобов'язань за погодженням з кредитором може бути перенесена на наступний маркетинговий рік.

Інтереси кредитора (чи то дистриб'ютора, чи то трейдера) у будь-якому разі істотно забезпечуються заставою майбутнього урожаю. При цьому, в силу приписів ч.1 ст. 7 Закону, предметом такої застави може бути виключно майбутній врожай саме сільськогосподарської продукції. Необхідно також відмітити, що розмір застави повинен бути не меншим за розмір зобов'язання за аграрною розпискою. Тобто означене дає підстави для висновку про повне, а не часткове забезпечення вимог кредитора, що робить аграрну розписку привабливою для використання зі сторони особи, яка кредитує.

Іншим істотним моментом забезпеченням майнових інтересів кредитора можуть слугувати приписи ч. 8 ст. 7 Закону, відповідно до яких у разі недостатності зібраного врожаю для повного погашення за рахунок такої сільськогосподарської продукції зобов'язань боржника за аграрною розпискою предметом застави за аграрною розпискою стає майбутній врожай будь-якої іншої сільськогосподарської продукції, що вирощується або буде вирощуватися боржником за аграрною розпискою на земельній ділянці, на якій до цього вирощувалася сільськогосподарська продукція, майбутній врожай якої був предметом застави за аграрною розпискою, до повного виконання зобов'язань боржника за аграрною розпискою, якщо інше не встановлено за домовленістю сторін аграрної розписки.

У цьому аспекті доречним також є наведення приписів ч.10 ст. 12 Закону, згідно з якими при частковому виконанні аграрної розписки її забезпечення заставою зберігається в первинному обсязі.

Більше того перехід права власності чи права користування земельною ділянкою не зупиняє дію вказаної в аграрній розписці застави майбутнього врожаю та не припиняє прав боржника і кредитора за аграрною розпискою на користування земельною ділянкою до збору відповідного врожаю, але не довше ніж до закінчення поточного маркетингового року (ч. 3 ст. 2 Закону).

З усіх цих ракурсів аграрна розписка є вкрай привабливою для кредитора, максимально сприяє останньому у реалізації його прав, зберігає всі наявні забезпечення до повного виконання зобов'язань зі сторони агровиробника.

ЛЕВИЦЬКА КРИСТІНА СЕРГІЇВНА

Студентка 3 курсу 4 групи

Слідчо-криміналістичного інституту

Національного Юридичного Університету

Імені Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ ПРО ДОГОВІР КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ

Одним з різновидів договірних відносин, що засновані на передачі комплексу виключних прав на об'єкти інтелектуальної власності, які дозволяють виступити

представником якої-небудь відомої фірми (компанії) та отримати право на торгівлю або на виготовлення товару, або на надання послуг на заздалегідь визначених умовах є договір франчайзингу. Даний договір є найбільш перспективним та ефективним засобом ведення бізнесу в усьому світі та набирає все більшої популярності в Україні. На сьогоднішній день поняття «франчайзингу» (від англійського franchising — пільга, привілей) в українському законодавстві визначається, як «договір комерційної концесії», що регулюється положеннями Глави 76 Цивільного та Глава 36 Господарського кодексми України(далі – ЦК України та ГК України).

Відповідно до ст. 1115 ЦК України під договором комерційної концесії розуміється такий договір, за яким одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг. Також у ст. 366 ГК України зазначено, що за договором комерційної концесії одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) на строк або без визначення строку право використання в підприємницькій діяльності користувача комплексу прав, належних правоволодільцеві, а користувач зобов'язується дотримуватися умов використання наданих йому прав та сплатити правоволодільцеві обумовлену договором винагороду.

Франчайзинг має широкомасштабне використання завдяки його перевагам для обох сторін, особливо для малих підприємств і індивідуальних підприємців він надає в розпорядження стабільний дохідний бізнес, а для відомих фірм і компаній - можливість розширити й усталити свої позиції на ринку товарів та послуг.

Проте є певні недоліки та спірні питання як в законодавчому регулюванні франчайзингу в Україні, так і в самій сутності цього договору.

Так, зокрема, однією з особливостей договору комерційної концесії є те, що при комерційній концесії не відбувається передача прав ні зобов'язальних, ні тим більше виключних. Користувачеві надається правоволодільцем лише право використання комплексу виключних прав, при цьому, самі виключні права на

результати інтелектуальної діяльності (право на фірму, на знак для товарів і послуг, на конфіденційну торговельну інформацію й секрети виробництва (“ноу-хау”), винаходи, корисні моделі, авторські права, та інші об’єкти права інтелектуальної власності) залишаються у правоволодільця. Можна передати право користування результатом творчої діяльності, але не уміння, адже надання комплексу прав, не є гарантом якості.

Також існують перешкоди щодо укладання договору франчайзингу з іноземними представниками. Особливістю цього договору є те, що зазначені в змісті істотні умови договору, як правило, є відомості, що становлять комерційну таємницю і передбачена подальша обов’язкова державна реєстрація такого договору може спричинити їх розголошення. Це може викликати проблеми щодо так званої єдності такого договору, яка зазначена в ст. 367 ГК України, в якій передбачено, що договір комерційної концесії повинен бути укладений у письмовій формі та у вигляді єдиного документа, що унеможливить його укладання.

Виникають складнощі із державною реєстрацією такого виду договору, адже в законодавстві не врегульоване питання, щодо процедури державної реєстрації. На недостатньому рівні проводиться систематизація та облік договорів комерційної концесії в Україні.

Специфіка відносин франчайзингу зумовлює довгостроковість договору. На визначення строку впливають особливості відносин, що виникають за франчайзингу, а саме їх партнерський характер і довгострокове співробітництво.

Разом з тим специфіка франшизи, а саме її "інтелектуальні" складові, що надаються в користування франчайзі, впливає на післядоговірні відносини між сторонами. Франчайзі слід "витримати паузу" для того, щоб не скласти недобросовісної конкуренції франчайзору. Тому доречно передбачити в договорі умову, яка б забороняла франчайзі здійснювати діяльність, аналогічну діяльності, покладеній в основу договору франчайзингу, протягом певного строку після закінчення франчайзингових відносин. У зв’язку з цим слід звернути увагу на те, що кінцевий строк дії договору має визначатися саме цим "післядоговірним" строком. Тому доречно сформулювати умову про строк дії договору таким чином: "Договір

зберігає свою силу в частині заборони для франчайзі займатися діяльністю, ідентичною або аналогічною діяльністю, якою він займається за цим договором, протягом 3 років з моменту припинення прав і обов'язків сторін за цим договором, що стосуються використання франшизи".

Слід також неодмінно відзначити, що партнерський характер відносин франчайзингу та необхідність підтримання існування франчайзингової мережі зумовлює необхідність у переважному праві франчайзі на продовження договору. Франчайзі має переважне право продовження дії договору з франчайзором на тих самих або кращих умовах. Якщо франчайзор необґрунтовано відмовляється продовжувати договір, то на цей випадок слід передбачити правило, відповідно до якого франчайзі має право на відшкодування збитків. Це саме стосується й випадку, якщо франчайзор укладе договір з іншим франчайзі протягом певного строку після завершення дії договору, попередньо не зробивши відповідної пропозиції попередньому франчайзі.

Таким чином, можна зазначити, що основними проблемами, які перешкоджають широкому використанню договору франчайзингу в Україні є наступні: відсутність узгодженої нормативно-правової бази, що визиває необхідність прийняття спеціального закону щодо регулювання питань франчайзингу, відсутність чіткого порядку реєстрації такого договору, не визначені умови щодо переукладання та строків договору, недостатня кількість осіб, які займаються систематизацією договорів франчайзингу.

*Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного права № 2
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Домашенко М.В.*

Секція конституційного права; муніципального права

*Колінько Ярослава Олександрівна
студентка 1 курсу групи ПК-14
Полтавського юридичного коледжу
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

Загальні положення щодо судової системи Польщі: правовий аналіз та досвід для України

Варто першочергово наголосити, що судова влада та система у більшості країн Європи виступає як осnova юридична гарантія захисту прав і свобод людини і громадянина. Розвиток та вдосконалення національної правової системи на сучасному етапі неможливо уявити поза євроінтеграційним контекстом. Тому, на наш погляд, особливо заслуговує на увагу досвід запровадження та закріплення судової системи Польщі, яка є найбільш наближеною наразі європейською державою до України.

Надзвичайно велика кількість вітчизняних вчених присвятили свою увагу вивченню даної проблематики, серед яких: В. Кравчука, М. Лажихи, В. Малиновського та ін. Так, наприклад, В. Малиновський влучно зазначив, що досвід Польщі для України є найбільш повчальним, оскільки експертами Ради Європи ця країна вважається взірцем для реформи Центрально-Східної Європи.

Для того, щоб порівняти, проаналізувати та виявити сильні та слабкі сторони обох судових систем, перш за все доцільно звернутися до Конституції Польщі, яка містить загальні положення, що характеризують особливості судової гілки влади в Польщі.

Так, положення ст.8 чинної Конституції Польської говорять, що суди і трибунали є окремою незалежною від інших інституцій владою, які виносять вирoki від імені Польської Республіки (ст.173). Так само, у положеннях ст.175 Конституції Польщі ведеться мова про те, що правосуддя у державі здійснюють Верховний суд, загальні суди, адміністративні суди, а також військові суди.

У свою чергу, у чинних положеннях Конституції України йдеться про те, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами (ст.124), незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України (ст.126), а правосуддя в нашій державі здійснює так само Верховний Суд, місцеві, апеляційні та вищі судові органи спеціалізованих судів. Створення ж надзвичайних та особливих судів відповідно до Конституції нашої держави не допускається (ст.125).

Як бачимо з вище наведених конституційних положень обох держав, головна відмінність судової системи Польщі від судової системи нашої країни полягає у тому, що Україна не передбачає створення надзвичайних та особливих судів, як ними є у Польщі трибунали.

Так, Конституційний трибунал виконує так звану роль «суду над законом», який повинен стежити за відповідністю законів, юридичних актів і розпоряджень Конституції Польської Республіки, а також деяким міжнародним угодам. Тобто, Конституційний трибунал є своєрідним прототипом Конституційного Суду України. У свою чергу, Державний трибунал у Польщі є конституційним органом судової влади, головна мета якого – притягнення до відповідальності найвищих органів влади і державних чиновників за порушення Конституції або законів у зв'язку із займаною посадою або у сфері виконання службових обов'язків, якщо правопорушення не класифікується як злочин, а також задержанні фінансові злочини, що стосуються президента Польської Республіки.

Такий розподіл повноважень між судами та трибуналами у Польській Республіці, є досить позитивним, адже, внаслідок цього, суди загальної юрисдикції є менш завантаженими і мають змогу більш ефективно розглядати та вирішувати справи у своїй юрисдикції, що має стати відповідним кроком до подібного запровадження та реформування цих органів у судову систему України.

Досить цікавим є досвід Польщі, який стосується створення інтернет-порталу, на якому можна знайти та ознайомитися з найважливішою інформацією зі справи. Доступ до нього мають лише сторони, що є безпосередніми учасниками

судового процесу. Завдяки такому ресурсу зменшилася кількість запитів і звернень сторін з проханням надати інформацію про рух справи. Ще однією новацією в Польщі є створення єдиного в країні суду, який розглядає позовні заяви в електронному вигляді та без залучення доказів, а рішення приймає на основі доводів. Якщо таке рішення не оскаржується в установленому законом порядку, воно набуває чинності.

В проекті Закону від 14.01.16р. №3769 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, щодо запровадження наказного провадження у цивільному та господарському судочинстві», викладено пропозицію щодо створення системи електронного наказного провадження у господарському та цивільному процесі, яка дасть змогу розвантажити судову систему України та здійснювати наказне провадження без виклику сторін до суду.

Тобто, як бачимо українські законотворці користуються досвідом європейських сусідів та відповідно пропонують деякі зміни та доповнення, що сприятимуть наближенню українського правосуддя до європейських стандартів.

Виходячи з усього викладеного, слід зазначити, що судові системи Польщі та України, загалом, є дуже подібними та схожими між собою, однак, все-ж таки, є певні недоліки та переваги в обох системах, які, маємо сподівання, найближчим часом сприймуться та вирішаться обома державами з метою створення ще більш прозорої, об'єктивної та неупередженої гілки влади, що здійснює правосуддя.

*Овчаренко Олексій Максимович
Студент 1 курсу групи ПК-14
Полтавського юридичного коледжу
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ЯПОНІЇ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

В сьогоденні умовах, питання децентралізації в Україні є чи не найактуальнішим. Тому дослідження зарубіжного досвіду проведення децентралізації має неабияке практичне значення. Японія є зразковим прикладом проведення

багатоетапної довготривалої реформи децентралізації та є країною з глибокими традиціями, стабільною, прогресивною та процвітаючою.

На початку реформи з децентралізації у 2000 р. нараховувалося 3232 муніципальні одиниці. Однак, внаслідок масової кампанії по укрупненню муніципалітетів у 2005 р. під назвою «велике укрупнення епохи Хейсей», за послідувачі п'ять років загальне число муніципалітетів в Японії скоротилося практично вдвічі. Станом на січень 2013 року їх число складало 1789 одиниць (з урахуванням особливих управ Токіо) У цьому контексті досвід Японії є унікальним, оскільки демонструє, по перше, зрілість та ефективність органів місцевого самоврядування у високоцентралізованій японській системі державного управління, по-друге, реформа з децентралізації управління, яка відбулася в 2000 році, що дозволяє простежити як передумови реформування, так і позитивні та негативні наслідки даного процесу. [2, с. 51]. Взагалі, підготовка реформи децентралізації в Японії відбувалася протягом значної кількості років, починаючи з 1993 р. за наслідками економічної стагнації і банківської кризи і провадиться понині різними складами урядів Японії.

У 1999 р. був прийнятий пакет з приблизно 500 поправок і доповнень, і в квітні 2000 р. закон набув чинності. Він відомий як Акт про децентралізацію 2000 року, що приніс посилення незалежності місцевих влад від центрального уряду у наданні соціальних послуг. Він визначив принципи і види державного втручання у справи місцевого самоврядування, законодавчо закріпив за органами місцевого самоврядування повноваження, раніше делеговані їм центральним урядом, тим самим ліквідувавши систему особливих відносин (інім дзіну), що понад півстоліття існувала в Японії між центральною і місцевою владами [3, с.45].

Одним із реформаторських кроків у 2001 році була ліквідація окремого Міністерства місцевого самоврядування Японії та покладення його функцій на Міністерство внутрішніх справ, яке на даний час відомо як Міністерство внутрішніх справ і комунікацій Японії.

У 2003 р. кабінет Д. Коїдзумі проводив одночасне скорочення державних дотацій органам місцевого самоврядування, передачу їм власних податкових джерел фінансування, а також оптимізацію системи муніципальних податків і механізмів

розподілу фінансових потоків між центром і регіонами. У грудні 2006 р. був прийнятий закон про стимулювання децентралізації, а в травні 2007 р. створено Штаб сприяння децентралізації на чолі з прем'єр-міністром Сіндзо Абе, до якого увійшли всі члени його кабінету. У тому ж році був заснований Комітет зі сприяння реформі децентралізації, який у 2008-2009 рр. представив уряду чотири пакети рекомендацій по ключових темах: перерозподіл повноважень від префектур до муніципалітетів, перегулювання та пом'якшення вимог до органів місцевого самоврядування, відмову від системи регіональних представництв центральних міністерств і відомств, реорганізація місцевих податків і системи фінансування місцевого самоврядування [3, с.45]. Також внаслідок реформ, місцеві органи влади отримали можливість вільно встановлювати податки. Незважаючи на це, доходи місцевих бюджетів зростали повільно, в середньому менш ніж на 1 відсоток за рік. Справа запровадження податків та їх стягнення виявилася непростю [4].

Кабінет Міністрів Ю. Хатояма у 2009 р. запропонував відмовитися від використання терміну «децентралізація» (бункен), проголосивши замість цього більш радикальний курс на «місцевий суверенітет» (дзіті сюкен). Варто зазначити важливий момент: незважаючи на часту зміну урядів Японії курс на децентралізацію повноважень виконавчої влади в даний час визнаний єдиною правильною в японському суспільстві.

Важливою реформою в Японії стало об'єднання муніципалітетів, що зменшувало ступінь їх демократичності, втрату роботи місцевими чиновниками, віддалення сфери соціальних послуг від місцевих жителів. Тому дану реформу по укрупненню муніципалітетів не всі сприйняли похвально.

Отже, процеси демократичних перетворень, які відбуваються в Україні та спрямовані на вирішення економічних, політичних, соціальних, правових завдань мають супроводжуватись кроками на зустріч зміни нинішньої системи місцевого самоврядування, та максимально наблизити до населення даний інститут, який би здійснював свою діяльність для задоволення потреб та інтересів громадян в будь-якій сфері суспільного життя, тому було б доцільно запозичити досвід Японії, який є досить цікавим та ефективним стосовно вирішення питань, що стосуються зміни формування органів місцевого самоврядування, соціального забезпечення, охорони здоров'я, освіти,

зайнятості, організації роботи поліції, пожежної служби, усунення наслідків надзвичайних ситуацій [1].

Список використаних джерел:

1. Децентралізація в Японії, “Дорога Японії к плюрализму: превращение местных сообществ в эпоху глобализации,, Токио: Японский Центр международного обмена, 2003, с. 21-45.
2. Деркач М. І. Фіскальна децентралізація: досвід Японії для України. Вісник Дніпропетровського університету, серія «Економіка», вип. 3(2), 2009, с. 51-57.
3. Сапрыкин Д. А. Децентралізація – составная часть «Абэномики»/ Япония 2013. Ежегодник. – М. : «АИРО–XXI», 2013. – с. 44-60.
4. Особливості проведення та наслідки децентралізації в Японії: досвід для України / А. В. Кожина. // Державне управління: удосконалення та розвиток. - 2014. - № 12.241

Сердюк Валерія Костянтинівна
студентка 2 курсу Інституту прокуратури
та кримінальної юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ДЕПУТАТСЬКА НЕДОТОРКАНІСТЬ ЯК ПРАВОВА ГАРАНТІЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ

Україна є молодого державою, яка на шляху становлення та розвитку своєї державності проходить чимало трансформацій у політичній, соціально-економічній, правовій та духовній сферах життя. Особливим фактором демократичного розвитку суспільства є парламентаризм, який свідчить про функціонування у державі авторитетного і конструктивного органузаконодавчої влади, що займає активну позицію в механізмі державної влади. Ефективність діяльності українського парламенту тісно пов'язана із правовим статусом народних депутатів, оскільки парламентарії – це представники народу, що наділяються особливими повноваженнями для забезпечення добробуту Українського народу і захисту його інтересів. Статус депутатів Верховної Ради України повинен відповідати рівню повноважень, здійснюваних органами державної влади, саме тому проблема мандата народного представника відіграє особливе значення не тільки для організації діяльності депутатів, а й для модернізації вищого представницького органу української держави в цілому.

Дискусійним питанням правового статусу народних депутатів України є гарантія депутатської недоторканості, встановлена ст. 80 Конституції України, яка визначає такі види імунітетної недоторканості: кримінальна відповідальність, арешт, заходи адміністративної відповідальності, що встановлюються у судовому порядку. Депутатська недоторканість – це правова гарантія, яка є основним засобом забезпечення захисту окремих органів державної влади, створюючи умови для їх безперешкодного функціонування. Але досвід сучасності дає зрозуміти, що депутатський імунітет використовується частіше не як гарантія захисту депутатської діяльності, а скоріше як можливість членів парламенту уникнути відповідальності за вчинене правопорушення, що не пов'язано із здійсненням його повноважень.

Проблеми, які існують у суспільстві вказують на те, що попри численні порушення кримінальних справ проти українських депутатів лише одиниці з них були притягнуті до відповідальності за згодою Верховної Ради України, що стверджує про існування реальної перешкоди в системі органів державної влади. Правоохоронні органи України не мають права проводити стосовно народних депутатів слідчі (розшукові) дії, збирати докази, проводити допит чи пред'являти обвинувачення за скоєння навіть тяжкого злочину, тобто слідчі органи обмежені у своїй діяльності. Подання до Верховної Ради України стосовно юридичної відповідальності депутата повинно містити обґрунтовані, конкретні докази вчинення ним злочину, тому вирішення цього питання Верховною Радою України робить його політично заангажованим. Тож питання депутатської недоторканості все гостріше постає у суспільстві і вимагає зосередження особливої уваги на його подоланні.

Засоби масової інформації повідомляють про порушення законів членами парламенту, що викликає недовіру до народних депутатів з боку населення, в результаті чого зв'язок між представницьким органом влади і народом ускладнюється. На сьогоднішній день у Верховній Раді України розглядається законопроект про внесення змін до Конституції України, який передбачає виключення зі статті 80 Основного Закону частини першої та третьої. Ці

положення Конституції забезпечують депутатську гарантію на недоторканість і встановлюють імператив щодо імунітету народних депутатів. Як і будь-який інший законопроект про внесення змін до Конституції України, проект акту розглядається парламентом лише за наявності висновку Конституційного Суду України щодо його відповідності вимогам статей 157 і 158 цієї Конституції. Змістом пояснювальної записки до Законопроекту обґрунтовується необхідність у скасуванні депутатської недоторканості настроями суспільства, якими підтверджується, що такий імунітет депутатських обранців є не виправданим і перетворився на механізм безкарності. У Висновку Конституційного Суду України щодо відповідності Законопроекту статтям 157 і 158 Конституції України від 16 червня 2015 року наголошується на неодноразовість розгляду судом конституційної юрисдикції проектів актів з питання обмеження правових гарантій народних депутатів, у зв'язку з чим існують численні висновки по цих справах. Конституційний Суд України стоїть на позиції, з якої скасування недоторканості народних депутатів України стосуються лише їхнього спеціального статусу і не впливають на зміст конституційних прав і свобод людини і громадянина (їх скасування чи обмеження), а отже, не суперечать вимогам статті 157 Конституції України. Надаючи Висновок по цьому законопроекті підстав для зміни своєї правової позиції із зазначених питань Конституційний Суд України не знаходить, а тому Законопроект про внесення змін до Основного Закону держави визнається таким, що відповідає статтям 157 і 158 цієї Конституції. На даний момент процедура внесення змін до статті 80 Конституції України відповідає правовим вимогам порядку розгляду і ухвалення законопроекту з цього питання.

Наявність такої серйозної проблеми у суспільстві, як несхвальне ставлення народу до діяльності парламентаріїв, негативно сприяє розвитку демократичної державності, до якої тяжіє Україна. Демократія у всіх її проявах визнає рівність прав і свобод людини і громадянина, а за наявності депутатського імунітету, як необмеженої гарантії депутатської діяльності, виникають певні суперечності стосовно рівності громадян перед судом і законом. Існує нагальна необхідність створення реального механізму притягнення до відповідальності народних

депутатів України та вирішення питання щодо встановлення певних меж депутатської недоторканості, які б в рамках правової гарантії діяльності парламенту забезпечували їх ефективність і не викликали додаткових питань з боку громадян. Отже питання депутатського імунітету потребує ретельного наукового вивчення й обґрунтування.

Христофоров Ігор Васильович
Полтавський юридичний коледж
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Студент 1 курсу, групи ПК-14

Засоби подолання та протидії корупції в країнах Європейського Союзу

В сучасних умовах світова спільнота визнала, що корупція є глобальною проблемою кожної країни без виключення, незалежно від рівня розвитку держави, тому дане питання потребує застосування всіх можливих засобів його вирішення. Як наслідок, в світовому співтоваристві було здійснено прийняття цілого комплексу міжнародно-правових актів (обов'язкових і рекомендованого характеру), підготовлених та прийнятих в Організації Об'єднаних Націй, Організації економічного співробітництва та розвитку, Організації американських держав, Раді Європи, Європейському Союзу, Африканському Союзу. Міжнародні юридичні інструменти відрізнялися за сферою застосування, проте в усіх було на меті одне – встановити загальні стандарти боротьби з корупцією шляхом забезпечення виконання антикорупційних законів на національному рівні. Ми проаналізуємо особливості подолання корупції в зарубіжних країнах, оскільки діяльність в даній сфері, зокрема країн ЄС, є актуальною, на шляху інтеграції України до європейської спільноти.

Найменше корумпованою країною у світі є Фінляндія: авторитетна міжнародна організація Transparency International вже кілька років поспіль віддає їй почесне останнє місце, тому в першу чергу необхідно звернути увагу на систему боротьби з корупцією в Фінляндії, оскільки дана держава географічно розташована неподалік від України. Варто зазначити, що у Фінляндії дуже

важливе значення має етичне ставлення до роботи та неповажне відношення до хитрощів, спритності, нечесності. Її громадяни вважають, що взяти хабар – значить втратити самоповагу, тобто ми бачимо, що в даній державі вже на підсвідомому рівні закладені принципи боротьби з корупцією. Також важливу роль в Фінляндії відіграє рівень освіти нації, тобто існує думка, що освіченими людьми набагато складніше маніпулювати – вони можуть читати закони, вони бачать як працює суспільство та як зважають на їх інтереси. Наступний аспект фінських традицій – «соціальний контроль». Це означає, що люди не бояться політиків, а політики не бояться народу, тобто вони почуваються себе членами одного громадянського суспільства.

Слід звернути увагу, що для фінської правової системи не є характерними закони з використанням терміну «боротьба» з визначенням певного виду злочину. Фінський законодавець заклав принципи попередження та застереження вчинення злочинів у кожному нормативно-правовому акті, що визначають конкретну сферу діяльності, а не вид злочину. Згідно з положеннями Кримінального кодексу Фінляндії, за вчинення дій, що можуть кваліфікуватися як «корупція», передбачено санкції від штрафу до ув'язнення строком до чотирьох років у залежності від ступеня суспільної небезпеки злочину.

Окрім Фінляндії, яскравим прикладом комплексної боротьби з корупцією є антикорупційна стратегія Нідерландів, яка включає такі процедурні заходи, як:

- постійна звітність та гласність щодо виявлення корупції та обговорення наслідків – покарання за корупційні дії; щорічно міністр внутрішніх справ доповідає парламенту про виявлені факти корупції та вжиті заходи щодо покарання осіб, причетних до корупції;

- розробка системи моніторингу можливих місць виникнення корупційних дій у державних та громадських організаціях і суворого контролю за діяльністю осіб, які там працюють;

- створення системи прав і обов'язків посадових осіб із визначенням міри відповідальності за порушення посадової етики та корупційні прояви;

- у всіх організаціях, зокрема у міністерствах, є служби внутрішньої безпеки, обов'язком яких є реєстрація та виявлення помилок чиновників, їх навмисних чи випадкових порушень діючих правил і відповідних наслідків таких порушень.

У Федеративній Республіці Німеччина в основу боротьби з корупцією покладено завдання знищення матеріальної, насамперед фінансової бази злочинних угруповань. Це досягається шляхом конфіскації майна і створення належної правової бази для унеможливлення «відмивання» «брудних» грошей. Основне завдання німецького уряду у сфері запобігання корупції полягає в тому, щоб у результаті законодавчих, організаційних, кадрових та інших заходів унеможливити зловживання державного службовця своїм посадовим становищем. Серед антикорупційних механізмів, які запроваджуються в Німеччині, варто назвати намір створити реєстр корумпованих фірм. У даному разі Німеччина йде шляхом іноземного досвіду, зокрема ізраїльського. Його суть полягає в тому, що фірма, яка включена до такого реєстру, позбавляється права виконувати будь-які державні замовлення, стає об'єктом більш пильної уваги з боку правоохоронних органів. На нашу думку, такий реєстр був би і актуальним в Україні щодо юридичних осіб. Що стосується державних службовців, то такий реєстр в Україні вже створений, в якому зазначено особу, винну у вчиненні корупційного правопорушення, термін, на який його відсторонено для виконання функцій держави чи місцевого самоврядування.

Як бачимо, корупція, як соціальне явище, притаманна будь-якому суспільству, будь-якій державі, жодна країна у світі сьогодні не може оголосити себе вільною від корупції. Однак окремим країнам світу вдається ефективно боротися з цим негативним явищем. Ми проаналізували основні заходи для подолання корупції які використовуються в Фінляндії, яка є найменш корумпованою державою в світі, Нідерландах, Німеччині, які також демонструють високій рівень подолання цього явища. Всі країни проводять безліч заходів щоб винищити корупцію і без відповідних дієвих антикорупційних програм дорога України до ЄС закрита.

Шмагун Олексій Сергійович
Студент 1 курсу, групи ПК-14 Полтавського
юридичного коледжу Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

СВІТОВІ МОДЕЛІ ДІЯЛЬНОСТІ ОМБУДСМЕНА

Розбудова сучасної правової держави передбачає, передусім, розвиток громадянського суспільства у напрямку утвердження світових стандартів правової культури й поваги до прав і свобод особистості, запровадження нових демократичних інститутів та механізмів, головною метою котрих є забезпечення реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина. До таких інститутів належить і інститут омбудсмена, що має багатовіковий світовий досвід у боротьбі з проявами адміністративного свавілля та бюрократії, у забезпеченні дотримання державними органами та органами управління прав і свобод людини. Сутність даного інституту, насамперед, проявляється через покладені на нього функції, які дають змогу визначити його мету й соціальне призначення.

«Омбудсмен» – слово шведського походження, що означає «представник чийхось інтересів». Вперше цей інститут виник у Швеції, але протягом 20 ст. поширився в багатьох країнах: Фінляндії, Норвегії, Данії, Великобританії та ін. Тепер цей інститут на національному, регіональному і місцевому рівнях діє більш як у 100 державах світу [1, с. 145]

Світовій практиці відомі декілька моделей інституту уповноваженого з прав людини (омбудсмена), зокрема:

- парламентський (представницький) і виконавчий омбудсмени;
- федеративний омбудсмен, омбудсмени унітарної держави, регіонально-федеративна модель, муніципальні омбудсмени, спеціалізовані омбудсмени;
- омбудсмен, який безпосередньо приймає скарги від громадян, і омбудсмена, який отримує скарги через парламентарів або членів місцевих представницьких органів;
- омбудсмен, наділений окремими імперативними повноваженнями (шведсько-фінська модель);
- омбудсмен, сфера повноважень якого поширюється на суди, муніципальні органи (омбудсмен з широкою сферою компетенції) і омбудсмен, до юрисдикції якого не належать судові, муніципальні чи інші органи (омбудсмен з обмеженою сферою компетенції);

- абсолютно деполітизований омбудсмен і омбудсмен, який виконує певні політичні функції, підданий політичному впливу або який формується за участі політичних партій;
- омбудсмен, який широко використовує методи гласності і відкритості, і омбудсмен, який надає перевагу приватним і конфіденційним розслідуванням;
- індивідуальні і колегіальні служби омбудсмена [2].

У більшості країн світу застосовується модель омбудсмена парламентарного типу- кандидат на посаду омбудсмена призначається парламентом або однією з його палат. Винятки становлять Румунія, Франція, Великобританія, Нова Зеландія, деякі країни Африки. У Великобританії - призначається королевою, а у Франції - Радою міністрів згідно з законом про заснування посади Посередника 1973 року на 6 років.

У державах з федеративною формою устрою, як правило, діють одночасно моделі федеративного та регіональних омбудсменів. Наприклад, у Канаді є омбудсмени як на федеральному, так і на провінційному рівні, в Австралії - на загальнофедеральному рівні й на рівні штатів. У ФРН Уповноважений Бундестагу по обороні входить у систему загальнофедеральних органів; у Землях військових омбудсменів немає, але в окремих Землях (Північний Рейн - Вестфалія, Гессен, Баден-Вюртемберг) є омбудсмени, які розглядають скарги на органи і посадових осіб цивільної адміністрації. В Австрії колегія народного правового захисту є загально-федеральною, але припускається створення аналогічних органів у Землях. В окремих країнах існують навіть омбудсмени окремих міст. В Швейцарії у місті Цюрих призначається уповноважений міста, в Ізраїлі є омбудсмени міст Іерусалім, Хайфи, Тель-Авіва, в Нідерландах - омбудсмен міста Амстердам [3].

Зазвичай омбудсмен призначається на визначений строк. Законодавством Данії, Швеції, Фінляндії, Португалії, Польщі, Югославії визначено строк 4 років, в Іспанії, ФРН, Росії - 5 років, в Австрії, Голландії, Франції - 6 років, в Хорватії - 8 років. У Великобританії термін перебування омбудсмена є не обмежений за часом, натомість діють вікові обмеження - особа складає свої повноваження у віці 65 років. Майже у всіх країнах омбудсмен, який не виконує свої повноваження, може бути достроково усунений з посади.

При призначенні омбудсменів в окремих країнах, зокрема, у Польщі, Швеції, Фінляндії, перевага надається юристам, в інших країнах - особам, які мають досвід роботи у державному

апараті (у Великобританії, США), або особам, які мають знання в галузі прав і свобод людини та мають досвід їх захисту, незалежно від освіти.

На особливу увагу заслуговує Європейський омбудсмен, так як наша країна крок за кроком реалізовує євроінтеграційні перетворення. Особливістю правового статусу Європейського омбудсмена є те, що він діє як посередник між громадянином та владою ЄС, а також діє незалежно від вказівок державних органів жодної з держав чи організацій.

Тобто, керуючись вищевикладеним, ми можемо побачити, що інститут омбудсмена є основою будь-якого демократичного суспільства, який покликаний забезпечити дотримання та реалізацію прав та свобод людини і громадянина. Органи державної влади не завжди в змозі ефективно спрацювати та забезпечити захист прав людини. Тому, інститут омбудсмена є невід'ємною частиною будь-якої правової держави, так як покликаний відновити порушені права та свободи, у визначеному законом порядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кравецька Н. Інститут омбудсмена: міжнародний досвід та українські реалії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/6646/1/54.pdf>
2. Савенко М. Конституційний суд і омбудсмен у державному механізмі захисту прав та свобод людини і громадянина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uapravo.com/hro/text.php?lan=rus&id=5277&id_book=0&id_parent=0&id_vid_res=2
3. Куліш А.М. Світові моделі діяльності омбудсмена [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.essuir.sumdu.edu.ua>

***Секція адміністративного права і процесу; фінансового права;
інформаційного права***

МАЛИШЕВА ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА
*студентка Інституту прокуратури та
кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

Приватний захист прав та інтересів: детективна діяльність

Приватна детективна діяльність розповсюджена у багатьох країнах світу. Проте, далеко не завжди така діяльність врегульована на законодавчому рівні.

У контексті даного питання звернемося до історії виникнення детективної діяльності у світі. Перше агентство подібного роду виникло у Франції. Воно було організовано в 1834 році знаменитим шефом Сюрте Еженом Франсуа Відок, який, вийшовши у відставку, вирішив створити свою, приватну поліцію. Так з'явилася його детективна контора «Бюро розслідувань в інтересах торгівлі». У той час, завданням цієї контори був захист підприємців від комерційних злочинів - примусових банкрутств.

Приватні детективні бюро та контори стали виникати також й в багатьох державах Західної Європи. Але особливо велике поширення приватний розшук отримав у Сполучених Штатах. Тут приватні детективні агентства виникли в той період, коли в країні ще не сформувалася система поліцейських органів, зокрема, були відсутні поліцейські служби міст, а також федеральна поліція. Ідея організації в Сполучених Штатах Америки приватного розшуку належала Аллану Нату Пінкертону. Саме він відкрив перше в США приватне детективне агентство. Це агентство в середині XIX століття прославалося не тільки на території між Атлантичним і Тихим океанами, але досягло світової слави. В очах європейців воно стало синонімом американської кримінальної поліції.

За сучасних умов, в таких країнах як Бельгія, Російська Федерація, Іспанія, Австрія, Латвія, США приватна детективна діяльність регламентується відповідними законами «Про приватну детективну діяльність».

Однак, нажаль, українське законодавство, хоча й не забороняє таку діяльність, проте поки що не має закону, який би врегулював діяльність детективів. Так само

відсутні й підзаконні акти з цього питання. Тому зараз детективи надають юридичні та багато інших послуг, реєструючись як приватні підприємці.

Відсутність законодавчого визначення статусу детектива обмежує й реалізацію їх прав при здійсненні такої діяльності. Зокрема це стосується обмеження у використанні певних технічних засобів, які можуть істотно збільшити ефективність діяльності приватного детектива. Так, приватні детективи зазначають, що у своїй роботі вони використовують звичайне та просте обладнання, яке дозволено на території України: фотоапарати або ж відеокамери, але не більше того. На практиці вони просто відстежують приміщення, однак не ведуть слідчі дії, не можуть втручатися в особисте життя людей.

Якщо в Україні приймуть спеціальний закон, який регулюватиме діяльність детективів, то вони зможуть офіційно використовувати певні види спеціальної апаратури, якщо отримають ліцензії.

Однак, брак технічних засобів аж ніяк не означає, що в разі необхідності особа не отримає допомоги. Якщо подивитися перелік послуг приватних детективів чи то на веб-сайті самого детективного агентства, чи то в розділі VI законопроекту №1093 «Про приватну детективну (розшукову) діяльність», то він опиниться дуже різнобічним, тому вони неодмінно допоможуть вирішити різноманітні питання, при цьому не переступаючи закон.

Крім відсутності правового регулювання такої діяльності існує ще одна проблема – в нашій державі немає жодного навчального закладу, який би випускав кваліфікованих приватних детективів. Проте, у ст.5 законопроекту №1093 зазначається, що приватним детективом може бути громадянин України, який досяг двадцяти одного року, має вищу юридичну чи спеціальну освіту чи має стаж роботи в оперативних або слідчих підрозділах, не перебуває на обліку в органах охорони здоров'я у зв'язку з психічним захворюванням, алкоголізмом чи наркоманією та не має судимості.

Де здобути таку спеціальну освіту – поки що залишається відкритим питанням. Тому зараз найчастіше детективами стають саме колишні співробітники

правоохоронних органів або ж інших державних силових структур, які мають відповідні навички проведення розшукової та оперативної роботи.

Слід зазначити, що згаданий законопроект було затверджено як основу закону «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» 14 травня 2014 на пленарному засіданні Верховної Ради України. Однак, українські детективи «просять та вимагають» від Першого віце-прем'єр-міністра В.Яреми допомоги у прийнятті до розгляду у Верховній Раді України законопроекту щодо детективної діяльності, який підготовлений фахівцями Всеукраїнської Асоціації Приватних Детективів.

Про це зазначено у листі Асоціації від 20.04.2014 р. №2004/2014, у якому відзначається, що вказаний законопроект був неодноразово розглянутий професійною детективною спільнотою України та інших країн та одностайно визнаний таким, що не відповідає не тільки визнанням у світі правовим нормам, а й де коли - суперечить здоровому глузду. Практично весь текст законопроекту є звичайним перекладом одного з неприйнятого зразка Російської Федерації. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» №1093 містить неперевірену та застарілу інформацію, свідчить про незнання повною мірою авторами Проекту міжнародної практики та зарубіжного законодавства про приватну детективну діяльність.

З усього вище зазначеного можна зробити висновок, що робота приватного детектива має доволі велику та цікаву історію. З давніх часів люди звертаються за допомогою до людей, які мають певні фізичні, психологічні та розумові якості. Звертаються до людей, які можуть ефективно вирішити складні життєві питання, гарантуючи своєму клієнту позитивний результат.

Один детектив бере одну справу та присвячує її вирішенню весь свій робочий час, тому клієнт отримує результат за доволі невеликий проміжок часу. Поліцейські та слідчі, навпаки, мають дуже багато роботи, через що результати можуть з'явитися через великий проміжок часу. Саме це, можливо, й спонукає людей звертатися до приватного детектива чи агентства задля захисту своїх законних прав та інтересів.

*Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри адміністративного права
Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Ковтун М.С.*

*Носова Владислава Олександрівна
10 ф., 2 курс, г. 2
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРИМУС У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Особливе місце в системі методів державного управління займають методи адміністративно-правового регулювання, які у своєму змісті охоплюють сукупність правових способів, що застосовуються державою для забезпечення регулюючої дії впливу норм адміністративного права. Одним із видів державного примусу, що належить до організаційно-регулюючих методів управління, є саме адміністративний примус. Вивчення сутності та особливостей застосування адміністративного примусу є вкрай важливим та актуальним питанням, тому значну увагу щодо розгляду цієї теми приділяли такі вчені як В. Б. Авер'янов, Є. Кириленко, Т. О. Коломієць, І. Колушко, А. Т. Комзюк, О. О. Небрат та інші. Метою даної роботи є аналіз поняття та сутності адміністративного примусу. Нечітке або неповне правове регулювання заходів адміністративного примусу призводить до суттєвих порушень прав та інтересів особистості, суспільства і держави, тому необхідні постійні наукові дослідження в цій області.

Адміністративний примус як система заходів, врегульованих нормами права, є також одним із видів правового примусу (поряд із цивільно-правовим, дисциплінарним, кримінально-правовим) і полягає в застосуванні до об'єктів управління незалежно від їх волі і бажання спеціальних заходів впливу з метою змусити їх виконувати вимоги правових норм.

Взагалі, варто зазначити, що адміністративний примус — це застосування уповноваженими суб'єктами до осіб, які не перебувають в їх підпорядкуванні, незалежно від волі і бажання останніх заходів впливу морального, майнового, особистісного та іншого характеру, передбачених адміністративно-правовими

нормами, з метою охорони суспільних відносин шляхом попередження і припинення правопорушень, покарання винних у їх вчиненні.

Примус на відміну від переконання, як метод правового впливу, застосовується спеціально уповноваженими суб'єктами управління в межах їх правової компетенції. Адміністративний примус може здійснюватись через заходи адміністративного попередження, заходи адміністративного припинення (пониження), заходи адміністративно-процесуального забезпечення і адміністративного стягнення.

Однією з характерних рис є те, що адміністративний примус використовують у державному управлінні для охорони суспільних відносин, що виникають у цій сфері державної діяльності. Варто також зазначити, що адміністративний примус використовують для: а) запобігання вчиненню правопорушень; б) припинення адміністративних проступків; в) притягнення до адміністративної відповідальності.

Призначення примусу полягає у відновленні соціальної справедливості, вихованні правопорушників, попередження нових правопорушень. При цьому примус не має мети завдати порушнику фізичні страждання або принизити його людську гідність. Разом з тим воно містить каральний і страхітливий елементи, які, проте, носять підрядний характер і спрямовані на попередження правопорушень, виховання та виправлення осіб, які їх вчинили.

Отже, можна зробити висновок, що детальне вивчення особливостей адміністративного примусу є досить важливим, адже правильне використання методу примусу органами державного управління забезпечує ефективність управлінської діяльності, функціонування адміністративно-правових інститутів, непорушність правопорядку, створює умови для поступового скорочення та ліквідації правопорушень.

*Степаненко Крістіна Романівна
Студентка 2 курсу Заочного факультету
№2 НЮУ ім. Ярослава Мудрого;
4 курсу факультету економіки та
менеджменту ХНУБА*

КЛАСИФІКАЦІЯ ЖЕРТВ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

Нині проблеми поняття та класифікації жертв насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи набули особливої актуальності. Це пов'язано із тим, що без достатнього з'ясування цього питання неможливо виробити потрібні заходи попередження і профілактики цього виду злочинності.

Певні аспекти цієї проблематики розглядалися відомими українськими та зарубіжними вченими-криміналістами, кримінологами, процесуалістами, фахівцями в галузі психології, психіатрії, педагогіки та філософії. Вагомий внесок був зроблений такими науковцями, як Вандишев В. В., Голіна В.В., Дагель П.С., Дольова А.І., Костенко О.М., Мінська В.С., Побігайло Є.П., Полубинський В.І., Рибальська В.Я., Старков О.В., Тартаковський О.Д., Тверда І.М., Туликов В.О., Франк Л.В. та ін.

Відповідно до кримінально-процесуального законодавства, постраждалою визнається особа, котрій злочином завдано моральної, фізичної або майнової шкоди. Це одна з центральних фігур попереднього слідства та розгляду справи в суді, якщо йдеться про злочин проти особистості: вбивство, тілесне ушкодження, зґвалтування, грабіж, розбій, автотранспортну подію, хуліганство тощо [1]. У кримінально-правовому аспекті термін «потерпілий» розглядається як необхідна ознака злочинів, обов'язковий чи факультативний елемент складу злочину [2].

Для того, щоб робити прогнози, розробляти ефективні заходи профілактики насильницької злочинності проти життя та здоров'я особи і, щоб ці заходи були дієвими, важливе значення мають знання про існування видів жертв злочинів. У кримінології існує кілька наукових підходів до класифікації жертв злочинів.

За роллю потерпілого в механізмі вчинення злочину [3]:

- байдужа жертва, поведінка якої має нейтральний характер і вчинення злочину відбувається незалежно від її дій;
- інверсійна жертва, яка водночас і зазнає шкоди, і спричиняє її;
- провокуюча жертва, яка викликає рішучість злочинця здійснити стосовно неї злочинні дії. Наприклад, убивство у стані афекту.

За характером взаємовідносин між потерпілим і злочинцем, що передували злочину [3]:

- ситуаційні жертви (вчинення злочину відбувається під впливом конкретної ситуації, а вибір жертви є випадковим, це характерно, наприклад, для вбивства або заподіяння тяжких тілесних ушкоджень з хуліганських мотивів);
- імовірнісні жертви (злочинний наслідок за таких обставин є випадковим щодо певної жертви, наприклад, у ході бійки мають значення фізичні особливості людини: сила, спритність тощо, тому теоретично для учасників конфлікту існує рівна ймовірність стати як злочинцем, так і потерпілим);
- заздалегідь визначені жертви (шкоди зазнають особи, пов'язані зі злочинцем родинними, дружніми, інтимними та іншими близькими стосунками).

Класифікація потерпілих від насильницьких проти життя та здоров'я особи злочинів, вчинених неповнолітніми [3]:

- потерпілі внаслідок своїх вікових особливостей (особи, які в силу свого віку не спроможні чинити опір і відповідно є найбільш «легкою здобиччю» для неповнолітнього злочинця);
- потерпілі за статевою ознакою (особи жіночої статі, які за своїми фізичними та психологічними характеристиками є вразливими і безпомічними перед насильством);
- потерпілі на побутовому ґрунті (особи, які були знайомі з неповнолітнім злочинцем до вчинення злочину і внаслідок конфлікту стали його жертвою);
- потерпілі внаслідок власної соціально-негативної та провокуючої поведінки (особи, поведінка яких характеризується неповагою до етичних і

моральних норм суспільства, особи, які зловживають алкоголем та наркотичними засобами, а також особи поведінка яких містить ознаки злочину);

- потерпілі внаслідок криміногенної ситуації, що склалась (особи, які стали жертвою злочину із причин власної необережності та необачливості).

Отже, можна зробити висновок, що вище наведені підходи до класифікації жертв насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи дозволяють виробити індивідуальні до кожного виду жертви наукові та практичні заходи для попередження і профілактики насильницької злочинності в цілому та вести боротьбу зі злочинністю одночасно подвійним шляхом: зменшення злочинців та зменшення кількості осіб, які внаслідок індивідуальних особливостей можуть стати жертвами злочинних посягань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/books/162/28/>

3. Юрченко О.Ю. Роль віктимної поведінки потерпілих при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи: Автореф. дис. канд-та юрид. наук: 12.00.08 / Нац. юр. акад.. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2004. –18 с.

*Єнгаличева Владислава Надимівна
Студентка 2 курсу Полтавського
юридичного коледжу Національного
юридичного університету імені
Ярослава Мудрого*

Кліктивізм (слактивізм) в Україні

Інтернет є найбільш сучасним та використовуваним джерелом інформації у світі та Україні. Суспільство використовує цю мережу для задоволення своїх культурних, пізнавальних, соціальних, особистих та інших потреб, зокрема і політичних. Одним з найбільш динамічних і потужних сегментів Інтернету є віртуальні соціальні мережі, користувачі яких постійно обмінюються інформацією. [2, с.17].

Як правильно, на наш погляд, відзначають Є. Андуїза, М. Кантійок та А. Галлего, наразі можна виділити 3 типи зв'язків між Інтернетом та активністю громадян: 1) ті форми політичної участі, що можливі лише в онлайн; 2) ті, що можуть бути здійснені однаково як у реальному світі, так і в мережі; 3) ті, що можливі виключно в офлайн [5, с. 862]. Два останні типи, загалом, ніяких суперечок не викликають та вважаються формами політичної участі, а щодо першого типу, на сьогоднішній день, існують певні дискусії.

У сучасній політологічній науці так досі й не визначено, що являє собою політична участь в Інтернеті. В останні роки популярним стає термін «кліктивізм» (або «слактивізм»), що означає онлайн-активність, яка не має відчутного впливу на політичні та соціальні проблеми, але створює в людей, які беруть у ній участь, – слактивістів – ілюзію причетності до політичних процесів завдяки виконанню простих дій в Інтернеті: вступу до групи у Facebook, підписання онлайн-петиції тощо [3, с.56].

У свою чергу, в класичній щодо даної проблематики роботі С. Верби і Н. Ная описані такі види політичної участі, як-от: голосування на виборах, контакти з політиками, представниками місцевого керівництва та центральної влади, пожертви та внески на користь політичних партій та організацій, спроби

переконати інших у необхідності голосування. Вони в цілому мають еквіваленти в онлайн-діяльності громадян-користувачів і здійснюються за допомогою інтернет-технологій, що забезпечують у даному випадку віддалену авторизацію користувачів і передачу даних про електоральний вибір (практика, поширена, наприклад, в Естонії), використання протоколів електронної пошти, інтерфейсів сайтів соціальних мереж, систем онлайн-платежів тощо [9].

Але Інтернет найчастіше виконує скоріше інструментальну функцію забезпечення можливості акту участі. Так само, сучасні дослідники та науковці політичної науки сюди відносять й перегляд політичних роликів на YouTube, коментування постів у блогах, на сайтах соціальних мереж і в Інтернет-ЗМІ, виставлення лайків, підписку на новини політиків, розповсюдження новин та інформаційних повідомлень, пересилку тематичних e-mail, приєднання до груп, присвячених громадським кампаніям, каузальну зміну інформації в профілі в соціальних медіа тощо. [3]. Однак, більшості з цих дій важко знайти аналоги серед офлайнових форм політичної участі, що не дивно, тому що вони не є політичною активністю або формою політичної участі за своєю суттю в тому сенсі, що ці дії від початку не мають на меті вплинути на функціонування будь-яких елементів політичної системи.

Поширеність явища кліктивізму (слактивізму) в Україні зумовлена тим, що більшість громадян дійсно прагнуть мінімізувати свої зусилля з підтримки важливих для них і для суспільства в цілому справ. Так, в умовах сьогодення, в Україні слід вести мову про те, що процес політичної комунікації поступово направляє політичну та громадянську активність громадян в інше, паралельне русло. Криза класичних ідеологічних об'єднань призводить до того, що соціальні мережі беруть на себе інструментальну функцію політичних партій – політичну мобілізацію [4, с.178].

Тож, варто констатувати, що існуючі на сьогодні прикладні дослідження все ще нездатні остаточно довести або спростувати тезу про «шкідливість» або «корисність» кліктивізму (слактивізму). Крім того, не зовсім ясно, чи можна вважати дане політичне явище взагалі формою політичної (псевдо) участі.

Складність конкретизації змісту кліктивізму (слактивізму) пов'язана й з тим, що в сучасній політичній літературі фактично не існує вичерпного списку видів діяльності, які під ним розуміються. Однак, на нашу думку, варто поступово перетворювати українську спільноту на частину політичного процесу; завдяки кліктивізму (слактивізму) можна зробити кожну людину в нашій державі активним діячем політичної системи та створити щодо цього відповідні умови для ефективної реалізації.

Список використаних джерел:

- 1.Кремень Т.В. Політична мобілізація у контексті соціальних медіа: автореф. дис. док. пол. наук: 23.00.03. / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2014. – 38 с.
- 2.Янченко А.О. Слактивізм – проблема політичної участі в Інтернеті чи «невизначене» поняття// Грані. – 2013. – № 10(102). – С. 56-60.
- 3.Кремень Т.В. Політична модернізація за допомогою використання соціальних медіа: приклад партії піратів// Вісник СевНТУ: зб. наук. пр. Серія: Політологія. – 2012. – Вип. 136/2012. – С. 178-182.
4. E. Anduiza, M. Cantijoch, A. Gallego Political Participation and the Internet: A Field Essay. Information, Communication and Society. – 2009. – N. 12 (6). – PP. 860-878.
5. S Verba, N.H. Nie Participation in America: Political Democracy and Social Equality. – New York: Harper and Row. – 1972.

Науковий керівник: к.філос.н. Пивоварська К.С.

***Кравченко Богдан Олександрович**
студент 2 курсу Полтавського юридичного
коледжу Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

Актуальні проблеми політичної освіти молоді

У останні роки перед українським суспільством особливої актуальності набуває проблема політичної освіти. В умовах трансформаційних процесів важливо освоїти політичний досвід демократичних держав, дослідити особливості функціонування політичних систем, засоби впливу на них і адаптувати цей досвід

у сучасне політичне життя України. Щоб забезпечити стійкий перехід до нового характеру взаємовідносин держави і громадянина, необхідно навчати молоде покоління поваги до державних символів своєї країни, давати йому міцні знання з історії України, політології, теорії держави і права та інших наук, ознайомлювати з принципами сучасного ефективного державного управління, сутністю політичної влади і політичного режиму, виборчих і партійних систем тощо [1, с. 16-21], тобто поширювати політичну освіту.

Політична освіта – це практика систематичного поширення і засвоєння громадянами знань про їхні права, свободи та механізми їх здійснення, про шляхи роз'яснення проблем суспільного життя, політичну систему й інститути публічного урядування, процедури їхнього функціонування і способи впливу на них, що має наслідком компетентну участь громадян у суспільному житті [3, с.2].

Головна її мета – навчити молодь представляти і захищати свої інтереси, поважаючи інтереси та права інших людей, колективно вирішувати загальні проблеми, що є спільним для усіх членів суспільства у їх розумінні справедливості, порядку, свободи рівності.

На нашу думку, політична освіта має стосуватися всього населення, повинна спрямовуватися на підвищення суспільної компетентності та відповідальності, відтворювати демократичні цінності в суспільстві, формувати нові системи громадських цінностей. Якщо в суспільстві бракує демократизму, політична освіта сама здатна стати чинником розширення демократії.

На сьогоднішній день в Україні бракує суспільного замовлення на політичну освіту молоді. Часто її обмежують лише патріотичним вихованням, яке іноді розуміють досить специфічно. Щоб політична освіта відповідала політичним вимогам, вона має бути систематичною та фаховою, спиратися на наукову розробку принципів питань, тобто кожна людина повинна брати участь у політичному житті, набувати певних знань і досвіду. Політична освіта має допомогти молоді звільнитися від таких пережитків тоталітарної свідомості, як невіра у власну соціальну значущість, нехтування власною і чужою гідністю, свободою, схилення перед владою.

Політична освіта молоді має складатися з:

1. Широкого кола знань про влаштування суспільства, політичну систему й державу, політичні організації й інституції.
2. Знання про принципи, процедури й регламенти суспільної взаємодії, права громадян, виборчу систему.
3. Набуття вмінь захищати власні інтереси.
4. Вміння протистояти тиску й маніпуляціям.

Щоб подолати проблеми політичної освіти молоді, необхідно здійснювати поєднання індивідуальної та групової роботи, а саме залучати юнацтво до участі в дослідницьких проектах, конференціях, публічному обговоренні актуальних проблем, у тому числі й у пресі. Для учнів старшого віку, студентів потужним засобом може слугувати молодіжне самоврядування. Важливе місце у цьому посідають усі гілки системи освіти, такі як дошкільна, загальна середня, позашкільна, професійно-технічна, вища, які не тільки підтримують, а й закладають фундамент демократичного способу мислення, формують у громадян ідеї та поняття про права та обов'язки людини, виховують здатність до самовдосконалення.

У багатьох своїх складових політична освіта полягає у підвищенні ролі органів студентського самоврядування. Відповідно до статті 38 Закону України «Про вищу освіту», у вищих навчальних закладах створено органи студентського самоврядування, які сприяють гармонійному розвитку особистості студента, формуванню у ньому навичок майбутнього організатора, керівника. На державному рівні органи студентського самоврядування об'єднуються у Всеукраїнську студентську раду[2, с.15].

Молодь і студенти завжди виступали активною рушійною силою, їхнім нагальним завданням є розвиток студентського руху задля участі у підготовці та виробленні пропозицій до нормативно-правових актів, програм з найважливіших питань суспільного становища, правового та соціального захисту студентської молоді.

Слід наголосити, що для взаємодії держави та молоді у формуванні вищих місцевих органів влади, органів самоврядування необхідно усвідомити, що держава не має вважати молодь пасивним суб'єктом процесу, не лише об'єктом поглядів, ідей та виховного впливу, а й самостійною активною силою.

Отже, щоб подолати проблеми політичної освіти молоді, потрібно формувати громадянина через інститути політичної освіти. Йому будуть властиві такі риси, як шанування ідеалів свободи, рівності, справедливості, почуття власної гідності й готовність до захисту прав, дотримання чинних норм і законів, потреба в ефективній політичній системі, здатність визначати проблеми суспільного життя, бажання і вміння вимагати їх роз'яснення, вміння вмотивовано впливати на владу.

Список використаної літератури:

1. Вишняк О. Моніторингові дослідження і прогнози виборів Президента: методика врахування прихованих прихильників кандидатів // Громадська думка. – 2005. – № 6. – С. 16 – 21
2. Державна національна програма «Освіта. Україна ХХІ століття». – К., 1994. – 35 с.
3. Дем'янчук О. П., Жадан І. В., Кальниш Ю. Г., Когут І. О., Рябов С. Г., Сагалаков Б. Ф. Концепція політичної освіти в Україні / Інститут громадянської освіти Національного університету «Києво-Могилянська Академія» . – 9с.

Науковий керівник: к.філос.н. Пивоварська К.С.

Секція судоустрій; прокуратура та адвокатура

Стеценко Віталій Віталійович
здобувач кафедри організації
судових та правоохоронних органів
Національного юридичного
університету
імені Ярослава Мудрого

Діагностика антикорупційної резистентності - важливий чинник формування «Молодіжної прокуратури»

Розв'язання проблеми корупції в Україні на сучасному етапі державотворення зумовило прийняття Закону України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки», метою якого, насамперед було проведення заходів із формування світогляду неприйняття корупції, та висвітлення засад протидії цьому ганебному явищу. Успішність реалізації засад державної антикорупційної політики залежить від ефективності діяльності усіх суспільних інституцій, у тому числі й органів прокуратури та системи юридичної освіти. Зроблений акцент на цих інституціях пояснюється тим, що утворення системи високоосвічених кваліфікованих прокурорів з високим рівнем морально-етичних якостей починається зі студентської лави. З огляду на це Генеральною прокуратурою України у 2015 році було ініційовано ідею про утворення «Молодіжної прокуратури»(Концепція і Положення про її створення та функціонування уже розробляються), як один із інструментів підготовки майбутніх прокурорів. Ця ідея одержала підтримку у фахівців і науковців та визначалася як надія і стимул для студентства і молоді потенційно мати абсолютно реальні шанси працювати у майбутньому в органах прокуратури. Метою утворення «Молодіжної прокуратури» є відбір високоосвічених морально стійких молодих людей для роботи саме в органах прокуратури, яким у подальшому будуть надані переваги під час проходження конкурсу на вакантні посади . До «Молодіжної прокуратури» будуть запрошуватися студенти 3-4 курсів юридичних факультетів вищих навчальних закладів на конкурсній основі.

У процесі функціонування "Молодіжної прокуратури» передбачається обрання «Молодіжного» Генерального прокурора, заступників, керівників відділів. Обрані студенти також будуть виконувати різні функції прокуратури, окрім слідства. Планується у рамках функціонування «Молодіжної прокуратури» участь студентів у роботі прокуратур усіх рівнів з наданням їм можливості готувати проекти позовів, розглядати скарги і навіть надавати пропозиції до законодавства. Поряд з цим, Законом України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки», передбачено системне запровадження проведення освітніх заходів щодо моделей поведінки у тих чи інших ситуаціях з можливими корупційними ризиками. Вищевказане положення необхідно реалізувати у програмі функціонування «Молодіжної прокуратури» шляхом моделювання студентами різних життєвих ситуацій побудованих на цілком реальних проблемах, що можуть виникнути у майбутній професійній діяльності.

В умовах боротьби з корупцією, поряд з вищезазначеним, для якісного і продуктивного виконання майбутніми прокурорами своїх функціональних обов'язків необхідно створити програму для виміру антикорупційної резистентності студентів «Молодіжної прокуратури». Діагностика антикорупційної резистентності студентів «Молодіжної прокуратури» - це необхідна складова загального професійного відбору та заходів, спрямованих на виявлення осіб, індивідуальні психічні якості та особистісні здібності яких відповідають або не відповідають вимогам професійної діяльності. Вона дозволить не тільки виявити осіб найбільш придатних для діяльності в органах прокуратури, а й захистить суспільство від негативних наслідків професійної неспроможності претендентів на прокурорські посади. Антикорупційна резистентність майбутнього прокурора має дві складові - на рівні свідомості та на рівні життєдіяльності. На рівні свідомості має такі чинники - вміння адекватно аналізувати різні прояви корупції; особиста оцінка корупційних ситуацій; вміння виявити, запобігти та врегулювати ситуацію, пов'язану із виникненням конфлікту інтересів; результативне управління власною поведінкою та емоціями; стійкість у

стресових ситуаціях. На рівні життєдіяльності це - засвоєння інформація про будь-які причини, прояви і наслідки корупції; бажання набуття навичок адекватної поведінки у протистоянні та протидії у випадках корупціогенних впливів; розуміння прозорості своїх доходів і видатків у майбутньому; вміння та бажання сформувавши морально-етичну та нормативно-правову позицію. Також, необхідно запровадити програми з виявлення індивідуальних особливостей, які за певних обставин можуть призвести до корупційних правопорушень. До них належать: наявність корисливих цілей, заздрість, жадібність, схильність до негативізму, конфліктних форм поведінки, емоційно-вольова та моральна лабільність та ін. Поряд з цим, використати у запровадженні діагностики антикорупційної резистентності майбутніх прокурорів у адаптованому вигляді нижчезказаних методик: 1) 16-факторний особистісний опитувальник Р. Кеттелла (16-PF) - для встановлення індивідуальних особливостей характеру, схильностей та інтересів особистості; 2) методика М. Рокича «Ціннісні орієнтації» - для дослідження спрямованості особистості та визначення її відношення до навколишнього світу, до інших людей, до самого себе, ключові мотиви власних вчинків та ін.; 3) методика діагностики основних потреб В. Скворцова - дозволяє встановити основні потреби - мотиватори особистості та групи; 4) методика О. Потьомкіної, яка визначає домінування установлень у мотиваційній сфері особистості; 5) тематичний апперцептивний тест Г. Мюррея - виявляє такі особливості особистості, які проявляються у соціальному середовищі та в соціальних відносинах; 6) методика колірних виборів М. Люшера - відображає індивідуальну оцінку особистості та об'єктивний вимір суб'єктивного стану за допомогою колірного тесту.

Практичне втілення ідеї «Молодіжної прокуратури» у життя може дійсно стати майстернею для підготовки майбутніх прокурорів нової формації - несприятливих до будь-яких корупціогенних факторів впливу та допоможе підвищити рівень довіри суспільства до органів прокуратури.

Зміст:

Секція Теорії та Історії держави та права

Білий Артем Олександрович Особливості путчу

Булгаков Артур Олександрович Незалежність як ключовий фактор розвитку державності

Воронова Марія Юріївна Система правосуддя у середньовічній Скандинавії у дослідженнях Омеляна Пріцака

Завгородня Наталія Олександрівна Особливості правового регулювання майнових прав в Кароліні

Комарінець Анастасія Андріївна Геноцид українського народу 1932-1933 років - згубна діяльність радянського уряду

Колеснік Владислав Олександрович Виборчі технології на Україні у складі Російської імперії у XIX-XX століттях (1850-1917 роки)

Корунчак Костянтин Олексійович Становище української шляхти у XVI столітті

Коцаба Юлія Василівна Берестейська церковна унія та її наслідки для України

Кравцова Лілія Віталіївна Особливості регламентації основних прав і свобод людини і громадянина під час прийняття Конституції України

Левенець Аліна Андріївна Реформаційна діяльність княгині Ольги

Лисенко Анастасія Валеріївна Мусульманська і християнська традиції у праві: порівняльно-правовий аспект

Мананкова Ірина Валеріївна Органи державної влади Гетьманщини у другій половині XVII-XVIII ст.

Мандель Роксолана Ярославівна Практика Європейського суду з прав людини у справах щодо заборони дискримінації

Матвеева Тат'яна Алексеевна Становление и развитие континентального права в 19-20 ст.ст.

Мельник Оксана Олександрівна Ідеї державно-правового статусу України у конституційних поглядах Івана Виговського

Молошина Юлія Сергіївна Вплив референдумів на отримання незалежності України

Петрова Валерія Олександрівна Закон УРСР «Про охорону природи Української РСР» 1960 року

Попова Анастасія Ігорівна Роль та значення принципів права у правовому регулюванні

Романік Дарина Олександрівна "Гайдамацькі повстання як прояв руху опору проти національного гніту на Правобережній Україні у XVIII ст."

Рябова Юлія Віталіївна Історія конституціоналізму в незалежній Україні

Смирнова Диана Сергеевна Історія Корсунь-Шевченковської операції и её влияние на дальнейший ход событий во Второй Мировой войне

Солодовнік Анастасія Іванівна Міжнародні договори, як джерела права Київської русі

Стеценко Ніна Сергіївна Правове регулювання виконання судових рішень у перші роки незалежності України

Тихоненков Дмитрій Анатольевич Заключение консультантов контрольно-следственного отдела НКЮ УССР как форма надзора за органами расследования преступлений на Украине в 1919 – 1922 гг.

Фартушина Дар'я Костянтинівна Непослідовність і незавершеність демократичних процесів в Україні періоду «перебудови»

Фархадова Ельміра Шарабатдін кизи Судова система та судочинство в Україні часів Гетьманату Павла Скоропадського

Цесляк Андрій Олегович Становлення Візантійської державності

Секція господарського права України

Руденко Микола Павлович Змістовна характеристика локального регулювання внутрішньогосподарських відносин

Секція міжнародного права

Petrova Kateryna VIOLATIONS OF CRIMEAN TATARS' HUMAN RIGHTS IN CRIMEA SINCE ANNEXATION OF PENINSULA

Секція Земельного права; аграрного права; екологічного права; природоресурсного права

Безкоровайна Євгенія Олександрівна Правове регулювання громадської екологічної експертизи в Україні

Горбань Владислава Михайлівна Основні засади раціонального землекористування в Україні

Н. С. Ніколаєнко Правові засади оренди земель водного фонду в Україні

Піскунова О.Ю. Правові засади обмеження іноземців на право приватної власності на земельну ділянку

Сегін Ірина Ігорівна Особливості аграрного законодавства України
О. В. Чугай Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів

Секція Кримінального процесу та криміналістики; судової експертизи; оперативно-розшукової діяльності

Белоусов Артур Євгенович, THE LEGALITY OF CRIMINAL PROCEDURE DECISIONS

Болотна Тетяна Юрійівна Право особи, що тримається під вартою на листування та таємницю кореспонденції відповідно до практики Європейського суду з прав людини

Заїка Карина Особливості здійснення кримінального провадження на підставі угод

Левицька Юлія Андріївна Порушення права на безоплатне залучення захисника у кримінальному провадженні

Микитей Ірина Іванівна Невідкладні випадки проникнення до житла чи іншого володіння особи

Секція кримінального права України

Альошина Ірина Валентинівна Щодо питання кримінальної відповідальності за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом

Болотна Тетяна Юрійівна Право особи, що тримається під вартою на листування та таємницю кореспонденції відповідно до практики Європейського суду з прав людини

Василенко К.О. Перевищення меж крайньої необхідності

Гарбузова Аліна Олександрівна Проблемні питання щодо кримінальної відповідальності неповнолітніх

Джиджора Петро Іванович Злочини проти безпеки виробництва: особливості змісту вини

Іванова Анастасія Перевищення меж необхідної оборони

Качурак Карина Василівна Активна політична позиція в Інтернеті: злочин чи ні?

Косьмін Владислав Олексійович Проблема криміналізації заперечення злочину

Кураксіна Владислава Михайлівна Проблема кримінальної відповідальності юридичних осіб

Максютенко Ігор Генадійович Щодо питання кваліфікації та протидії шахрайським діям з кредитними картками

Манерова Ірина Володимирівна Кримінально-правова відповідальність юридичних осіб

Могір Олександр Миколайович Проблемні аспекти визначення поняття безпорадного стану при згвалтуванні

Нагула О.В. Тенденція до гуманізації кримінального законодавства

Пруднік Антон Вікторович Розвиток законодавства України про кримінальну відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом

Пустовойт Карина Віталіївна Порівняльна характеристика кримінальної відповідальності за порушення авторського права у США та Україні

Ріпка Вячеслав Іванович Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини

Ручкін В.Р. Кримінальна відповідальність юридичних осіб

Терехова Дар`я Вячеславівна, Зняття судимості

Шевченко Ярослав Сергійович Проблеми регулювання у законодавстві питань щодо експлуатації дітей

Секція трудового права та права соціального забезпечення

Андрейкович В.Р. Актуальні питання працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснювалась за державним замовленням

Величко Л.О. Деякі проблеми працевлаштування молоді в Україні

Волосовська Анна Деякі особливості правового регулювання праці жінок

Ганишина Тетяна Валеріївна Дисциплінарна відповідальність працівників органів прокуратури України

Демчук В.В. Проект Трудового кодексу України: деякі пропозиції щодо його удосконалення

Дмитренко Анастасія Олександрівна Правові проблеми працевлаштування молоді в Україні

Клишко Юлія Володимирівна Деякі питання прийняття працівника на роботу за трудовим законодавством України

Малишева Олена Миколаївна Гарантії для працівників, що направляються для підвищення кваліфікації

Нагула О.В. Трудова юстиція в Україні: перспективи та правові наслідки запровадження

Петерімова Олена Романівна Проблема розмежування понять «переведення» та «переміщенні» в трудовому праві

Прісіч Ю.С. Правове регулювання умов праці жінок за законодавством України

Пиеничка Яна Віталіївна Наслідки скасування контрактної форми регулювання трудових відносин у проекті Трудового Кодексу України

Сердюк Валерія Костянтинівна Трудові гарантії працівників на час виконання державних обов'язків
Силенок Катерина Петрівна Деякі аспекти дистанційної роботи в трудовому законодавстві України
Трохимець Богдан Вікторович Правове регулювання випробування при прийнятті на роботу
Чижов Д. А. Пріоритетні напрямки держави щодо дотримання соціально-правового захисту дітей в умовах збройних конфліктів в Україні
Шрїбак Анна Сергіївна Домашні працівники – спеціальні суб'єкти трудового права
Ярош Софія Анатоліївна Заборона примусової праці як принцип трудового права

Секція цивільного права та цивільного процесу; сімейного права

Заботін Віталій Вікторович Деякі питання реалізації конституційного права на правову допомогу у господарському та цивільному судочинстві
Ісаченко Олена Сергіївна, Макаренко Н.А. Строк апеляційного оскарження: реальний і фактичний
Карпенко Микита Андрійович Цивільно-правові наслідки договору поруки, укладеним одним із подружжя
Лавріненко Ігор Анатолійович Панченко Ірина Миколаївна Аграрна розписка: теоретико-правові аспекти
Левицька Крістіна Сергіївна До питання про договір комерційної концесії

Секція конституційного права; муніципального права

Колінько Ярослава Олександрівна Загальні положення щодо судової системи Польщі: правовий аналіз та досвід для України
Овчаренко Олексій Максимович
Особливості розвитку місцевого самоврядування в Японії: досвід для України
Сердюк Валерія Костянтинівна Депутатська недоторканність як правова гарантія діяльності народних депутатів
Христофоров Ігор Васильович Засоби подолання та протидії корупції в країнах Європейського Союзу
Шмагун Олексій Сергійович Світові моделі діяльності омбудсмена

Секція адміністративного права і процесу; фінансового права; інформаційного права

Малишева Олена Миколаївна Приватний захист прав та інтересів: детективна діяльність
Носова Владислава Олександрівна Адміністративний примус у сфері державного управління

Секція Кримінального права та кримінології; кримінально-виконавчого права

Степаненко Крістіна Романівна Класифікація жертв насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи

Секція політології

Єнгалічева Владислава Надимівна Кліктивізм (слактивізм) в Україні
Кравченко Богдан Олександрович Актуальні проблеми політичної освіти молоді

Секція судоустрій; прокуратура та адвокатура

Стеценко Віталій Віталійович Діагностика антикорупційної резистентності - важливий чинник формування «Молодіжної прокуратури»
